
ONDERZOEK EN BELEID

De reeks Onderzoek en Beleid omvat de rapporten van door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie verricht onderzoek. Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.

109

Criminaliteitspreventie onder allochtonen

Evaluatie van een project
voor Marokkaanse jongeren

drs. G.J. Terlouw

Met medewerking van:

drs. G. Susanne

Gouda Quint bv
1991

wetenschappelijk

onderzoek- en

documentatie

centrum

Ontwerp omslag: Bert Arts bNO

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Terlouw, G.J.

Criminaliteitspreventie onder allochtonen: evaluatie van een project voor Marokkaanse jongeren / G.J. Terlouw; (m.m.v. G. Susanne). - Arnhem: Gouda Quint. - Tab. - (Onderzoek en beleid/Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, ISSN 0923-6414; 109)

Met index, lit. opg.

ISBN 90-6000-840-5 NUGI 694

Trefw.: criminaliteit; Marokkaanse jongeren/criminaliteit; preventie.

© 1991 WODC

Auteursrecht voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotocopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 jo. het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Voorwoord

In dit rapport wordt verslag gedaan van een door het WODC verricht evaluatie-onderzoek met betrekking tot een preventieproject voor Marokkaanse jongeren in Gouda. Zowel het preventieproject als het onderzoek werden uitgevoerd in het kader van het beleidsplan 'Samenleving en Criminaliteit'. Het doel van het project was het terugdringen van het delinquent gedrag door het verbeteren van de maatschappelijke positie en kansen van de Marokkaanse jongeren.

Het rapport dat voor u ligt, geeft een indruk van de organisatie, de werkwijze en de activiteiten van het preventieproject. Verder komen de levenssituatie van de betrokken jongeren en het criminaliteitsniveau onder de Marokkaanse jongeren aan de orde. Nagegaan wordt in welke mate een en ander in de loop der tijd verbetert c.q. daalt.

Aan de uitvoering van het onderzoek en de rapportage hebben diverse personen bijgedragen. Allereerst willen wij de leden van de begeleidingscommissie van het project, met name Hafid el Ousrouti, bedanken voor hun enthousiasme en opbouwende kritiek. Daarnaast bedanken wij Abdelkarim Moussane, Yasmina Haïfi en alle instellingen waarmee wij ten behoeve van de evaluatie contact hebben gehad, voor hun medewerking. Marieke Bol, Marita Kok en Marianne Sampiemon hebben ervoor gezorgd dat het verslag persklaar gemaakt werd.

Ten slotte zijn wij de supervisor van het onderzoek, dr. Josine Junger-Tas, erkentelijk voor haar prima begeleiding.

Inhoud

	Samenvatting	1
1	Inleiding en probleemstellingen	11
1.1	Het beleidsplan Samenleving en Criminaliteit	11
1.2	Aanleiding tot het evaluatie-onderzoek	14
1.3	Doelstellingen en doelgroep van het preventieproject	14
1.4	Probleemstellingen	15
1.5	Indeling van het rapport	16
2	Opzet van het preventieproject	17
2.1	De problematiek rond de Marokkaanse jongeren	17
2.2	Ontstaan en organisatie van het preventieproject	17
2.3	Werkwijze en activiteiten	18
2.4	Samenvatting	21
3	Opzet van het evaluatie-onderzoek	23
3.1	Informatiebronnen	23
3.2	Methode en procedure	24
3.2.1	Self-reportgegevens	24
3.2.2	Politiegegevens	26
3.3	Samenvatting	27
4	De politiegegevens	29
4.1	De steekproeven	29
4.2	Socio-demografische kenmerken	30
4.3	Reden van het politiecontact	31
4.4	Recidive	32
4.5	Vergelijking van politiegegevens in voor- en nameting	34
4.6	Afdoening	34
4.7	Samenvatting	36
5	De self-reportgegevens	39
5.1	Steekproefbeschrijving	39
5.2	Respons en non-respons in de nameting	42
5.3	Controlegroep en experimentele groep	44
5.4	Veranderingen in levenssituatie tussen voor- en nameting	45
5.5	Effecten van de projectactiviteiten op delictgedrag	47
5.6	Self-report- en politiegegevens vergeleken	52
5.7	Samenvatting	53
6	Procesbeschrijving van het preventieproject	55
6.1	Functioneren van het project	55
6.1.1	Formatie en beleidsafstemming	55

6.1.2	Doelgroepcontacten en directe hulpverlening	56
6.2	De hulpverlening vanuit het perspectief van de jongeren	59
6.3	De projectfaciliteiten	63
6.4	Samenvatting	66
7	Slotbeschouwing en aanbevelingen	69
	Literatuur	81
	Bijlage 1: Samenstelling begeleidingscommissie bij de start van het project (april 1988)	85
	Bijlage 2: Overzicht van de delictvragen in de self-reportlijst	86
	Bijlage 3: Constructie der delictschalen	87
	Bijlage 4: Constructie der schalen m.b.t. aspecten van de levenssituatie	88
	Bijlage 5: Tabellen	90

Samenvatting

Voorgeschiedenis en projectopzet

In het najaar van 1987 vroeg de gemeente Gouda bij de Stuurgroep Bestuurlijke Preventie van Criminaliteit subsidie aan om een experimenteel preventieproject ten behoeve van de Marokkaanse jeugd op te zetten. Van diverse zijden ontving de gemeente namelijk noodkreten over de talrijke problemen op het gebied van scholing, thuissituatie en arbeidsmarkt onder deze groep jongeren. Bovendien signaleerde de politie een hoog niveau van criminaliteit bij de Marokkaanse jeugd. Na honorering van de aanvraag kon men in april 1988 van start gaan. Het tweejarige preventieproject is uitgevoerd en gefinancierd in het kader van het beleidsplan 'Samenleving en Criminaliteit' (SEC). Het preventieproject streeft naar (doelen):

1. een positieverbetering van Marokkaanse randgroepjongeren;
2. het voorkomen van een randgroepsituatie;
3. de bestrijding en preventie van probleemconcentraties (groepsvorming, overlast voor winkeliers en winkelend publiek) en crimineel gedrag in vooral het centrum van de stad.

Als randgroepjongeren beschouwt men jongeren die te maken hebben met een combinatie van problemen op (onder meer) de in de eerste alinea vermelde terreinen.

De genoemde doelen wil men via drie manieren van aanpak realiseren (middelen):

1. preventieve activiteiten: het voorkomen van het ontstaan van een (meervoudige) probleemsituatie door het ad hoc bieden van concrete hulp en mogelijkheden tot vrijetijdsbesteding;
2. curatieve activiteiten: het weer op weg helpen van jongeren die al aan de moeilijkheden zitten (randgroepjongeren)
3. kwaliteitsverbetering en afstemming van beleid en uitvoering van aan het project deelnemende instellingen.

Het accent van de activiteiten ligt op het vlak van het versterken van de binding van de jongeren met de maatschappij (de tweede hoofdlijn uit het beleidsplan SEC) en op het overdragen van 'essentiële' normen op de jongeren (eindrapport van de Commissie kleine criminaliteit, 1986). Overigens beoogt men de criminaliteitsreductie (doelstelling 3) niet via direct daarop gerichte acties te bereiken; de afname zou als gevolg van de ten aanzien van de eerste twee doelen ontplooiden activiteiten tot stand moeten komen.

In principe vormt de gehele Marokkaanse jeugd van 12 tot 21 jaar de doelgroep van het project. In praktijk betreft het voornamelijk de Marokkaanse jongens. De ten behoeve van het project aangetrokken Marokkaanse preventiewerker gebruikt de methode van het straathoekwerk om de jonge-

ren te bereiken en direct hulp te kunnen bieden bij moeilijkheden. Zijn werkerterrein bevindt zich met name in het centrum van de gemeente Gouda. Het project tracht werkloze (randgroep)jongeren te interesseren in een (beperkt) aanbod van scholingscursussen en tijdelijke werkervaringsplaatsen (in een gemeentelijk arbeidsplaatsenproject danwel via landelijke regelingen). Ten slotte voorziet het preventieproject tevens in recreatiefaciliteiten voor de doelgroep, in een door de gemeente ter beschikking gestelde verdieping van een buurthuis.

Het evaluatie-onderzoek

Een van de subsidievoorwaarden was dat het project geëvalueerd zou worden. Het evaluatie-onderzoek kende zowel kwalitatieve als kwantitatieve aspecten.

Het kwalitatieve gedeelte (procesbeschrijving) betrof de projectorganisatie en de uitvoerende activiteiten van het project. De informatie is hier voornamelijk afkomstig uit gesprekken met sleutelfiguren in het veld.

Het nagaan van de effecten van de projectactiviteiten vormde de inhoud van het kwantitatieve deel van het onderzoek. De doelgroepjongeren en de politie in de gemeente waren hierbij de gegevensbronnen. De jongeren zijn met een jaar tussentijd tweemaal door Marokkaanse enquêteurs geïnterviewd aan de hand van een vragenlijst ('self-report'-gegevens). De werving van de respondenten verliep via straatcontacten. Informatie werd ingewonnen omtrent socio-demografische kenmerken, vrijetijdsbesteding (uitgaansgedrag, drank- en druggebruik, enz.), financiën, delictgedrag en politiecontacten, woon- en gezinssituatie, en toekomstverwachtingen en -wensen. In het tweede gesprek werd tevens gevraagd naar eventuele contacten van de respondent met het project, en naar de waardering van die contacten. De eerste peiling (voormeting) onder de jongeren gebeurde in de tweede helft van 1988 en, als gezegd, vond de nameting een jaar later plaats; de vragen inzake bepaalde vormen van gedrag hadden betrekking op het jaar voorafgaande aan het meetmoment. De Marokkaanse jongeren die bij de nameting niet in contact bleken te zijn geweest met het project, fungeerden als controlegroep in het onderzoek.

Bij de politie werden dag- en nachtrapporten binnen een bepaald tijdsbestek gescreend, waarbij zowel Nederlandse als Marokkaanse daders in de leeftijd van 12 tot en met 21 jaar werden bekeken. Ook deze dataverzameling had tweemaal plaats. De voormeting betrof hier een periode van een half jaar, van juli tot en met december 1987, de nameting had betrekking op de maanden juli tot en met december 1989.

De politiegegevens

Uit de politiedossiers over de periode voor de aanvang van het project en over die na één jaar projectactiviteiten blijkt allereerst dat er een vermindering van 19% optreedt in het aantal politiecontacten van jongeren. Het

percentage meisjes is daarbij in de bekeken perioden telkens zeer gering. Na selectie van de jongens komt naar voren dat de genoemde afname voortkomt uit het feit dat het aantal aanhoudingen van Nederlandse jongens met 31% afnam; tegelijkertijd steeg dat van Marokkaanse jongens met 23%.

De verhouding Marokkaanse versus Nederlandse politiecontacten¹ op het tijdstip van de voormeting belooft 28% tegen 72% en van de nameting 41% versus 59%. Op beide meetmomenten blijkt het politiecontact van Marokkaanse jongens vooral wegens vermogensdelicten tot stand te komen. Nederlandse jongens hebben juist vaker politiecontacten in verband met vandalisme of baldadigheid. Van alle contacten met als reden een vermogensdelict komt in de voormeting 42% en in de nameting 54% op naam van de Marokkaanse jongens. Voor 49% van de vandalismegevallen in de voormeting en 71% in de nameting waren Nederlandse jongens verantwoordelijk. Agressief gedrag als reden voor het contact komt onder beide groepen weinig voor.

Kijkt men echter naar het aantal verschillende *daders* (d.w.z. niet uitgaande van het aantal politiecontacten per jongere) dan is de ratio Marokkaans - Nederlands in de voormeting 28% tegen 72% en in de nameting 36% tegen 64%. Ook zo beschouwd blijft de stijging van het aantal Marokkaanse jongens dat in aanraking komt met de politie (en hun oververtegenwoordiging t.o.v. de Nederlandse groep), bestaan. Het geringere aandeel Marokkaanse *daders* (in vergelijking met de verhouding Marokkaanse - Nederlandse politiecontacten in de nameting) komt voort uit het hogere recidiveniveau in deze groep in de tweede meting, zowel qua prevalentie als qua frequentie.

Zo te zien lijkt er dus een stijging van zowel het aantal Marokkaanse politiecontacten als het aantal Marokkaanse *daders* waarneembaar. Verdisconteert men evenwel de veranderingen welke in de samenstelling van de Goudse populatie in de periode tussen voor- en nameting optreden, met de genoemde cijfers, dan blijkt dat de fractie *daders* binnen beide bevolkingsgroepen kleiner wordt. Heeft in de voormeting van de populatie Nederlandse jongens (12-21 jaar) 6% en Marokkaanse jongens 25%² politiecontact, in de nameting zijn die percentages gedaald tot resp. 5% en 22%. De conclusie is dat de afname van de fractie *daders* onder de Marokkaanse populatie wat *groter* is dan onder de Nederlandse. De toename van het aantal Marokkaanse contactmomenten gaat daarentegen wèl gelijk op met de groei van de Marokkaanse populatie. Dit verschijnsel is een gevolg van het feit dat Marokkaanse *daders* in de tweede registratieperiode frequenter delictgedrag blijken te vertonen dan Nederlandse.

Als laatste is nog nagegaan hoe de politie zaken afhandelt. Globaal gezien zijn er, per delicttype, op geen van beide meetmomenten verschillen tussen

¹ Hieronder wordt verstaan contactmomenten die de politie met resp. Marokkaanse en Nederlandse jongens had.

² Door het beschikbaar komen van recenter en exacter cijfermateriaal is deze fractie wat kleiner dan de in het interimverslag vermelde fractie.

de etnische groepen in de manier waarop de politie met een zaak omgaat. Kennelijk speelt de etniciteit van de verdachte geen enkele rol in de afhandeling.

De self-reportinformatie

In het kader van de voormeting konden interviews met 92 Marokkaanse respondenten gerealiseerd worden. Een jaar later werden 68 (74%) van hen voor een tweede maal ondervraagd. De overige 24 respondenten konden om diverse redenen niet voor een tweede gesprek bereikt worden. De respondenten van de non-responsgroep verschillen niet in maatschappelijke situatie of delictgedrag; de groep met twee interviews is daarom geen speciale selectie uit de oorspronkelijke groep van 92.

Na het tweede interview zijn de respondenten ingedeeld in een interventiegroep (39 jongens die in de nameting aangaven met het project contact gehad te hebben in verband met vragen/problemen, voor hulp en/of om mee te doen bij recreatieve activiteiten) en een controlegroep (29 jongens die geen contact met het preventieproject hadden).

De controlegroep onderscheidt zich qua leeftijd van de interventiegroep; in de controlegroep is de gemiddelde leeftijd 18 jaar en in de andere groep 16. Marokkanen die voor vrijetijdsbesteding naar het project komen, zijn relatief jong (gemiddeld 15 jaar); degenen die hulp voor problemen bij het project zoeken, zijn een stuk ouder, nl. gemiddeld 18,5 jaar. De interventiegroep telt op de eerste afname een hoger percentage vandalismeplegers. Ook de frequentie waarmee vandalisme voorkomt, is in deze groep hoger dan in de controlegroep. Dit verschijnsel is een leeftijdseffect: wordt het leeftjidsverschil verrekend, dan verschillen de groepen op dit punt niet.

Vindt, ten opzichte van de controlegroep, de interventiegroep bij het tweede interview zijn maatschappelijke positie (sterker) verbeterd, en/of vermindert het delinquent gedrag in deze groep sterker dan in de controlegroep?

Wat betreft de levenssituatie (beoordeling van het gezinsfunctioneren, de waardering van de school-/werksituatie en de mate en intensiteit van het uitgaansgedrag) treden er nauwelijks variaties aan de dag tussen de situatie in de voormeting en de stand van zaken in het tweede meetmoment. Dat geldt voor zowel de controle- als de interventiegroep. Al met al moet men concluderen dat, wat leefomstandigheden betreft, alles goeddeels bij het oude gebleven is.

Wanneer men naar de prevalentie van delinquent gedrag in de beide groepen kijkt, dan blijkt in de nameting, gelet op het delicttotaal en de vermogensdelicten, het percentage daders evenredig gedaald. Het aandeel vandalismeplegers daalt in de interventiegroep sterker dan in de controlegroep, waarbij de twee groepen in de nameting gelijk scoren (de interventiegroep telde in de eerste meting een hoger percentage jongens dat vandalistisch gedrag toegaf). Dit fenomeen is een gevolg van het leeftjidsverschil, wellicht in combinatie met effecten van de projectcontacten (vooral jonge jongens).

Ten slotte is het voorkomen van agressief gedrag binnen de groepen op beide meetmomenten constant en zeer laag.

Wat betreft de delictfrequentie is een significante afname van het totaal aantal delicten en het aantal vandalismedelicten waarneembaar (met resp. een factor 3,6 en 7,3). De frequentie waarmee vermogensdelicten en agressieve delicten plaatsvinden, is stabiel. De genoemde dalingen zijn evenwel in de interventie- en in de controlegroep even sterk. Leeftijd, mate van randgroepsituatie of de wijze waarop men de dag besteedt, zijn hierop niet van invloed.

Evenals in het voorgaande luidt de conclusie inzake delictgedrag dat de interventiegroep nauwelijks andere verschuivingen laat zien dan de controlegroep. Dat als totaal het aantal delictplegers en delicten flink daalt, is een verheugende zaak. Invloed van de projectactiviteiten is hierop echter niet direct aantoonbaar.

Organisatie en activiteiten van het project

Gedurende de periode van een jaar heeft de Marokkaanse preventiewerker assistentie gehad van een Marokkaans medewerkster voor onderwijszaken. Daarnaast is vanaf het voorjaar van 1989 een organisator voor het recreatieve onderdeel van het project bezig.

De preventiewerker besteedt ruim de helft van zijn tijd aan het leggen en onderhouden van contacten met doelgroepjongeren. Het restant gaat zitten in de begeleiding van jongeren. In totaal heeft hij met circa 250 Marokkaanse jongeren, voor het overgrote deel jongens, straatcontacten gehad. Aan twee op de drie jongeren met wie in de loop van het project contacten zijn gelegd, is op enigerlei wijze hulp verleend als reactie op vragen. De meeste vragen/problemen doen zich voor op de gebieden onderwijs, ouderrelatie en de omgang met instellingen, en zij lijken voornamelijk te ontstaan uit cultuurverschillen. Contacten met ouders onderhoudt de preventiewerker via wekelijkse spreekuren in de moskee.

Van de in de nameting geïnterviewde groep van 68 jongens hebben er 29 in de loop van het jaar voorafgaande aan het gesprek hulp gehad bij vragen of problemen. Van deze 29 werden er 15 door (o.a.) het project bijgestaan. De resterende 14 kregen steun van andere hulpverlenende instanties.

In de meeste gevallen kwam de projecthulp tot stand na vragen inzake opleiding, arbeid en ouderrelatie. Inhoudelijk bestond de hulpverlening meestal uit het doorverwijzen van de jongere naar de juiste instantie en het verschaffen van voorlichting. Het project lijkt in vergelijking met de andere instanties, waarmee de samenwerking over het algemeen redelijk verloopt, een wat intensievere begeleiding van jongeren te realiseren. In de helft van de gevallen werd de geboden hulp als 'goed' gekwalificeerd.

In het cursusjaar 1988-1989 waren in het deeltijd-kmbo (kort middelbaar beroepsonderwijs) twee laag-niveau-opleidingen voor jongeren uit de doel-

groep beschikbaar, te weten op het gebied van metaaltechniek en verzorging. Directe werving van deelnemers voor deze cursussen bleek niet mogelijk via het project. Wel verwees het project twaalf jongens door naar het Centrum voor Beroepsoriëntatie en Beroepsuitoefening voor verdere voorlichting; drie van hen zijn een cursus gaan volgen. Het vak metaaltechniek kampt met een dusdanig gebrek aan belangstelling dat de voor 1989-1990 geplande kmbo-cursus afgelast werd. Ook de cursus verzorging kwam in het genoemde cursusjaar te vervallen.

Drie jongens zijn doorverwezen naar het bureau Werk en Scholing.³ Of deze aan een arbeidsplaats (een 'werkervaringsplaats' of een baan in het kader van de 'tijdelijke voorziening gemeentelijke werkgelegenheidsinitiatieven voor jongeren') zijn gekomen, is onbekend (privacy-redenen). Wel blijkt uit de gegevens van het bureau Werk en Scholing dat het bijzonder moeilijk is werk te vinden voor Marokkaanse jongens. Naar het gemeentelijk werkproject heeft het preventieproject geen enkele jongere voor een tijdelijke baan of voor informatie kunnen doorverwijzen.

De vanuit het project georganiseerde recreatieve faciliteiten hebben een grote aantrekkingskracht op de Marokkaanse jongeren. Het dagelijkse bezoekersaantal ligt gemiddeld rond de 30; het betreft over het algemeen tamelijk jonge personen. De ouders van de jongeren oordelen positief over het feit dat de jongeren niet langer doelloos op straat hoeven te zwerven. Het recreatiecentrum heeft voor de preventiewerker (en de organisator van de activiteiten) een contact- en signalerende functie. Dit onderdeel van het project is als zodanig succesvol, wanneer men weet dat de overlast welke de jongeren in de buurt veroorzaakten, aanzienlijk verminderd is sinds de ingebruikneming van de recreatieruimte.

Conclusies

Over het geheel genomen mag gesteld worden dat het project op de onderdelen preventieve hulpverlening en recreatieve bezigheden voor de doelgroep bevredigend functioneert. Het is evident dat er een markt is bij de Marokkaanse jeugd voor een preventiewerker die fungeert als gemakkelijk bereikbare hulpverlener en intermediair. De hulpverleningspoot aan jongeren die zich al in een meervoudige probleemsituatie bevinden, is daarentegen minder ontwikkeld, zowel ten gevolge van een geconstateerd gebrek aan animo onder deze groep voor het aanbod aan arbeidsplaatsen en cursussen, als van de prioriteit welke het project zelf in toenemende mate is gaan leggen bij de preventieve (het ad hoc bieden van hulp) en de informatiever-schaffende kant van het werk. Naar omstandigheden loopt de afstemming van beleid en de samenwerking met andere op hetzelfde terrein werkzame

³ Deze afdeling is ontstaan uit een initiatief van de gemeente Gouda met medewerking van het Gewestelijk Arbeidsbureau.

instellingen redelijk; sinds het vertrek van de medewerkster op onderwijs-terrein zijn de contacten met de scholen echter verwaterd.

Een overtuigende daling van criminaliteit onder de doelgroep als (indirect) effect van de projectaanpak kon niet worden vastgesteld. Een lichte daling van het percentage jongens binnen de Marokkaanse populatie dat met de politie in aanraking kwam, werd wel waargenomen. Dat deze afname een (neven)effect zou zijn van de projectactiviteiten, is niet gebleken. De interviewgegevens laten namelijk zien dat, ofschoon zowel het aantal daders als het aantal delicten vermindert, deze daling in evenredige mate optreedt bij jongeren die wel en zij die geen projecthulp hebben gehad. Het is waarschijnlijker dat de vermindering te verklaren is uit een regressie-effect en/of uit de dalende landelijke trend van criminaliteit (Junger-Tas en Kruissink, 1990). Overigens blijven de Marokkaanse jongens voornamelijk oververtegenwoordigd in de politiedossiers, daar de Nederlandse jongenspopulatie qua percentage daders eveneens een flink afnemende tendens vertoont.

Als uitgangspunt hanteerde het project de stelling dat een criminaliteitsreductie zal optreden als gevolg van een flinke positieverbetering van de Marokkaanse jongeren. Vanuit deze optiek is het feit dat de afname in delictgedrag niet aantoonbaar door de projectactiviteiten tot stand kwam, vrij logisch: overtuigende aanwijzingen voor een vooruitgang in maatschappelijke positie – welke dus vooraf zou moeten gaan aan een terugloop van het delictgedrag – als gevolg van projectactiviteiten ontbreken immers voornamelijk.

Overigens is hiermee niet meteen gezegd dat de werkwijze van het project ineffectief zou zijn. Juist door het accent op het preventieve werk zou het tamelijk lang kunnen duren alvorens men een structurele afname in het aantal gevallen van sterke marginalisering, waaronder zich nu precies de meest delinquente groep bevindt, gaat waarnemen. Het project tracht immers vooral de instroom 'van onderaf' in deze negatieve maatschappelijke situatie in te dammen. In het kader van het voor deze evaluatie beschikbare tijdsbestek is, incidentele gevallen buiten beschouwing gelaten, een dergelijke mate van verbetering nog niet geconstateerd. Gezien het grote aantal jongeren met wie de preventiewerker contacten onderhoudt, lijkt het evenwel in principe niet onmogelijk dat op den duur een afname van het aantal randgroepgevallen bewerkstelligd wordt.

Aanbevelingen

Het curatieve aspect (directe plaatsing op cursussen/arbeidsplaatsen) was met de gehanteerde werkwijze niet te verwezenlijken, voornamelijk omdat de beschikbare mogelijkheden in de gegeven vorm onaantrekkelijk blijken te zijn. Het verdient daarom de voorkeur het informeren en werven van werkloze en gemarginaliseerde Marokkaanse jongens voor cursussen of tijdelijke arbeidsplaatsen over te laten aan instanties zoals het Gewestelijk Arbeidsbureau en/of het bureau Werk en Scholing, die veelal uit hoofde van hun functie automatisch in contact komen met die groep jongeren en op

de hoogte zijn van voor hen openstaande faciliteiten. Het creëren van een bepaalde baangarantie bij het voltooiën van een cursus op een bepaald niveau of bij een bevredigend functioneren op bv. een werkervaringsplaats is aan te bevelen. Een dergelijk vooruitzicht zal zeker het animo voor deelname vergroten.

Overigens houdt het project zich al nauwelijks meer bezig met deze vorm van activiteiten. De vraag is nu of het mogelijk is binnen de bestaande projectmatige structuur en met hetzelfde budget (nog) betere resultaten te boeken (of met minder geld evenveel resultaat), of dat het wenselijker zou zijn de preventiewerker of de geslaagde projectonderdelen (en het bijbehorende budget) onder te brengen bij (een) andere organisatie(s) en het project op te heffen?

A priori dient benadrukt te worden dat het beantwoorden van deze vragen niet eenvoudig is, daar de effecten van de huidige werkwijze niet steeds eenduidig vast te stellen zijn. In ieder geval moet men niet (te) licht denken over het snel oplossen van de problematiek rond de Marokkaanse jeugd. Er zijn immers aanwijzingen dat de gesignaleerde school- en andere problemen in aanzienlijke mate voortkomen uit discrepanties tussen de Marokkaanse en de Nederlandse cultuur. Met deze bedenkingen kan men in reactie op de geponeerde vragen wel enkele adviezen geven:

- De werkwijze die de preventiewerker hanteert inzake doelgroepcontacten (en ouders van de doelgroep) lijkt zeer geschikt. Gegeven het feit dat ongeveer de helft van de jongeren aan wie het project hulp heeft verleend, matig of ontevreden over het gebodene is, valt in deze fase nog een en ander te verbeteren.
- De recreatie-activiteiten zijn een trekpleister, met positieve gevolgen voor de leefsituatie in de buurt en het lijkt dus de moeite waard deze te continueren.
- De beleidsafstemming en stroomlijning tussen diverse hulpverlenende instellingen verloopt redelijk, doch niet optimaal. Daar het project als zelfstandige eenheid een extra concurrent en een extra schakel in de hulpverlenings- en overlegketen vormt, is het te overwegen het project niet langer als zodanig te laten opereren. Het kan efficiënter zijn de preventiewerker onder te brengen bij een passende instantie, om van daaruit zijn werk te continueren.
- Het project suggereert de organisator van de recreatieve activiteiten te vervangen door een tweede preventiewerker, die zich op stedelijk niveau gaat bezighouden met het openbreken van buurthuisvoorzieningen voor Marokkaanse jongeren. Nu zijn er weliswaar duidelijke indicaties dat dit type faciliteiten de overlast in de buurt door de jongere Marokkaanse jeugd doet verminderen, maar onder de oudere Marokkaanse jongens gaat een intensief uitgaansgedrag (grotendeels buurthuisbezoek) veel samen met problematische situaties op allerlei andere terreinen (waaronder delictgedrag). Door de inherente vrijblijvendheid moet de bijdrage van jongerencentra aan een verbetering in maatschappelijke positie voor de Marokkaanse groep (vooralnog) van relatief gering belang geacht worden. In aanleg lijkt preventiewerk op onderwijsgebied (zeker op langere

termijn) eerder een vruchtbare bijdrage te kunnen leveren aan een positieverbetering en daarmee ook aan een structurele reductie van criminaliteit, dan (het uitbreiden van) buurthuisvoorzieningen. Aangetoond is dat een te verwaarlozen percentage van de werkloze jongens een diploma voortgezet onderwijs (vo) bezit en dat werkloosheid vaak samengaat met marginalisering en delictgedrag. Een goede beheersing van de Nederlandse taal is een onmisbaar basiselement om het in het onderwijs ver te kunnen brengen en juist daaraan schort het nogal eens. De contacten met de scholen — belangrijk wanneer men vroegtijdig wil kunnen inspringen op problemen — zijn na het wegvallen van de onderwijsmedewerkster sterk verminderd. Het inzetten van een eventuele extra kracht voor dit gebied met voldoende kennis (voorlichting, leerlingbegeleiding, specifiek lesmateriaal) dient een hogere prioriteit te krijgen dan intensivering van de recreatie-/buurthuisfunctie. Eveneens is een constructie denkbaar (indien personeelsuitbreiding niet realiseerbaar is) waarbij de huidige preventiewerker personen die reeds in deze onderwijssector bezig zijn met allochtone jongeren, begeleidt (via deskundigheidsbevordering, wijzen op voor deze etnische groep geschikt lesmateriaal en -methoden, informeren over cultuurverschillen en hun effecten) en/of de jongeren zelf begeleidt. Het streven dient met nadruk te zijn een adequate taalbeheersing te bewerkstelligen, schooluitval hoe dan ook te voorkomen en ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk jongeren minimaal een diploma in het vo behalen.

De brede en dikwijls opportuun geoperationaliseerde projectdoelstellingen en -aanpak bemoeilijkten niet alleen de evaluatie van het project, maar leken ook het functioneren van de projectmedewerkers zelf af en toe in de weg te staan. De hieronder geformuleerde aandachtspunten kunnen daarom bij een volgend project wellicht van pas komen:

- Verricht waar mogelijk een gedetailleerde knelpuntenanalyse vooraf. Vragen als bv. welke problemen signaleren hulpverleners precies bij deze jongeren, in hoeverre zijn deze problemen specifiek voor deze groep enz., dienen daarin een antwoord te krijgen.
- Op grond van de verkregen informatie zou men concrete keuzes moeten maken voor die probleemgebieden waaraan het project aandacht gaat besteden. Ook kan aangegeven worden bij welke probleemtypen men doorverwijst en waarheen.
- Maak een werkplan waarin naast de voorgaande zaken de aanpak van de geselecteerde problemen geoperationaliseerd en gemotiveerd wordt. Tevens kan men vermelden welke samenwerkingsverbanden en overlegstructuren met andere instellingen men heeft of zou willen aangaan en bij wie bepaalde verantwoordelijkheden liggen.
- Omschrijf zo mogelijk bepaalde criteria waarmee de mate van succes van een bepaalde aanpak vastgesteld kan worden.
- Verantwoord eventuele wijzigingen in de aanpak aan de hand van het werkplan. Zo wordt het mogelijk na te gaan op welke punten de oorspronkelijk geprefereerde aanpak faalde en waar die effectief was. Het

transplanteren van succesvolle onderdelen naar andere locaties wordt hiermee eenvoudiger.

Als voordeel biedt dit voorwerk een veel betere profilering van het project vanaf de start. Dit zal zowel de projectmedewerkers als andere instellingen op hetzelfde terrein, als de doelgroep helderheid verschaffen over het hoe en wat van de onderneming.

1 Inleiding en probleemstellingen

Het voorliggende rapport is de weerslag van een evaluatie-onderzoek rond een experimenteel project bestemd voor 'tweede generatie' Marokkaanse jeugd, dat wil zeggen kinderen van Marokkaanse werknemers die de afgelopen decennia geïmmigreerd zijn. Verschillende publikaties maken er gewag van dat zich rond deze jongeren problemen op allerlei terreinen voordoen. Het betreft vooral moeilijkheden in de relatie tot ouders (Van den Berg-Eldering, 1981; Kaufman en Verbraek, 1986), bij het vinden van een arbeidsplaats, het volgen van onderwijs, het vinden van huisvesting en dergelijke (Ellemers, 1980; Esch, 1982; Junger-Tas, 1985; Kornalijnslijper, 1988). Het niveau van criminaliteit onder Marokkaanse jongens is hoog vergeleken met dat bij Nederlandse jongens (Van der Hoeven, 1985; Junger en Zeilstra, 1989).

Ook bij de Marokkaanse jeugd in de gemeente Gouda doen zich dergelijke knelpunten voor. Teneinde te trachten een verbetering in hun situatie te weeg te brengen, is ter plaatse een tweejarig preventieproject gecreëerd, dat experimenteel van opzet is. De projectactiviteiten startten in het voorjaar van 1988 en behelzen het verlenen van directe hulp aan jongeren in moeilijkheden en het initiëren van acties inzake onderwijs, arbeid en vrijetijdsbesteding. Begin 1990 is een interimrapport verschenen waarin verslag wordt gedaan over het eerste projectjaar (Terlouw en Susanne, 1990).

Dit hoofdstuk schetst de beleidsachtergronden waartegen het project en de daaraan verbonden evaluatie is opgezet. Vervolgens komen de doelstellingen en doelgroep van het preventieproject, en de probleemstellingen in de evaluatie aan de orde. In de slotparagraaf wordt de structuur van de rest van het rapport uiteengezet.

1.1 Het beleidsplan Samenleving en Criminaliteit

Het project wordt uitgevoerd en gefinancierd in het kader van het beleidsplan 'Samenleving en Criminaliteit' (SEC). Dit beleidsplan is voortgekomen uit de aanbieding van het interimrapport van de Commissie kleine criminaliteit (ook bekend als de Commissie Roethof) eind 1984. De taakstelling van deze, in september 1983 ingestelde, commissie hield in het adviseren van de betrokken ministers over de mogelijke verbeteringen bij de voorkoming en bestrijding van kleine criminaliteit. Het accent zou hierbij dienen te liggen op de analyse van de vormen en aanpak van dit type criminaliteit. Tevens zou men moeten letten worden op eventuele tekortkomingen inzake preventie en bestrijding, in welke gevallen indicaties voor een verbeterde aanpak verschaft dienen te worden.

De Commissie kleine criminaliteit definieerde kleine criminaliteit (tegenwoordig omschreven als 'veel voorkomende criminaliteit' teneinde het ernstige karakter van de delicten niet te veronachtzamen) als 'massaal voorkomende strafbaar gestelde gedragingen die door de politie kunnen worden getransigeerd of bij een eerste overtreding in het algemeen door de officier van justitie worden afgedaan dan wel door de rechter worden bestraft met maximaal een geldboete en/of een voorwaardelijke vrijheidsstraf en die — vooral door hun massaliteit — hinderlijk zijn of de gevoelens van onveiligheid bij de burgerij bevorderen'. Volgens de commissie dient de nadruk in het beleid aangaande veel voorkomende criminaliteit te liggen op de samenwerkingsverbanden die het maatschappelijk middenveld vormen (scholen, verenigingen, bedrijven, enz.) en niet in eerste instantie op de overheid. Beheersing van veel voorkomende criminaliteit wordt aldus een onderdeel van een breed bestuurlijk beleid.

Het beleidsplan werd op 22 mei 1985 aan de Tweede Kamer aangeboden. Veel voorkomende criminaliteit wordt hierin gezien als een maatschappelijk probleem dat politie en justitie niet alleen kunnen oplossen. Het beleid tegenover veel voorkomende criminaliteit dient zich te richten op differentiatie en consistentie (differentiatie betekent dat veel voorkomende criminaliteit anders bestreden dient te worden dan zware criminaliteit). Een samengaan van preventieve en repressieve maatregelen vormt de kern van het beleid inzake veel voorkomende criminaliteit. In praktijk moet dit beleid ontwikkeld worden door de burgemeester, de hoofdofficier van justitie en de korpschef van politie van de betrokken gemeente (het 'lokale driehoeks-overleg'). Zo kunnen gemeentelijke maatregelen (preventief), politie-acties en vervolgingsbeleid van het lokale openbaar ministerie (repressief) op elkaar afgestemd worden (consistentie). De rijksoverheid zal daarbij het bestuurlijk preventiebeleid ondersteunen. Wat betreft de zwaardere vormen van criminaliteit, krijgt de taak van politie en justitie meer accent.

Het beleidsplan SEC geeft aangaande het bestuurlijk preventiebeleid met betrekking tot veel voorkomende criminaliteit drie hoofdlijnen aan:

1. de ontwikkeling van een bebouwde omgeving die qua planologische en bouwtechnische kenmerken zo min mogelijk gelegenheid geeft tot het plegen van delicten;
2. het versterken van de binding van de opgroeiende generatie met de maatschappij (gezin, school, werk, recreatie);
3. de versterking van het functionele toezicht door conducteurs, winkelpersoneel, jongerenwerkers e.d. op potentiële wetsovertreders. Hier wordt in eerste instantie niet bedoeld op het toevoegen van bewaking in strikte zin, maar op het uitoefenen van toezicht als (vanzelfsprekende) neven-taak door iemand die in verband met zijn werk toch al aanwezig is.

Aan het beleid ten aanzien van enige specifieke groeperingen in de samenleving, waaronder randgroepjongeren en jeugdigen uit minderheden, wordt in het beleidsplan extra aandacht besteed. Het ontbreken van perspectief en zinnige bezigheden vergroot de kans dat deze jongeren vervallen in gedrag dat onder de noemer 'veel voorkomende criminaliteit' te vatten is. Het beleid is erop gericht om zinvolle tijdsbesteding te stimuleren en de binding

aan de maatschappij te vergroten (punt 2 hierboven). Daartoe zijn veelal specifieke projecten nodig.

Het achterliggende idee voor de in het beleidsplan SEC voorgestelde aanpak vormt de sociale-controletheorie. Deze stelt dat in principe iedereen in staat en geneigd is tot het vertonen van delinquent gedrag. Het feit dat velen dit soort gedrag juist niet vertonen, wordt verklaard uit de binding die deze mensen met de 'conventionele maatschappij' hebben opgebouwd. Hirschi (1972) noemt de volgende vier criteria welke tezamen een indicatie voor de mate van sociale integratie geven:

1. *Attachment*: de sterkte van de band met significante anderen (zoals vrienden, ouders).
2. *Commitment*: de mate waarin men betrokken is bij ofwel geïnvesteerd heeft in 'conventionele systemen' (zoals school, werk) en men zich daarbinnen positief wil inzetten. Bij een grote investering is het potentiële verlies daarvan bij ontdekking van delictgedrag groot; dit is de rationele component in de theorie (kosten/batenafweging).
3. *Involvement*: de kwaliteit van het functioneren in 'conventionele systemen'; dit element in de theorie heeft iets van een 'gelegenheidsaspect' in zich: wanneer iemand sterk geïnvolveerd is in conventioneel gedrag, dan is delinquent gedrag onwaarschijnlijk, eenvoudigweg omdat hij/zij daar geen tijd voor heeft (werktijden, afspraken enz.)
4. *Beliefs*: de mate waarin men geldende waarden en normen respecteert.

Afgezien van een aantal detailleringen stelt Hirschi dat, naarmate iemand een sterkere band heeft met de 'conventionele maatschappij' via een van de genoemde factoren, het waarschijnlijker is dat die persoon ook via de overige punten gebonden is. Een goede integratie in belangrijke zaken als gezin, school en vrijetijdsbesteding zou aldus kunnen voorkomen dat jongeren zich losmaken van de samenleving en delictgedrag gaan vertonen.

In haar eindrapport (1986) beschouwt de Commissie kleine criminaliteit een verbeterde overdracht van zogenaamde 'essentiële normen' op de opgroeiende generatie als de kern van het preventiebeleid. Zij stelt dat het voor de preventie van veel voorkomende criminaliteit noodzakelijk geachte toezicht op jongeren door hun ouders, buurtgenoten, of anderen slechts dan goed kan worden uitgeoefend, als dat gebeurt vanuit een normatieve instelling. Het normbevestigende effect van bestraffing van begane delicten moet gebaseerd zijn op de bereidheid om wettelijk vastgelegde normen na te leven en te helpen handhaven. De drie hoofdlijnen van het SEC-beleid kunnen dan ook worden gezien tegen de achtergrond van het streven naar het weer serieus doen nemen van de in het Wetboek van Strafrecht beschreven essentiële normen in de Nederlandse samenleving. Het overbrengen van deze normen is de voorwaarde om het doel van preventie te bereiken via de aangehaalde hoofdlijnen.

Ter ondersteuning in en bevordering van de taak die betrokken ministeries en lokale overheden hebben bij bestuurlijke preventie, werd door de Ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken de interdepartementale Stuur-

groep Bestuurlijke Preventie van Criminaliteit (SBPC) ingesteld. In de periode 1986-1990 kon de SBPC beschikken over een budget van f 45 miljoen om veelbelovende (gemeentelijke) projecten ter preventie van criminaliteit te subsidiëren. Ook het Goudse preventieproject voor Marokkaanse jongeren ontving gelden uit de middelen waarover de SBPC beschikte. De subsidie bedroeg f 220.000 over een periode van twee jaar.

1.2 Aanleiding tot het evaluatie-onderzoek

Elk van de in het kader van het beleidsplan SEC te initiëren projecten wordt geëvalueerd, teneinde te kunnen beoordelen of de gekozen werkwijze de gewenste vruchten afwerpt, en om de inzet van effectieve werkwijzen elders mogelijk te maken. De evaluatie van het project is een subsidievoorwaarde. De benodigde onderzoeksgelden zijn afkomstig van de Ministeries Justitie en van Binnenlandse Zaken. De onderhavige evaluatie vindt plaats als gevolg van deze koppeling tussen subsidiëring en evaluatie.

1.3 Doelstellingen en doelgroep van het preventieproject

Het project streeft ernaar het volgende te bereiken (doelen):

1. een positieverbetering van Marokkaanse randgroepjongeren (als randgroepjongeren beschouwt men degenen die te maken hebben met een combinatie van problemen op de in de inleiding van dit hoofdstuk genoemde gebieden, een zgn. 'meervoudige achterstandssituatie');
2. de voorkoming van een randgroepsituatie;
3. de bestrijding en preventie van problemen (bv. overlast voor winkeliers en publiek door groepsvorming) en crimineel gedrag in met name het centrum van de stad. Deze zaken worden vooral beschouwd als een uitvloeisel of effect van het werken aan de hiervoor genoemde punten 1 en 2. Het project richt zich niet specifiek danwel uitsluitend op rechtstreekse criminaliteitspreventie en/of -bestrijding.

Langs drie wegen wil men deze doelstellingen bereiken (middelen):

1. preventie-activiteiten (het voorkomen van een probleemsituatie door het ad hoc bieden van concrete hulp (Werdmolder, 1985) en mogelijkheden tot vrijetijdsbesteding);
2. curatieve activiteiten (het weer op weg helpen van jongeren die al in de moeilijkheden zitten);
3. kwaliteitsverbetering en afstemming van beleid en uitvoering van de in het project deelnemende instellingen.

Het accent ligt op de integratiebevordering (hoofddlijn 2 uit het beleidsplan SEC) van Marokkaanse jongeren in de maatschappij en op de overdracht van 'essentiële normen' op hen (eindrapport van de Commissie kleine criminaliteit, 1986). In de terminologie van de sociale-controletheorie komt een en ander er kortom op neer dat men de gestelde doelen probeert te be-

reiken via interventies op alle vier gespecificeerde aspecten (*attachment, commitment, involvement en beliefs*).

De doelgroep van het project vormen Marokkaanse jongeren in de leeftijdscategorie van ongeveer 12 t/m 21 jaar. Binnen deze marges wordt elke Marokkaanse jongere tot de doelgroep gerekend. Men richt zich, conform de punten 1 en 2 hiervoor, dus op zowel niet als wél gemarginaliseerde jongeren. Omdat de meeste moeilijkheden zich voordoen bij de jongens, richt het project zich vooral op die groep.

Men kan zich nog afvragen of de uitgangspunten van de sociale-controletheorie eigenlijk wel opgaan voor jongeren uit minderheden. Junger en Polder (1991) constateren in een poging die vraag te beantwoorden, onder meer de volgende samenhangen:

- een goede gezinsintegratie verkleint de kans op delictgedrag;
- een goede schoolintegratie gaat samen met minder delictgedrag;
- o.a. bij Marokkanen gaat een grotere religiositeit gepaard met een geringere mate van delinquent gedrag;
- naarmate het gevoel van binding aan conventionele waarden sterker is, komt delictgedrag minder voor;
- jongens met een uithuizige levensstijl (intensief uitgaansgedrag) vermelden meer delinquent gedrag dan jongens die er niet een dergelijke levensstijl op na houden;
- hoe meer delinquente vrienden een jongen heeft, hoe vaker hij meldt zelf delicten begaan te hebben.

De auteurs stellen ten slotte dat de oorzaken van delinquentie voor alle door hen bekeken etnische groepen (Nederlanders, Surinamers, Turken en Marokkanen) in de sociale-controletheorie passen en dat zaken als cultuurverschillen en traditionalisme niet direct van invloed zijn op crimineel gedrag. Bijgevolg luidt hun conclusie dat het preventieve beleid inzake criminaliteit identieke uitgangspunten kan hanteren voor zowel de autochtone als de allochtone jongeren (waarbij de wijze waarop de aanpak in de praktijk gestalte krijgt, uiteraard wel per groep kan verschillen). Wanneer men aan criminaliteitspreventie wil doen, dan dient men zich in ieder geval te richten op het verbeteren van de integratie van de jongeren in het gezin en op school (hetgeen overeenkomt met de tweede lijn van het beleidsplan SEC). Op grond van deze bevindingen is het ook niet onredelijk te veronderstellen dat door het ontplooiën van preventie- en curatieve activiteiten een terugdringing van de criminaliteit bewerkstelligd kan worden (indirect dus), zonder die criminaliteit direct aan te pakken, zoals het project dat als werkwijze in gedachten heeft.

1.4 Probleemstellingen

De evaluatie van het project is opgezet rond de volgende vragen:

1. Hoe is het project opgezet; welke faciliteiten zijn beschikbaar voor de Marokkaanse jeugd?

2. Wat zijn de kenmerken van de doelgroepjongeren (sociaal-economische status, gezinssituatie, vrijetijdsbesteding, scholings-, delictniveaus)?
3. In hoeverre wordt er in de activiteiten geparticipeerd?
4. Zijn er systematische verschillen tussen de groepen Marokkaanse jongeren die wel/niet contact hebben met het project?
5. Heeft het deelnemen van Marokkaanse jongeren aan de in het kader van het project geschapen activiteiten invloed op hun gedrag en indien ja, welke?
6. Zijn er verschuivingen waarneembaar in de criminaliteitsniveaus binnen de groep?

Tevens is het de bedoeling te bekijken in welke mate er behoefte bestaat aan een dergelijk preventieproject en of het project in zijn huidige vorm efficiënt werkt. In het interimverslag (Terlouw en Susanne, 1990) is aan de vraagstellingen 1 t/m 3 reeds ruime aandacht besteed, reden waarom zij in dit rapport vrij summier behandeld worden.

1.5 Indeling van het rapport

De rest van het rapport is als volgt ingedeeld. Hoofdstuk 2 beschrijft de ontstaansgeschiedenis, organisatiestructuur, werkwijze en activiteiten van het preventieproject. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 de opzet van de evaluatie behandeld. De hoofdstukken 4, 5, en 6 zijn gewijd aan achtereenvolgens de uitkomsten van onderzoek naar de contacten van de gemeentelijke politie met de jongeren, de analyse van onder de doelgroep verrichte enquêtes en aan een procesbeschrijving van de organisatie en activiteiten van het project. Het laatste hoofdstuk bevat een slotbeschouwing en enkele aanbevelingen.

2 Opzet van het preventieproject

In dit hoofdstuk wordt de opzet van het project behandeld. In het kort wordt de problematiek rond de Marokkaanse jeugd belicht. Vervolgens komen de ontstaansgeschiedenis van het project, de organisatiestructuur, de doelgroep, de werkwijze en ten slotte de ten behoeve van de doelgroep op te zetten activiteiten aan de orde. Deze informatie schetst de uitgangsideeën en stand van zaken bij de start van het project.

2.1 De problematiek rond de Marokkaanse jongeren

In de gemeente Gouda signaleert men sinds enige jaren groeiende problemen met de Marokkaanse jeugd. In de leeftijdscategorie van 12 tot en met 21 jaar heeft deze groep jongeren een toenemend aandeel in de Goudse bevolking; zo steeg van begin 1988 tot begin 1990 het percentage Marokkaanse jongens in deze leeftijd t.o.v. de vergelijkbare groep Nederlandse jongens van 9,1% naar 10,8% (afdeling onderzoek en statistiek Gouda, 1990). De aangehaalde moeilijkheden betreffen voortijdige schooluitval, een beperkte kans op arbeid (als gevolg van onvoldoende opleiding en/of discriminatie), conflicten met ouders (door o.m. een oriëntatie op verschillende culturen (Van der Hoeven, 1986)) en een hoog niveau van veel voorkomende criminaliteit. Uit onderzoek in Gouda is op te maken dat problemen tussen jongere en ouders voornamelijk ontstaan in geval van werkloosheid (Hagedoorn en Schippers, 1987). Het merendeel van de Marokkaanse jeugdigen woont in wijken welke het veelzeggende label probleemcumulatiegebied verworven hebben (slechte huisvesting, ontmoedigende sfeer, veel werkloosheid). Diverse instanties geven te kennen met de jongeren problemen te ervaren wat betreft het leggen van contacten (men slaagt er niet in de jongeren te bereiken, de instellingen hebben een te hoge drempel) en communicatie. Van verschillende zijden wordt de (dienstverlenende) instellingen, met uitzondering van de Stichting Buitenlandse Jongeren, een onduidelijk minderhedenbeleid verweten.

2.2 Ontstaan en organisatie van het preventieproject

In het najaar van 1987 vroeg de gemeente Gouda bij de SBPC subsidie aan voor het opzetten van een experimenteel preventieproject. In de tekst van de aanvraag wordt gerept over 'een min of meer samenhangend pakket van maatregelen met als oogmerk de criminaliteit onder de Marokkaanse jeugdigen in Gouda te voorkomen en terug te dringen'. Exacter gesteld bedoelt

men hier te zeggen dat, weliswaar via een indirecte aanpak (gezien de wegen waarlangs (zie paragraaf 1.3), criminaliteitsreductie het uiteindelijke effect zal zijn van het genoemde maatregelenpakket. Het verzoek werd in april 1988 gehonoreerd, waarna het project uit de startblokken kon. Vooruitlopend op een positieve beschikking was toen al een Marokkaanse preventiewerker als uitvoerende kracht van het project aangetrokken. Het preventieproject is ruimtelijk en organisatorisch ondergebracht bij de Stichting voor Verslavingszorg Midden-Holland. Een medewerker van deze stichting fungeert als coördinator voor het preventieproject. Het project wordt gestuurd door een projectgroep, bestaande uit de volgende sleutelorganisaties en -groepen:

- de gemeente, bestuurlijk (de wethouder belast met de coördinatie van bestuurlijke preventie) en ambtelijk (afdelingen welzijnszaken, onderwijs en het bureau Halt⁴);
- het werkverband Stichting Buitenlandse Jongeren, Stichting Release en Stichting Woonhuis;
- de politie;
- de Raad voor de Kinderbescherming, de Stichting Jeugd en Gezin;
- het Gewestelijk Arbeidsbureau (GAB);
- het onderwijsvoorrangsgebied;
- de leerplichtambtenaar;
- een vertegenwoordiging van het coördinerende Ministerie van Binnenlandse Zaken;
- het Regionaal Samenwerkingsverband Jeugdhulpverlening (RSJ) en het daarbij ondergebrachte project 'Bijzondere Groepen' (BG).

2.3 Werkwijze en activiteiten

Deelname van Marokkaanse jongeren aan projectactiviteiten geschiedt altijd op basis van vrijwilligheid. De projectgroep heeft gekozen voor de methode van het straathoekwerk om cliënten te werven. Deze werkwijze acht zij de meest adequate om:

- in contact te komen met de jongeren;
- met hen een vertrouwensrelatie op te bouwen;
- hen snel concrete hulp te kunnen bieden bij dagelijkse problemen;
- hen te motiveren te participeren in (een van de) activiteiten in het kader van het project.

De keuze voor het straathoekwerk vloeide ook voort uit eerdere positieve resultaten met het gebruik van deze methode om contact te leggen met die

⁴ Halt-projecten zijn samenwerkingsprojecten van gemeente, politie en openbaar ministerie, die de preventie en bestrijding van vandalisme ten doel hebben. Om dat doel te bereiken verzorgt Halt (Het ALternatief) een alternatieve afdoening van strafrechtelijk minderjarigen die wegens vandalisme met de politie in contact gekomen zijn. Daarnaast worden tal van preventieve activiteiten ondernomen (Kruissink en Verwers, 1989).

jeugdigen, welke tot dan toe voor instellingen onbereikbaar bleven. In het straathoekwerk richt men zich voornamelijk op het centrum van de stad.

De taken van de ten behoeve van het project geworven preventiewerker zijn:

- het onderhouden van straatcontacten met de doelgroep;
- het bemiddelen bij en begeleiden van huisvestings-, schulden- en andere problematiek;
- in- en extern verwijzen;
- het signaleren van ontwikkelingen en trends binnen de doelgroep;
- het bevorderen van het activiteiten aanbod voor de doelgroep;
- hulp bieden bij de uitvoering van het evaluatie-onderzoek.

De aanpak van de problemen bij de Marokkaanse jeugd door het project stoelt op twee poten. Een belangrijk aspect is het verlenen van directe hulp aan jongeren uit de doelgroep bij problemen waarmee zij kampen en uit het aangaan van samenwerkingsverbanden met andere instellingen die op hetzelfde terrein actief zijn en waarheen men jongeren desgewenst kan doorverwijzen. Voorts organiseert danwel propageert het project op drie terreinen, te weten onderwijs, werkgelegenheid en recreatie/sport, alternatieve activiteiten voor de doelgroep (zie ook Terlouw en Susanne, 1990).

Onderwijs

Generaliserend gesproken komen pas geïmigreerde Marokkaanse jongeren tussen 12 en 17 jaar in Gouda in schakelklassen van het voortgezet speciaal onderwijs (vso) terecht (zie Terlouw en Susanne, 1990). Men streeft ernaar de leerlingen minstens één jaar op deze school te houden. Zij kunnen daar terecht tot zij 18 jaar worden. In het cursusjaar 1989-1990 telde het vso in totaal (over de vijf niveaus) 71 leerlingen. Van die groep was ruim de helft uit het voorgaande cursusjaar afkomstig. Uiteraard is het eerste streven om Marokkaanse jongeren vervolgens het reguliere onderwijs te laten instromen of daarheen te doen terugstromen (evt. in samenwerking met de leerplicht-ambtenaar). In sommige gevallen is deze optie evenwel nauwelijks relevant wegens een te laag niveau van vooropleiding en/of onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal. Door deze factoren bestaat er dan echter ook nauwelijks of geen uitzicht op het verwerven van een arbeidsplaats. Voor zulke jongeren in de leeftijd van 16-22 jaar worden in het kort middelbaar beroepsonderwijs (kmbo) sinds 1987 drie speciale cursussen, bestaande uit een theoretisch en een stagedeel, georganiseerd via het onderwijsvoorrangsbeleid:

1. een voltijd voorschakelcursus in de metaalsector (16 plaatsen);
2. in aansluiting hierop is deelname aan een nul-klas in de metaalsector mogelijk (16 plaatsen, voltijd);
3. een voorschakelcursus verzorging (12 plaatsen, deeltijd).

De sector metaal werd gekozen omdat:

- het een opleiding betreft die overstapmogelijkheden biedt naar andere opleidingen en sectoren;

- er in de regio Gouda behoefte bestaat aan opgeleid jong personeel in deze sector, wat uitzicht op werk betekent.

Deelnemers worden gezocht in drie categorieën jongeren:

- schoolverlaters (afhakkers uit het lager beroepsonderwijs (lbo) en A-niveau lagere technische school (lts));
- uitstromers uit de basisopvang van het vso;
- werkloze allochtone jongeren, ingeschreven bij het GAB.

De schakelcursus verzorging is opgezet ten behoeve van Marokkaanse meisjes. De instroomeis is een voltooide achtste groep basisschool. De ervaringen in het cursusjaar 1987-1988 leren dat de deelnemers gemiddeld een iets hoger opleidingsniveau hebben (uitval na twee à drie jaar lbo). De werving geschiedde in dat cursusjaar voornamelijk via mond-op-mondreclame (met name bij Marokkaanse deelnemers), via doorverwijzing door lbo-decanen en langs de Gemeentelijke Sociale Dienst (GSD). De cursus beslaat drie dagen per week. Eén dag per week werken de leerlingen buiten school. Indien het vereiste niveau gehaald wordt, behoort vervolgens een opleiding verzorgende en dienstverlenende beroepen (ovdb) tot de mogelijkheden.

De genoemde cursussen worden door lokale onderwijsinstellingen georganiseerd; het project heeft verder geen zeggenschap over de organisatie danwel de inhoudelijke kant ervan. De acties van het project beperken zich dan ook tot het bekendheid geven aan het bestaan van de cursussen en het direct aanmelden van eventuele belangstellenden of doorverwijzen voor informatie van jongeren die meer algemeen geïnteresseerd zijn in een cursus.

Werkgelegenheid

Een gemeentelijk arbeidsproject heeft 10 plaatsen beschikbaar voor Marokkaanse jongeren. De maximale verdiensten belopen (evt. met behoud van uitkering) f 100,- per maand. Het werkproject is bestemd voor jongeren die om welke reden dan ook niet direct inzetbaar zijn op 'gewone' arbeidsplaatsen (bv. wegens gedragsproblemen). De jongeren doen hier vaardigheden op het gebied van houtbewerking op en krijgen praktijkervaring door mee te werken aan verbouwingen, enz. Als voorwaarde is wel gesteld dat (o.a.) het straathoekwerk intensieve begeleiding biedt, omdat de deelnemers over het algemeen vrijwel geen opleiding en werkervaring hebben en daarbij dikwijls niet gemakkelijk in de omgang zijn. Indien de driemaandelijkse beoordeling positief uitvalt, komt een jongere in aanmerking voor een arbeidsplaats in het kader van de volgende regelingen:

1. de jeugdwerkgarantiewet (JWG): deze regeling is bestemd voor jongeren tussen 16 en (vooralsnog) 21 jaar die minstens een half jaar werkloos zijn. Zij kunnen voor een periode van een half jaar in dienst treden bij een werkgever in de collectieve sector, waarbij de gemeente fungeert als formele werkgever voor de jongere ('detacheringsmodel'). Verlenging tot maximaal één jaar is mogelijk. De betrekking is (voor thuiswonende

jongeren) gebonden aan het maximum aantal van 19 uur per week; de salariëring ligt op het niveau van het wettelijk minimumloon.⁵

2. werkervaringsplaatsen (WEP): een baan in het bedrijfsleven met behoud van uitkering plus een bonus van f 100,- per maand.

Deze WEP-banen hebben een duur van zes maanden. De hoop is dat de jongeren daarna bij de werkgever in vaste dienst kunnen treden. Directe plaatsing op een arbeidsplaats in het kader van de JWG/TV of WEP behoort natuurlijk ook tot de mogelijkheden.

Wat werkgelegenheid, aangaat geldt voor het project hetzelfde als hiervoor over onderwijs gezegd is: het project kan jongeren aanmelden of voor voorlichting doorverwijzen, maar op de activiteit zelf nauwelijks invloed uitoefenen.

Recreatie-/sportactiviteiten

Met als oogmerk in te spelen op een gesignaleerde behoefte en de Marokkaanse jongeren van de straat te houden heeft het project de intentie zelf faciliteiten met een recreatief/sportief karakter te gaan organiseren. In de subsidie-aanvraag wordt de hoop uitgesproken op deze wijze de tot dan toe bij de organisatie van dit type faciliteiten problematische begeleiding en financiering op te lossen.

Bij de aanvang van het project hadden de exacte invulling en uitvoering van de vrijetijdsactiviteiten een nog tamelijk provisorisch karakter. De eerste gedachten gingen destijds uit naar de opzet van voetbalmiddagen ten behoeve van de Marokkaanse jongens. Wat betreft de organisatorische kant was het globale plan dat, wanneer dit type activiteiten eenmaal van de grond was gekomen, de preventiewerker vervolgens enkele vrijwilligers zou trainen om de zaak verder zelf te runnen, zodat hijzelf op een andere locatie hernieuwd een dergelijk initiatief zou kunnen ontplooien.

2.4 Samenvatting

In het najaar van 1987 deed de gemeente Gouda een subsidie-aanvraag inzake het opzetten van een preventieproject voor Marokkaanse jongeren. Rond deze groep jongeren manifesteerden zich problemen op het gebied van scholing, ouderrelatie en criminaliteit. Het project startte in april 1988. De

⁵ Het betreft hier voornamelijk een voorloper van de JWG, de zogenaamde 'tijdelijke voorziening gemeentelijke werkgelegenheidsinitiatieven voor jongeren' (TV), welke van kracht is tot de werkelijke JWG in werking treedt, hetgeen naar het zich laat aanzien op 1 juli 1991 het geval zal zijn. Het grootste verschil tussen deze voorloper en de JWG ligt in het verplichtende karakter van de laatste. In het kader van de TV krijgen jongeren tot 21 jaar een deeltijdbaan voor een bepaalde periode aangeboden. Deze hoeven de werkloze jongeren evenwel niet te accepteren. Die verplichting is er wel onder de JWG op straffe van een stopzetting van de uitkering gedurende 13 weken. Volgens de JWG kan in plaats van het accepteren van een aangeboden baan ook het gaan volgen van scholing worden verlangd van de betreffende jongere.

doelgroep is de Marokkaanse jeugd in de leeftijd van 12 tot 21 jaar. Ten behoeve van het project werd een Marokkaanse preventiewerker aangetrokken. Het project gaat directe hulp bieden aan jongeren die met problemen of vragen zitten. Daarnaast voorziet het in faciliteiten op de gebieden scholing, werk en recreatie. Wat scholing en werk aangaat, wordt uitgegaan van bestaande mogelijkheden binnen instellingen. Men wil trachten werkloze jongeren of schooluitvallers te interesseren in (hernieuwde) scholing of een werkplaats. Om de doelgroep van de straat te houden worden sport- en recreatie-activiteiten georganiseerd.

3 Opzet van het evaluatie-onderzoek

Dat een evaluatie een vast onderdeel vormt van in het kader van de SEC-regeling gesubsidieerde projecten, kwam in hoofdstuk 1 reeds naar voren. In de volgende paragrafen wordt de opzet van het evaluatie-onderzoek en de gebruikte methode uiteengezet.

3.1 Informatiebronnen

Het is de bedoeling door middel van de evaluatie inzicht te krijgen in onder andere de proceskant van het project, dat wil zeggen in de organisatiestructuur, het activiteitsaanbod, de werkwijze van de projectmedewerkers en het bereik van het project. De procesinformatie is afkomstig uit gerichte interviews en informele gesprekken met de projectmedewerkers en met instellingen (scholen, hulpverleningsinstellingen) en personen met wie samengewerkt wordt danwel die in hetzelfde veld werkzaam zijn. Ook is informatie van jongeren uit de doelgroep zelf afkomstig, onder meer via interviews (zie paragraaf 3.2.1). Ten slotte verschaffen de administratieve projectgegevens de nodige informatie op dit terrein.

De (kwantitatieve) effecten van het project vormen een ander aspect van de evaluatie. Als effect wordt beschouwd datgene wat contact met het project en participatie in de aangeboden faciliteiten (scholing, werk, recreatie) bij de doelgroep teweegbrengt, gelet op de doelstellingen van het project (bestrijding en preventie randgroepsituatie, voorkoming van probleemconcentraties in bepaalde wijken van de stad) en uiteindelijk op de criminaliteitscijfers binnen deze groep.

De kwantitatieve fase kent twee gegevensbronnen. De eerste bestaat uit een steekproef van Marokkaanse jongens (dus potentiële cliënten van het project), welke zowel wel- als niet-gemarginaliseerde personen omvat. In dit geval gaat het om de meningen van de Marokkaanse jongeren zelf (self-reportgegevens; zie paragraaf 3.2.1). Dit deel van de evaluatie is quasi-experimenteel van aard. De dossiers van de gemeentepolitie inzake het criminaliteitsniveau onder de Marokkaanse en Nederlandse jeugd vormen de tweede relevante informatiebron.

3.2 Methode en procedure

3.2.1 *Self-reportgegevens*

Ter verkrijging van de self-reportinformatie is een steekproef van 92 Marokkaanse jongens geënquêteerd aan de hand van een gestructureerde vragenlijst. De argumenten om hierbij geen Marokkaanse meisjes te betrekken waren de volgende:

1. De gesignaleerde problemen doen zich vooral gevoelen rond Marokkaanse jongens. Het project heeft dan ook de meeste aandacht voor die subgroep.
2. Marokkaanse meisjes zijn nauwelijks bereikbaar voor een interview.

Op privacy-gronden voelde de gemeente Gouda er weinig voor een adressteekproef van Marokkaanse jongens uit het bevolkingsregister te leveren. Het idee om aan de hand van een dergelijke lijst een steekproef Marokkaanse jongens te benaderen voor een interview moest derhalve losgelaten worden. Na beraadslagingen met de afdeling welzijnszaken en het straathoekwerk in de gemeente werd besloten om vier ervaren Marokkaanse enquêteurs (na instructie over het waarom en hoe van de evaluatie) doelgroepjongeren te laten aanspreken voor een interview op door die jongeren gefrequenteerde plaatsen (bv. koffiehuisen). Een gevaar bij deze wijze van steekproeftrekking schuilt in het optreden van selectiviteit. Zo is het denkbaar dat de sterkst gemarginaliseerde Marokkaanse jongeren niet bereikt worden en/of niet bereid zijn aan een interview mee te werken. Dit type belemmeringen geldt echter evengoed voor het project; verwacht mag dus worden dat de geïnterviewde groep waarschijnlijk juist een accurate weerspiegeling vormt van de totale populatie waarop het project in principe vat kan hebben (hoewel het bereik breder zou kunnen worden naarmate het vertrouwen van de doelgroepjongeren groeit). Voorkomen moet ook worden dat (te) grote homogene groepen deel uitmaken van de steekproef (bv. alle Marokkaanse jongens van één school). Om een redelijke diversiteit te bewerkstelligen hebben de enquêteurs gewerkt op verschillende plaatsen, zoals het centrum voor buitenlandse jongeren, buurthuizen, cafés en bij sportactiviteiten. De voormetingen hebben op zo kort mogelijke termijn na de start van het project plaatsgehad (globaal tussen september 1988 en half januari 1989), teneinde eventuele effecten van projectactiviteiten op de voormetingsinformatie te vermijden.

Het streven was om elke geïnterviewde Marokkaanse jongen een jaar na het eerste gesprek (voormeting) nogmaals te ondervragen (nameting). Een tweede gesprek werd bij 68 van de 92 jongens (74%) gerealiseerd (figuur 1). De redenen van non-respons zijn niet steeds even duidelijk. Een aantal jongens was niet meer op te sporen (ondanks het feit dat hun naam en adres tijdens het eerste interview verstrekt waren), enkelen weigerden zonder reden nogmaals mee te werken, enkele jongens waren op het moment van het tweede interview in verzekerde bewaring gesteld en anderen waren verhuisd.

Figuur 1: Aantal geïnterviewden per meetmoment

	voormeting	nameting (1 jaar later)
aantal respondenten	92	68 (26% uitval)

Het enquête-instrument

De op de voormeting gebruikte vragenlijst is opgebouwd uit een reeks vragenblokken, welke handelen over de volgende onderwerpen:

- socio-demografische kenmerken;
- bezigheden overdag (school, werk, werkloosheid);
- vrijetijdsbesteding (uitgaansgedrag, drank-, druggebruik, enz.);
- financiën;
- delictgedrag, politiecontacten (zie bijlage 2);
- woon- en gezinssituatie;
- toekomstverwachtingen en -wensen.

Het grootste deel van de antwoorden in de lijst is geprecodeerd, dat wil zeggen dat de respondent daar de keuze heeft uit kant-en-klare antwoorden. Omdat de doelgroep de Nederlandse taal veelal niet optimaal beheerst zijn de vragen zo eenvoudig mogelijk gehouden. De gedurende het tweede interview gehanteerde lijst vertoont grote overeenkomsten met de eerste lijst (uiteraard om verschuivingen t.o.v. het eerste interview te kunnen signaleren); in deze versie is inzake de onderwerpen scholing, werk, sport/recreatie, andere politiecontacten dan wegens delictgedrag en de relatie met ouders een aantal items toegevoegd om erachter te komen:

- welke vragen/problemen er onder de jongeren leven;
- in welke mate het project als hulpverlenende instantie bekendheid geniet;
- bij welke vragen/problemen men daar wel/niet hulp zou zoeken en waarom;
- in welke mate jongeren daar daadwerkelijk hulp gehad hebben en waarvoor;
- wat de genoten hulp in praktijk inhoudt;
- hoe de verleende hulp door de jongeren beoordeeld wordt.

De controlegroep

Om te kunnen vaststellen of veranderingen in de situatie van de doelgroepjongeren inderdaad een gevolg zijn van projectactiviteiten is een vergelijkingsgroep vereist (een 'controle'-groep), in dit geval bestaande uit Marokkaanse jongens die geen projectinterventies ondergaan en die overigens vergelijkbaar zijn met de groep jongens die wel met het project te maken heeft ('experimentele' of interventiegroep). Aan de hand van de gegevens van de controlegroep is vast te stellen of veranderingen in de interventiegroep voortkomen uit de projectactiviteiten. Indien dat het geval is, zouden die veranderingen niet naar voren moeten komen bij de controlegroep.

Als gevolg van de vrijwilligheid van deelname aan de projectactiviteiten en daar de activiteiten in principe voor alle Marokkaanse jongeren openstaan

Figuur 2: Verdeling respondenten over controle- en experimentele groep

voormeting	nameting	%	groep
92	29 geen contact	31,5	controle
	39 wel contact	42,4	experimentele
	24 non-respons	26,1	uitval

staan, was het echter onmogelijk vooraf een bepaalde groep als zodanig te selecteren. Het zou onjuist zijn jongeren ter wille van deze methodekwestie op voorhand uit te sluiten van projectactiviteiten. Dit controlegroeprobleem is tot op zekere hoogte opgelost door pas achteraf, aan de hand van informatie afkomstig uit de nameting, een experimentele en een controlegroep te construeren. Het selectie criterium voor toewijzing aan de interventiegroep was het één- of meermaals daadwerkelijk in contact geweest zijn met een medewerker van het project voor enige vorm van hulp, danwel het deelgenomen hebben aan de in het kader van het project georganiseerde recreatieve activiteiten (of beide). Jongens zonder enig projectcontact werden bij de controlegroep ingedeeld (bijlage 5, tabel 6). Na de selectie telde de experimentele groep 39 (57%) en de controlegroep 29 (43%) Marokkaanse jongens (figuur 2). De interventie- en controlegroep blijken redelijk vergelijkbaar (zie paragraaf 5.3).

3.2.2 Politiegegevens

De dataverzameling bij de gemeentelijke politie betreft twee periodes. De eerste beslaat de periode juli tot en met december 1987, de tweede dezelfde tijdspanne in het jaar 1989. De keuze voor een eerste registratieperiode in 1987 vloeit enerzijds voort uit het feit dat het project tussen juli en december 1988 reeds activiteiten ontplooide (wat wellicht invloed op de criminaliteitscijfers zou kunnen hebben) en anderzijds uit de wetenschap dat in die periode (1987) het besluit tot subsidie-aanvraag voor een project voor de Marokkaanse jeugd in Gouda is gevallen (die periode weerspiegelt het best de Ausgangssituatie). Op het moment van de tweede dataverzameling is het project ongeveer een jaar in actie; een later tijdstip was in verband met de planning voor dit eindrapport niet mogelijk.

De gegevens zijn afkomstig uit dag-/nachtrappen. Over de volgende items is, in zoverre voorhanden, per mutatie informatie opgenomen: naam, adres en woonplaats van de dader (alle gecodeerd), sekse, etniciteit, geboortedatum, datum politiecontact, leeftijd op het moment van het politiecontact, de tijd waarop het delict gepleegd is, het type delict waarvoor er contact met de politie is en de afhandeling door de politie. Per jongere is dát delict geregistreerd waarvoor hij of zij op dat moment contact met de politie had (één delict per case derhalve). Meestal maakte men in de mutatie ook slechts melding van één reden voor het politiecontact, maar in die gevallen waar meer zaken (veelal delicten) als reden voor het contact werden ver-

meld, is dat delict opgenomen waarvoor het actuele contact in eerste instantie totstandgekomen is. Contacten op grond van verkeersovertredingen zijn in de registratie niet meegenomen.

De criteria voor opname van gegevens uit een mutatie luiden als volgt. Ten eerste is besloten om zowel Nederlandse als Marokkaanse daders (mannen en vrouwen) op te nemen met het idee een inzicht te verkrijgen in de verhoudingen tussen beide groepen qua delictgedrag; dit leidde tot het criterium dat de etniciteit van de dader(s) in de betreffende mutatie bekend moest zijn voor opname van de gegevens in het bestand. Het tweede criterium was dat de leeftijd van de betreffende jongeren tussen de 12 en 21 jaar moest liggen (in eerste instantie de doelgroep van het project) en dus uit de mutatie op te maken moest zijn. Hoewel een beperking van dit type dossiers kan zijn dat de gegevens die zij bevatten, tamelijk 'vuil' zijn (ondervraagden kunnen nogal gemakkelijk valse namen, adressen e.d. opgeven), is op basis van uitkomsten van tussentijdse controle van de gegevens zeker niet de indruk ontstaan dat de opgegeven personalia in hoge mate onbetrouwbaar zouden zijn.

3.3 Samenvatting

De evaluatie van het preventieproject bestaat uit een kwalitatief en een kwantitatief deel. Het kwalitatieve deel draait om de inventarisatie van de proceskant van het project. Het kwantitatieve gedeelte betreft het meten van de effecten van de projectactiviteiten. Daartoe zijn gegevens verzameld uit tweeërlei bronnen, Marokkaanse jongens (self-reportgegevens) en politiebesteden. De jongeren zijn aan de hand van een vragenlijst geïnterviewd, bij de politie zijn dag-/nachtrappen binnen een bepaald tijdsbestek gecontroleerd, waarbij zowel Nederlandse als Marokkaanse daders werden gelicht. Beide kwantitatieve dataverzamelingen hebben tweemaal plaats gehad (een voor- en een nameting). De voormeting bij de jongeren vond in de tweede helft van 1988 plaats. Een jaar later kon 74% van de jongeren voor de tweede maal bevraagd worden (nameting). Na het tweede interview zijn de respondenten ingedeeld in een interventiegroep (39 jongens die met het project contact hadden) en een controlegroep (29 jongens die daarmee geen contact hadden). De eerste dataverzameling bij de politie betrof de laatste helft van 1987; de nameting ging over hetzelfde tijdsbestek in het jaar 1989.

4 De politiegegevens

Dit hoofdstuk gaat over de bij de gemeentepolitie verzamelde gegevens. Deze geven enig inzicht in het criminaliteitsniveau onder de Nederlandse en Marokkaanse populatie (vanuit het oogpunt van de politie).

Een van de hoofddoelstellingen van het preventieproject is de — indirecte — bestrijding en het voorkomen van veel voorkomende criminaliteit. De vraag is nu of er in de politiecijfers een daling in criminaliteit bij Marokkaanse jongens waarneembaar is in de periode tussen de voormeting en de nameting. In het tijdsinterval tussen de twee meetmomenten heeft het project ruim een jaar activiteiten kunnen ontplooiën. Daarbij rijst direct een tweede vraag, namelijk of een eventueel te constateren afname van delinquentie in de politiestatistiek een gevolg is van die projectactiviteiten. Deze laatste kwestie is slechts indirect te beantwoorden. Via de self-reportgegevens is in principe na te gaan of een eventuele daling optreedt bij alle ondervraagden, of wellicht alleen bij degenen die contact hebben gehad met projectmedewerkers.

In hetgeen volgt, wordt de verdeling van typen delicten op de voor- en nameting vergeleken. Eveneens worden de verdeling en kenmerken van de in de voor- en nameting geregistreerde jongeren naast elkaar gezet. Als laatste komen de mate van recidive en de wijze van afdoening door de politie in behandeling. In paragraaf 5.6 wordt de hier weergegeven informatie vergeleken met de resultaten van de self-reportgegevens.

4.1 De steekproeven

In totaal werden binnen de voor- en nameetperiode (tweede helft 1987 en 1989) tezamen 586 mutaties geregistreerd, welke 965 jongeren (voormeting 534, nameting 431) in de leeftijd van 12 tot en met 21 jaar betroffen. Het aantal contacten van jongeren met de politie liep met 19,3% terug tussen het eerste en tweede meetmoment. Van de geregistreerde jongeren was 31% Marokkaans en 69% Nederlands. In verreweg de meeste gevallen betrof het een mannelijke dader (90%). De exacte verdeling van sekse en etnische groep in de voor- en nameting is weergegeven in tabel 1. De jongeren waren gemiddeld 16,6 jaar oud ten tijde van het politiecontact.

Tabel 1: Sekse en etnische groep per meetmoment

sekse	voormeting*				nameting			
	Marokkaans		Nederlands		Marokkaans		Nederlands	
	N	%	N	%	N	%	N	%
man	132	100	335	84,2	162	97,6	232	87,5
vrouw	0	0	63	15,8	4	2,4	33	12,5
totaal	132	100	398	100	166	100	265	100

* in 4 gevallen is het geslacht onbekend

Tabel 2: Meetmoment en etniciteit (jongens)

eticiteit	voormeting		nameting	
	aantal	%	aantal	%
Marokkaans	132	28,3	162	41,1
Nederlands	335	71,7	232	58,9
totaal	467	100	394	100

$X^2(1)=15,13; p < 0,01$

4.2 Socio-demografische kenmerken

In het interimrapport (Terlouw en Susanne, 1990) is de informatie uit de voormeting reeds uitvoerig belicht. Er werden destijds 63 Nederlandse en geen enkel Marokkaans meisje geregistreerd (12% van de steekproef). In de tweede peilperiode werden 33 Nederlandse en 4 Marokkaanse meisjes met politiecontactesignaleerd (9% van de steekproef, zie tabel 1). In de voormeting lag de gemiddelde leeftijd van de meisjes op 15,6 jaar. De gemiddelde leeftijd bij deze groep in de nameting bedraagt 15,5 jaar. Omdat het aantal meisjes in de steekproef minimaal is, worden in het hetgeen volgt, alleen de gegevens van de jongens geanalyseerd.

Tabel 2 toont de verdeling van contacten van de politie met Marokkaanse en Nederlandse jongens in de voor- en de nameting. In de nameting is het aantal contacten enigszins verminderd (met 73 jongens: 15,5%). Dit is een gevolg van een aanzienlijke daling van het aantal Nederlandse politiecontacten (30,7%).⁶ Het aantal Marokkaanse politiecontacten is ten opzichte van de voormeting gegroeid (met 22,7%). In vergelijking tot het aandeel dat de Marokkaanse jongens innemen in de gemeentelijke populatie mannelijke Marokkanen en Nederlanders van 12 t/m 21 jaar (begin 1988: 9,1%; 1990: 10,8%), blijken zij qua aantallen politiecontacten op beide meetmo-

⁶ Onder Nederlandse resp. Marokkaanse politiecontacten wordt verstaan contactmomenten die de politie met Nederlandse resp. Marokkaanse jongens had.

Tabel 3: Meetmoment en gemiddelde leeftijd in jaren (jongens)

etniciteit	voormeting* leeftijd	nameting** leeftijd
Marokkaans	16,4	16,3
Nederlands	17,1	16,9

* $T(465) = -2,90$; $p < 0,01$

** $T(392) = -2,41$; $p < 0,05$

menten tegenover de autochtone jongens flink oververtegenwoordigd (resp. 28% en 41% van de contacten; zie ook paragraaf 4.5).

De gemiddelde leeftijd van de Marokkaanse en de Nederlandse jongens verschilt zowel in de voor- als de nameting significant. Op beide meetmomenten zijn de Marokkaanse jongens wanneer ze met de politie in contact komen, jonger dan de Nederlandse (tabel 3). De gemiddelde leeftijd per etnische groep verschilt niet tussen de meetmomenten.

In de voormetingsperiode bleek 31% van de Nederlandse jongens met politiecontact niet in Gouda te wonen; tijdens de nameting was dat 23%. Voor de Marokkaanse jongens lagen de percentages op resp. 12% en 5%. Zowel tijdens het eerste als het tweede meetmoment blijkt dus dat er van de Nederlandse jongens veel meer buiten Gouda wonen dan van de Marokkaanse.

4.3 Reden van het politiecontact

Tabel 1 van bijlage 5 geeft een overzicht van de delictfrequentie waarvoor het politiecontact tot stand kwam. Zowel de informatie van de voormeting als die van de nameting is hierin opgenomen, uitgesplitst naar etnische groep. In tabel 4 is dezelfde informatie weergegeven, gecategoriseerd naar vermogensdelicten, vandalisme en agressief gedrag ten aanzien van personen. Eveneens is in deze tabel een totaalmaat opgenomen. Deze is samengesteld uit de som van alle delicten waarvoor contact is geweest. De vermogensdelictenschaal bestaat uit de som van de (brom)fietsdiefstallen, winkeldiefstallen, inbraken en overige (vaak niet gespecificeerde) diefstallen, de vandalismeschaal uit de optelling van de frequenties van de items baldadigheid en vernieling, en de maat voor contacten wegens agressieve delicten bestaat uit de som van de delicten mishandeling en bedreiging. Het in tabel 1 van bijlage 5 voorkomende item 'overig' komt in de samengestelde maten in tabel 4 dus slechts in de totaalschaal voor.

De verhouding Marokkaanse versus Nederlandse politiecontacten op het tijdstip van de voormeting belooft 28% tegen 72%. In de nameting is deze 41% tegen 59% (zie tabel 2).

Uit de gegevens van de voormeting (zie interimverslag en tabel 4) blijkt dat de Marokkaanse jongens vooral wegens vermogensdelicten in contact met de politie komen. Nederlandse jongens hebben juist vaker politiecontact-

Tabel 4: Delicttype per etnische groep per meetmoment

delict	voormeting				nameting			
	Marokkaans		Nederlands		Marokkaans		Nederlands	
	N	%	N	%	N	%	N	%
vermogensdelicten	86	66,2	118	35,3	101	64,3	86	37,9
vandalisme	20	15,4	165	49,4	32	20,3	102	44,9
agressief gedrag	11	5,4	23	6,9	11	7,0	17	7,5
overige	13	10	28	8,4	13	8,3	22	9,7
totaal	130	100	334	100	157	100	227	100

ten in verband met vandalisme of baldadigheid. In de nameting blijkt het beeld niet te verschillen van de voormeting. In beide gevallen zijn de verschillen significant. Agressieve gedragingen als reden voor het contact komen onder beide groepen ongeveer even weinig voor. De gegevens zijn weergegeven in bijlage 5, tabellen 2 en 3. Van alle contacten met als reden een vermogensdelict komt in de voormeting 42%, in de nameting 54% op naam van de Marokkaanse jongens. Voor 49% van de vandalismegevallen in de voormeting en 71% in de nameting waren Nederlandse jongens verantwoordelijk.

4.4 Recidive

Het percentage jongens dat binnen de periode van de voormeting meer dan eenmaal in de dag-/nachtrappen figureerde, bedroeg voor de Marokkanen 16% en voor de Nederlanders 15% (Terlouw en Susanne, 1990). Binnen de tijdspanne van de nameting hadden 23 Nederlandse en 24 Marokkaanse jongens meer dan eenmaal politiecontact. Nederlandse recidivisten komen binnen de voor- als de nametingsperiode gemiddeld resp. 2,8 en 2,5 maal in aanraking met de politie, voor Marokkaanse recidivisten bedragen deze getallen resp. 2,6 en 3,2. Het aantal *verschillende* jongeren met minstens één politiecontact (oftewel het aantal daders) bedraagt derhalve voor de Marokkaanse en Nederlandse groep resp. 109 en 197 (in de eerste meting was dat resp. 104 en 263). Deze cijfers betekenen dat binnen de nameting 22% van de Marokkaanse en 11,7% van de Nederlandse jongeren recidiveert.⁷

Zoals in paragraaf 4.2 uiteengezet werd, is, uitgaande van politiecontacten, de verhouding Marokkaanse versus Nederlandse contactmomenten in de

⁷ Het onderscheid politiecontact/dader kan als analoog worden beschouwd aan het verschil tussen frequentie en prevalentie. Een *politiecontact* (de term contactmoment wordt eveneens gehanteerd) is elke gebeurtenis waarbij een contact tussen een jongere en een politiemans plaatsvindt. De *dader* is (hier) de jongere met wie de agent contact had. Dit betekent dat indien bv. de politie driemaal contact had met steeds dezelfde jongere, er sprake is van drie contactmomenten maar van slechts één dader.

voormeting 28% tegen 72% en in de nameting 41% tegen 59%. Wanneer men evenwel let op het aantal *verschillende* daders (d.w.z. niet uitgaande van het aantal contactmomenten per dader), dan belooft de verhouding Marokkaanse - Nederlandse daders in de voormeting 28% tegen 72% en in de nameting 36% tegen 64%. Ook zo beschouwd blijft de stijging van het aantal Marokkaanse jongens dat in aanraking komt met de politie (en hun oververtegenwoordiging t.o.v. de Nederlandse groep), bestaan. Het geringere aandeel Marokkaanse daders (in vergelijking met de verhouding Marokkaanse - Nederlandse politiecontacten in de nameting) is eenvoudig te verklaren uit het grotere aantal recidivisten in deze groep, die bovendien frequenter recidiveren dan de Nederlandse jongens.

Op het eerste gezicht lijkt er dus een stijging van het aantal Marokkaanse politiecontacten en daders waarneembaar. In de periode tussen voor- en nameting neemt het aantal Marokkaanse jongens van 12 tot en met 21 jaar in de gemeente Gouda echter toe met 17,3%, terwijl het aantal Nederlandse jongens in de gemeente met 2,5% licht daalt.⁸ Deze gegevens relativiseren de tussen voor- en nameting gesignaleerde verschuiving in de verhouding Nederlandse - Marokkaanse daders enigszins. Percentueel belooft immers de toename van Marokkaanse daders 4,8% (van 104 naar 109 jongens; zie boven), terwijl er aan de Nederlandse kant een afname van 25,1% optreedt (van 263 naar 197). Een en ander impliceert dat, gerelateerd aan de aangehaalde veranderingen in de populatiesamenstelling, binnen beide bevolkingsgroepen een daling van het aandeel daders inzet. Het aantal Marokkaanse en Nederlandse daders is resp. 12,5% en 22,6% minder dan men op grond van de veranderingen in de bevolkingsstatistiek zou verwachten (referentiepunt hierbij is de verhouding op het eerste meettijdstip). Ofschoon de oververtegenwoordiging van de Marokkaanse daders in de politiestatistiek blijft bestaan, wordt die in vergelijking tot de verschuivingen in de populatiesamenstelling wat kleiner. Anders gezegd: heeft in de voormeting van de populatie Nederlandse jongens (12-21 jaar) 6,3% en Marokkaanse jongens 24,9%⁹ politiecontact, in de nameting zijn die percentages gedaald tot resp. 4,9% en 22,3%. Een belangrijke conclusie is derhalve dat de afname van de fractie daders onder de Marokkaanse populatie *groter* is dan onder de Nederlandse.

De toename van het aantal Marokkaanse contactmomenten is van een andere orde van grootte dan die wat betreft het aantal daders en houdt gelijke tred met de groei van de Marokkaanse populatie (percentueel belooft de toename aan Marokkaanse contactmomenten met de politie 22,7%, terwijl het aantal Nederlandse politiecontacten vermindert met 30,7%; zie paragraaf 4.2). Dit verschijnsel is een gevolg van het feit dat de Marokkaanse

⁸ In absolute zin bedraagt de toename bij de Marokkaanse jongens 72 personen, het aantal Nederlandse jongens neemt af met 105 (zie bijlage 5, tabel 4; bron: afd. onderzoek en statistiek gemeente Gouda, cijfers van begin 1988 en 1990).

⁹ Door het beschikbaar komen van recenter en exacter cijfermateriaal is deze fractie wat kleiner dan de in het interimverslag vermelde fractie.

Tabel 5: Etniciteit en politiecontact wegens vermogensdelicten per meetmoment (jongens)

etniciteit	voormeting		nameting	
	N	%	N	%
Marokkaans	86	42,2	101	54
Nederlands	118	57,8	86	46
totaal	204	100	187	100

one-sample $X^2(1)=10,78$; $p < 0,01$

Tabel 6: Etniciteit en politiecontact wegens vandalisme per meetmoment (jongens)

etniciteit	voormeting		nameting	
	N	%	N	%
Marokkaans	20	10,8	32	23,9
Nederlands	165	89,2	102	76,1
totaal	185	100	134	100

one-sample $X^2(1)=23,74$; $p < 0,01$

daders meer delictgedrag (zijn gaan) vertonen en lijkt aan te geven dat de groep die verantwoordelijk is voor het hoge delictniveau, relatief klein is.

4.5 Vergelijking van politiegegevens in voor- en nameting

Zoals hiervoor is geconstateerd, werden in de nameting, absoluut gezien, minder contactmomenten geregistreerd dan in de voormeting en is deze afname een gevolg van het teruglopen van het aantal Nederlandse politiecontacten. Dit fenomeen is zowel bij vermogensdelicten als bij vandalisme waarneembaar (tabel 5 en 6). In beide instanties is een significante daling van het aantal Nederlandse contactmomenten zichtbaar, in combinatie met een toename van het aantal Marokkaanse.

Over het totaal bezien (zonder onderscheid naar etniciteit) blijkt ten opzichte van de voormeting in de tweede meting een significant kleiner aandeel politiecontacten op grond van vandalisme plaats te vinden (voormeting bijna 40%, nameting 34%; one-sample $X^2(1)=5,17$; $p < 0,05$). De proportie politiecontacten inzake vermogensdelicten stijgt niet significant (4%). Het aandeel contacten wegens agressieve delicten is vrijwel stabiel.

4.6 Afdoening

In tabel 7 is voor zowel de voor- als de nameting de frequentie per type afdoening af te lezen. Op beide meetmomenten komt het geven van een proces-verbaal (pv) het meest voor. Andere veel voorkomende wijzen van af-

Tabel 7: Afdoening per meetmoment

afdoening	voormeting		nameting	
	N	%	N	%
puntenlijst	51	11,9	34	8,6
naar bureau van politie, dan naar huis	57	13,3	28	7,1
naar Halt	9	2,1	13	3,3
bemiddeling	9	2,1	25	6,3
proces verbaal	173	40,2	122	31,0
verhoor, dan naar huis	49	11,4	61	15,5
in verzekering gesteld	19	4,4	15	3,8
ter plekke een standje geven en heensturen	45	10,5	45	11,4
voorgeleiding ovj	3	0,7	1	0,3
overig/onbekend	52	11,8	50	12,7
totaal	467	100	394	100

handeling zijn de puntenlijst¹⁰, het meenemen van de jongere naar het bureau van politie voor (eventueel) verhoor, waarna deze naar huis gestuurd wordt, en het ter plekke geven van een reprimande.

Per delicttype bekeken, blijkt in de voormeting bij twee typen delict de wijze van afdoening significant te verschillen tussen Marokkaanse en Nederlandse jongens, te weten winkeldiefstal en baldadig gedrag (zie interimrapport). In het laatste geval betreft het een dermate gering aantal Marokkaanse jongens dat het niet zinnig is om daar verdere uitspraken over te doen (N=5). Na winkeldiefstal volgt voor Marokkanen vaker dan voor Nederlandse jongens het opstellen van een puntenlijst. Nederlandse jongens krijgen bijna dubbel zo vaak een pv opgelegd. Dit verschil is verklaarbaar uit het aanzienlijke leeftijdsverschil tussen de beide groepen jongens bij het politiecontact. De Marokkaanse jongens die een winkeldiefstal pleegden, zijn een stuk jonger dan de Nederlandse jongens (resp. 14,6 en 16,5 jaar; $T(63)=-2,91$; $p<0,01$).

In de nameting is er voor geen enkel type delict een verschil in afdoening tussen de etnische groepen. Een en ander impliceert dat, voor de politie, de etniciteit van de verdachte blijkbaar generlei rol speelt in de keuze voor een bepaalde wijze om de zaak af te handelen.

¹⁰ Het puntensysteem is in 1984 ontworpen door een werkgroep van het openbaar ministerie en de politie van het arrondissement Rotterdam. Zij ontwikkelden een model waarbij de beslissing tot seponeren of verbaliseren kan worden genomen op grond van een negental vaste factoren. De factoren krijgen, afhankelijk van het geval, punten toegekend. Vooraf is vastgesteld bij hoeveel punten een proces-verbaal volgt en bij hoeveel punten geseponeerd wordt. De negen factoren zijn in drie groepen onder te verdelen, te weten factoren t.a.v. de dader (leeftijd, houding, recidive en houding van de ouders/verzorgers), het feit (waarde van de goederen, aantal afzonderlijke feiten) en het slachtoffer (financieel nadeel, fysiek/psychisch leed) (Van der Hoeven en Van Loon, 1987).

4.7 Samenvatting

Uit de politiedossiers over de periode voor de aanvang van het project en over die na één jaar projectactiviteiten blijkt allereerst dat er een vermindering van 19% optreedt in het aantal jongeren dat werd aangehouden. Het aandeel meisjes is daarbij in de bekeken perioden zeer gering. Na selectie van de jongens komt naar voren dat de genoemde afname voortkomt uit het feit dat het aantal aanhoudingen van Nederlandse jongens met 103 (30,7%) afnam. Het aantal politiecontacten van Marokkaanse jongens nam daarentegen toe met 30 (22,7%). De groei van het aantal Marokkaanse daders belooft 4,8%, terwijl het aantal Nederlandse daders daalt met 25,1%. In de voor- en de nameting zijn de Marokkaanse daders oververtegenwoordigd, wanneer men weet dat zij 9% resp. 11% van de populatie van Nederlandse en Marokkaanse jongens uitmaken (en resp. 28% en 36% van de daders). Op beide meetmomenten zijn vermogensdelicten de hoofdoorzaak van het politiecontact van deze jongens. Voor de Nederlandse groep is vandalisme en/of baldadigheid in de meeste gevallen de reden voor het politiecontact.

In feite blijkt echter, wanneer men de veranderingen in het aandeel daders binnen de Marokkaanse als de Nederlandse populatie in de twee metingen spiegelt aan de verschuivingen die in de samenstelling van die populaties tussen de meetpunten optreden, dat op de tweede meting bij beide groepen het aangetroffen percentage daders aanzienlijk achterblijft (met resp. 12,5% en 22,6%) ten opzichte van hetgeen men zou verwachten. Het aandeel daders in de Marokkaanse populatie daalt met 2,6%, en in de Nederlandse met 1,4%. De stijging van de Marokkaanse contactmomenten echter lijkt verhoudingsgewijs wel gelijke tred te houden met de groei van de Marokkaanse populatie (en is veel groter dan de toename van Marokkaanse daders), wat betekent dat een kleine groep goed is voor een groot deel van de delicten. De afname onder de autochtone groep spoort met de op landelijk niveau waarneembare dalende trend qua crimineel gedrag onder jongens (Junger-Tas en Kruissink, 1990). Als verklaringen voor deze afname kunnen het toenemen van informele sociale controle en misschien wat minder maatschappelijke tolerantie ten aanzien delictgedrag worden genoemd. Ook verklaart het teruglopen van de autochtone jeugdbevolking deels de vermindering van de absolute omvang van het delictgedrag. Bovendien werd in Gouda voor de bestrijding van vandalisme (als onderdeel van de SEC-aanpak) de Halt-afdoening geïmplementeerd, die over het algemeen behoorlijk succesvol blijkt (Kruissink en Verwers, 1989). Getuige het Goudse cijfermateriaal is vandalisme met name een 'Nederlands' delict, en het is plausibel dat de afname van het aantal autochtone vandalen voor een deel aan de dag treedt onder invloed van de Halt-aanpak (naar het Goudse Halt-bureau werden tussen juni 1987 en april 1989 190 jongens doorverwezen, waarvan 5,2% niet-Nederlands¹¹).

¹¹ Evaluatieverslag bureau Halt Gouda e.o. 1987-1989. Een rapport van de begeleidingscommissie Halt-project Gouda e.o.

De daling van het percentage daders in de Marokkaanse populatie is mogelijk gedeeltelijk een gevolg van 'regressie': wanneer het delictniveau in de voormeting dermate hoog is als in dit geval, dan is de kans dat men in de nameting een even hoog of hoger niveau aantreft vrij gering. Maar, zoals hiervoor uiteengezet, neemt landelijk het delinquent gedrag onder jongens af; dat deze trend anders zou zijn onder Nederlandse dan onder Marokkaanse jongens is niet erg aannemelijk, daar bv. factoren als meer sociale controle tot op zekere hoogte ook voor deze etnische groep opgaan. Overigens blijft vooralsnog onduidelijk in hoeverre factoren die voor de dalende criminaliteitstendens eventueel verantwoordelijk zijn, zich bij beide groepen in even sterke mate doen gelden. De gerichte aanpak van vermogenscriminaliteit (i.c. winkeldiefstal) bijvoorbeeld, de hoofdmoot van de Marokkaanse delicten, onder de SEC-noemer is pas sinds relatief korte tijd (vooralsnog in experimentele vorm) structureel ter hand genomen (Kruissink, in voorbereiding).

Bij al deze interpretaties moet men een slag om de arm houden. De reden daarvoor is dat de evaluatie slechts het eerste projectjaar betreft en dus beperkt is. In veel gevallen kost het nogal wat tijd voordat dergelijke projecten enig 'moment' ontwikkelen en hun impact zichtbaar (en eventueel meetbaar) wordt. Daarbij komt nog dat het project de preventieve zijde van het werk preferereert (zie hoofdstuk 6) en niet de directe bestrijding van criminaliteit hier en nu. Als gevolg is te verwachten dat duidelijke effecten van deze benaderingswijze op dit gebied pas op langere termijn aan het licht komen. Een longitudinale evaluatie is het geëigende middel om na te gaan of er op den duur inderdaad een afname in criminaliteit onder Marokkaanse jongeren optreedt onder invloed van de projectacties.

Ten slotte is nagegaan hoe de politie zaken afhandelt. Globaal gezien zijn er op geen van beide meetmomenten verschillen tussen de etnische groepen in de manier waarop de politie met een zaak omgaat. Kennelijk speelt de etniciteit van de verdachte geen enkele rol in de afhandeling.

5 De self-reportgegevens

In dit hoofdstuk komt de informatie uit de interviews met de Marokkaanse jongens aan de orde. Allereerst wordt een beknopt beeld geschetst van de socio-demografische kenmerken van de geïnterviewde jongeren, van hun levensomstandigheden en delictgedrag. Hierbij komt ook de representativiteit van de steekproef aan de orde. Dit alles heeft betrekking op het moment van de voormeting. Een gedetailleerd overzicht van deze kenmerken is in het interimrapport terug te vinden (Terlouw en Susanne, 1990). Alvorens dan over te stappen naar de vraag hoeveel jongeren met het preventieproject in contact zijn geweest en in hoeverre zij verschillen van de jongens zonder contact, wordt nagegaan wat de reden van non-respons op de nameting is. Vervolgens is bekeken in hoeverre de groepen die wel/geen contact met het project hadden, qua leefsituatie veranderen tussen het eerste en tweede interview. Aan de hand van het onderscheid wel/geen contact met het project wordt ten slotte bekeken of er verschillen optreden tussen vóór en námeting wat betreft delictgedrag.

5.1 Steekproefbeschrijving

In de periode van de voormeting zijn 92 Marokkaanse jongens tussen 11 en 22 jaar ondervraagd. Dat is 24% van de toenmalige totale populatie Marokkaanse jongens in die leeftijdsrange binnen de gemeente. Aanvankelijk (zie paragraaf 1.3) was 12 tot en met 21 jaar als doelgroepleeftijd vastgesteld, maar al snel bleek dat de projectmedewerkers ook af en toe met jongere of oudere cliënten te maken kregen. Deze constatering was aanleiding om in de steekproef ook enige jongens van 11 en 22 jaar op te nemen. De verdeling van leeftijden in de steekproef en in de populatie is redelijk vergelijkbaar. In de steekproef zijn de 18-jarigen enigszins oververtegenwoordigd en de 11-, 12- en 21-jarigen licht ondervertegenwoordigd ten opzichte van de verdeling in de totale populatie. Van de 16- t/m 22-jarigen in de steekproef is 29% werkloos. Onderzoek in 1987 in Gouda (Hagedoorn en Schippers, 1987) laat zien dat het werkloosheidspercentage onder Marokkaanse mannen van 16 tot en met 24 jaar 28% bedraagt. Ondanks het niet volledig overeenstemmen van de leeftijdsgroepen liggen deze percentages toch behoorlijk in elkaars verlengde. Even ter vergelijking: cijfers van Junger en Zeilstra (1989) geven aan dat 40% van de Marokkaanse vaders geen betaalde arbeid verricht wegens ziekte of werkloosheid; CBS-statistieken maken duidelijk dat in 1985 van de Marokkaanse mannen 42% en van de Marokkaanse vrouwen 69% werkloos was (leeftijdsgroep 15-29 jaar; CBS, 1988).

Resumerend lijkt de steekproef qua leeftijd en bezigheden redelijk representatief voor de Marokkaanse jongens in Gouda. Dat neemt niet weg dat er op andere, niet zo gemakkelijk controleerbare punten verschillen zouden kunnen bestaan tussen de jongeren in de steekproef en de gehele populatie, als gevolg van de wijze van steekproeftrekking (zie paragraaf 3.2.1).

De geënquêteerde groep is gemiddeld 17 jaar oud. Alle jongens zijn in Gouda woonachtig, op drie na is echter geen van hen in Nederland geboren. Gemiddeld zijn de geïmmigreerden sinds zes jaar in dit land.

De meeste jongens zitten op een lts of hebben dat schooltype als laatste bezocht (39%). Op de tweede plaats komt kmbo met 19%. Het resterende deel van de Marokkaanse jongens (42%) geeft een gelijkmatige spreiding te zien over diverse schooltypen. Op het moment van het interview zijn 47 van de respondenten volledig schoolgaand.

Van de werkenden onder de respondenten (25%) heeft 43% de laatstbezochte school afgemaakt (kmbo of lts). Gemiddeld zijn zij ongeveer een jaar van die school af en werken zij sinds een zelfde periode. Het merendeel heeft een volledige baan. Het werk bevalt de meesten goed. Deze groep is financieel het krachtigst.

Twintig procent van de ondervraagden was werkloos, en wel sinds gemiddeld zeven maanden. Slecht 5% van deze groep heeft zijn laatstbezochte opleiding voltooid. De helft van die jongens heeft wel werk gehad tussen het moment van schoolverlaten en werkloosheid. Gemiddeld besloeg de arbeidsperiode driekwart jaar. Meestal betrof het tijdelijk werk. Twee derde van de groep werklozen is actief op zoek naar werk (advertenties, uitzendbureaus, enz.). Vrijwel allen hebben zich ingeschreven bij het GAB. Drie kwart van de werkloze jongens zegt het liefst een opleiding te gaan volgen. Het feit dat 95% van hen de laatstgevolgde opleiding niet afmaakte, heeft het animo om een opleiding te volgen blijkbaar nauwelijks verminderd. Anderzijds hebben zij wellicht ervaren dat om in aanmerking te komen voor kwalitatief hoogwaardige arbeid diploma's nodig zijn.

Onder de jongens die de leerplichtige leeftijd gepasseerd zijn, blijkt het niet zo te zijn dat degenen die langer in Nederland hebben verbleven (d.w.z. op jongere leeftijd zijn gekomen), vaker een school succesvol afronden dan zij die korter hier waren. Deze bevinding lijkt in tegenspraak met de resultaten van Junger en Zeilstra (1989); zij rapporteren een stijgend opleidingsniveau bij toenemende verblijfsduur in Nederland.

Wat vrijetijdsbesteding aangaat, zegt bijna de helft van de jongens twee à drie avonden per week buitenshuis te besteden. Jongens die twee avonden of minder uitgaan, geven als redenen op dat zij geen toestemming krijgen om vaker weg te gaan, dat het thuis gezellig is of dat zij geen zin hebben om weg te gaan. Jongens die frequenter uitgaan, doen dit naar eigen zeggen om plezier te gaan maken met hun vrienden, of omdat zij de situatie thuis onprettig vinden. Voornamelijk zoeken zij dat vertier in buurthuis of café. Zowel wat alcohol- als hasjiesgebruik betreft, geeft drie kwart van de groep op niet-gebruiker te zijn. Het gebruik van harddrugs binnen de groep is te verwaarlozen.

Het grootste deel van de jongens (85%) woont thuis bij zijn ouders. De meeste (57%) jongens vinden het thuis wel gezellig. Ongeveer vier op de tien hebben wel eens ruzie en een zelfde percentage wordt wel eens geslagen. Eén op de drie jongens is wel eens weggelopen van huis. Van de vaders van de jongens, bijna allen ongeschoold, is ruim de helft werkloos.

Uit de antwoorden op de vragen naar delictgedrag blijkt dat de meest voorkomende delicttypen voornamelijk in de sfeer van de vermogensdelicten liggen. Deze vormen meer dan de helft van het totaal aan delicten. Het betreft vooral winkeldiefstal, inbraak en heling. Vermogensdelicten worden zowel met hoge frequentie als door veel verschillende individuen begaan. Meer dan de helft van de jongens heeft namelijk in het jaar voorafgaande aan het eerste interview een- of meermaals een vermogensdelict gepleegd. Vandalisme en vooral agressieve delicten scoren zowel qua frequentie als qua aantal daders veel minder hoog (bijlage 5, tabel 5). Vooral de schoolgaande jeugd en de werklozen vertonen delictgedrag. Onder de schoolgaanden (de jongere groep) treft men wat meer vandalen aan, de werklozen zijn actiever op het terrein van de vermogensdelicten.

Men kan een subgroep onderscheiden welke zowel op onderwijsgebied als op het terrein van hun gezinssituatie en uitgaansgedrag relatief veel problemen¹² heeft (zie voor de constructie van deze schalen bijlage 4). Er bestaat een sterke onderlinge samenhang tussen het functioneren van het gezin, het functioneren op school en de manier van vrijetijdsbesteding. Al naar gelang de situatie op een van de gebieden beter is, wordt er op de andere leefgebieden eveneens 'positiever' gescoord.

Het aantal jongens in de steekproef met veel problemen bedraagt 20 (22%). De leeftijdsverdeling binnen deze groep is opmerkelijk: 95% is 17 jaar of ouder en hiervan is weer twee derde tussen 17 en 19 jaar. Van de jongens die van school zijn in deze groep (95%), heeft 90% de laatstgevolgde opleiding niet afgemaakt. De helft van de jongens in de probleemgroep is werkloos. Deze werkloze jongens vormen samen meer dan de helft van het totaal aantal werklozen in de steekproef. Vele van de problemen thuis vloeien voort uit ontevredenheid rond het feit dat de jongere een groot deel van zijn inkomsten moet afdragen aan zijn ouders en uit het werkloos zijn. Dat wordt duidelijk uit zowel de maandelijks te besteden bedragen als uit ervaringen van de medewerkers van het project met de jongeren. Voor schoolgaanden speelt dit (nog) nauwelijks een rol, hetgeen voor een deel het geringe aantal probleemgevallen onder hen kan verklaren.

De jongens die op elk terrein (gezinssituatie, school en uitgaansgedrag) veel problemen tentoonspreiden, vormen de meest actieve groep wat delictgedrag aangaat. Voor het grootste deel van de delicten, gepleegd door jongeren in de groep met veel problemen, zijn de werklozen binnen deze groep

¹² In het vervolg wordt de combinatie van deze factoren omschreven in termen als 'mate van probleemgroep-/randgroepkenmerken' of 'mate van marginalisatie'.

verantwoordelijk. Deze kleine groep (10 jongens) heeft bovendien bijna de helft van het totaal aan (vermogens)delicten op haar naam.

Eén op de drie jongens is in het jaar voorafgaande aan het eerste interview met de politie in contact geweest voor delictgedrag. Naarmate een jongen meer uithaalt, stijgt de kans dat hij gepakt wordt door de politie. Het zijn vooral de werkloze jongens die in aanraking met de politie kwamen. Van de groep jongens die veel problemen thuis en op school heeft en die er ook een intensief uitgaanspatroon op na houdt, heeft een hoger percentage contacten met de politie gehad dan van de groepen waarmee het beter gaat op de drie genoemde gebieden. Die probleemgroep scoort dan ook, naar de totale delictfrequentie gezien, het hoogst; hierin, zo is gebleken, zijn de meest notoire delictplegers te vinden. Dat in de probleemgroep een groot aantal jongens in aanraking met de politie is gekomen behoeft derhalve niet te verwonderen.

5.2 Respons en non-respons in de nameting

Zoals vermeld (paragraaf 3.2.1) werd een nametingsgesprek bij 68 van de 92 jongens gerealiseerd. Het is de vraag of de non-responsgroep van 24 jongens zich — uitgaande van de in het eerste gesprek verkregen informatie — op enigerlei wijze onderscheidt van de groep waarbij het wel gelukt is een tweede interview af te nemen. Uit vergelijking van de twee groepen wordt duidelijk dat er geen onderscheid is op het punt van de dagelijkse bezigheden van de jongens. Evenmin treden er verschillen op inzake de gemiddelde leeftijd van de jongens in beide groepen (responsgroep 17, non-responsgroep 17,2 jaar oud). De verdeling van de jongens in de non-respons- en de responsgroep wat betreft ernst van de randgroepkenmerken is ongeveer gelijk, hoewel de responsgroep wat meer jongens met veel problemen telt (tabel 8).

Wanneer de prevalentie van delictgedrag binnen de groep met nameting afgezet wordt tegen die in de non-responsgroep, dan blijkt op geen van de onderscheiden delicttypen (vermogensdelicten, vandalisme of agressieve delicten tegen personen), noch wat betreft het delicttotaal een verschil constateerbaar in de mate waarin daders binnen de ene of de andere groep voorkomen.¹³ Wel levert de gemiddelde incidentie van delicten binnen de twee groepen enkele verschillen op. De non-responsgroep blijkt zowel wat het totaal aan delicten aangaat als wat betreft vermogensdelicten en agressie gemiddeld significant lager te scoren dan de groep die wel een tweede interview had. Een en ander is weergegeven in tabel 9.

Wanneer men de respondenten indeelt in groepen van geen enkel delict, 1 tot 4 (incidentele daders), danwel 5 of meer delicten (notoire daders), zijn er evenwel niet langer significante verschillen tussen de respons- en non-responsgroep waarneembaar, als gevolg van het uitschakelen van de aanzienlij-

¹³ Zie voor de constructie van deze schalen bijlage 3.

Tabel 8: Ernst probleemsituatie per responsgroep

probleemsituatie	non-responsgroep		responsgroep	
	aantal	%	aantal	%
zwaar	3	12,5	17	25
matig	6	25	15	22,1
geen	15	62,5	36	52,9
totaal	24	100	68	100

n.s.

Tabel 9: Gemiddelde incidentie van delicten per responsgroep

delicttype	non-responsgroep (N=24)		responsgroep (N=68)	
	gem. aantal del.	sd	gem. aantal del.	sd
totaal*	3,6	3,6	29,9	58,2
vermogensdel.**	1,8	4,8	15,6	44,5
vandalisme***	1,0	1,7	4,8	13,1

* $T(72) = -3,66$; $p < 0,01$ ** $T(72) = -2,52$; $p < 0,05$ *** $T(72) = -2,33$; $p < 0,05$

Tabel 10: Incidentie delicttotaal per responsgroep

incidentie	non-responsgroep		responsgroep	
	aantal	%	aantal	%
geen enkel delict	12	50,0	20	29,4
1-4 delicten	7	29,2	19	27,9
5 of meer delicten	5	20,8	29	42,6
totaal	24	100	68	100

n.s.

ke verschillen in de standaarddeviatie (sd) tussen de groepen. Ter illustratie is voor het delicttotaal de verdeling weergegeven in tabel 10.

Al met al bestaan er geen duidelijke aanwijzingen voor bepaalde factoren welke voor de non-respons verantwoordelijk zouden kunnen zijn. De qua gemiddelde delict-incidentie aangetroffen verschillen tussen de groepen kunnen moeilijk ter verklaring voor de non-respons worden aangevoerd. In dat geval immers zou het voor de hand liggen dat de gemiddelde delictfrequentie in de non-responsgroep juist hoger zou zijn geweest dan in de responsgroep, hetgeen dan in samenhang met een significante mate van marginalisering een geringere bereikbaarheid zou kunnen verklaren. Het is echter niet zo dat bijvoorbeeld de jongens die (op het eerste meetmoment) veel problemen hadden, moeilijker benaderbaar waren voor een tweede gesprek dan de overige jongens (tabel 8). Het lijkt er meer op dat, waar non-respons voorkomt, deze aan toevalsfactoren te wijten is.

5.3 Controlegroep en experimentele groep

Op basis van de informatie afkomstig uit de nameting, zijn een 'experimentele' (of 'interventie-') en een 'controle'-groep geconstrueerd (zie paragraaf 3.2.1). De experimentele groep telt 39 (57%), de controlegroep 29 (43%) jongens. Van de experimentele groep hebben 24 jongens (61,5%) slechts contact met het project gehad in de zin van participatie in recreatieve activiteiten; 15 respondenten zeggen hulp van (o.a.) het project bij problemen te hebben gehad, van wie weer de helft (7 jongens) tevens bij vrijetijdsactiviteiten aanwezig is geweest (zie bijlage 5, tabel 6, en verder paragraaf 6.2). Eveneens 7 jongens van deze 15 vertonen veel randgroepkenmerken.

Vervolgens kan de kwestie van de vergelijkbaarheid van beide groepen behandeld worden.

De verdeling van respondenten qua bezigheden (school, werk, werkloos) in de experimentele en controleconditie is ongeveer gelijk (bijlage 5, tabel 7). Wel verschillen de groepen significant in gemiddelde leeftijd. De controlegroep is aanzienlijk ouder dan de groep die wel contacten met het project had (resp. 18,1 en 16,2 jaar; $T(66)=2,94$, $p<0,01$). Het blijkt echter dat in de experimentele groep de gemiddelde leeftijd van de 15 jongens die projecthulp hebben genoten, 18,3 jaar is, en dus niet zozeer afwijkt van de gemiddelde leeftijd in de controlegroep. De 24 'recreanten' in de interventiegroep zijn gemiddeld veel jonger, te weten 14,9 jaar. De verdeling van respondenten in de beide condities is in tabel 11 per leeftijdscategorie weergegeven (leeftijd op het moment van de nameting). In de controleconditie vallen wat meer jongens in de categorie 20 jaar en ouder, terwijl de experimentele groep procentueel meer individuen in de groepen 12-13 en 14-16 jaar telt.

Er is geen significant verschil tussen beide condities inzake de mate waarin de respondenten randgroepkenmerken vertonen. Zowel in de controle- als in de experimentele groep vertoont ongeveer 25% van de jongens veel randgroepkenmerken (tabel 12). Van de gemarginaliseerde groep als geheel (17 jongens) is 94% 17 jaar of ouder (16 jongens).

De groep die contacten met het preventieproject heeft gehad (de experimentele groep), telt significant meer jongens die minimaal eenmaal vandalistisch gedrag hebben vertoond dan de controlegroep (tabel 13). Dit is niet zo verwonderlijk, omdat onder de jongere Marokkaanse jongens een hoger percentage dit soort gedragingen wel eens vertoont dan onder de oudere (Terlouw en Susanne, 1990). Wat prevalentie op de overige schalen betreft (delictotaal, vermogens- en agressieve delicten), verschillen de groepen niet (bijlage 5, tabellen 8, 9 en 10).

Voor de incidentie waarmee delicten voorkomen onder de geïnterviewde groep, is een zelfde patroon zichtbaar. Vandalisme komt als delict binnen de experimentele groep gemiddeld vaker voor dan onder de controlegroep (resp. 7,2 versus 1,5 maal; $T(45)=-2,04$, $p<0,05$). Het onderscheid in de frequentie waarin vandalisme voorkomt, is ook nu verklaarbaar uit het verschil in leeftijd tussen de groepen. Wanneer men in de analyse het leeftijdsverschil incalculeert, scoren de twee groepen niet langer verschillend.

Tabel 11: Leeftijdsverdeling per groep

leeftijd	controle		experimenteel	
	aantal	%	aantal	%
12-13 jaar	2	6,9	8	20,5
14-16 jaar	7	24,1	12	30,8
17-19 jaar	10	34,5	16	41,0
20-21 jaar	10	34,5	3	7,7
totaal	29	100	39	100

$X^2(3)=8,78; p < 0,05$

Tabel 12: Ernst probleemsituatie per groep

probleemsituatie	controle		experimenteel	
	aantal	%	aantal	%
zwaar	8	27,6	9	23,1
matig	8	27,6	7	17,9
geen	13	44,8	23	59,0
totaal	29	100	39	100

n.s.

Tabel 13: Prevalentie vandalisme per groep

vandalisme	controle		experimenteel	
	aantal	%	aantal	%
geen enkel vandalismedelict	22	78,6	18	48,6
wel vandalismedelict(en)	6	21,4	19	51,4
totaal	28	100	37	100

$X^2(1)=4,83; p < 0,05$

5.4 Veranderingen in levenssituatie tussen voor- en nameting

In paragraaf 5.1 is aangegeven hoe de groep respondenten, aan de hand van de mate waarin zich knelpunten voordoen op de punten onderwijs, gezin en uitgaansgedrag, onder te verdelen is in drie subgroepen: groepen jongens met veel, enige en nauwelijks tot geen problemen (zie ook Terlouw en Susanne, 1990). Bovendien bleek het onderscheid schoolgaand/werkend dan wel werkloos (in combinatie met deze factoren) een belangrijke indicator inzake delinquent gedrag. In paragraaf 5.3 bleek dat op het tijdstip van het eerste interview de experimentele groep (de jongens met contacten met het preventieproject) percentueel evenveel probleemgevallen telde als de controlegroep. In deze paragraaf wordt bekeken of de levenssituatie van de jongens binnen de experimentele groep meer verbetert (als gevolg van de con-

tacten met het project) dan van degenen die geen contact hadden (controle-groep). De uitkomsten geven indicaties inzake hetgeen het project heeft weten te bewerkstelligen wat betreft de doelstellingen 'bestrijding' en 'preventie' van een randgroepsituatie.

Ten tijde van het tweede interview blijkt dat 11 jongens werkloos geraakt zijn die op de voormeting nog schoolgaand waren (3 jongens, die geen van allen hun opleiding afrondden) danwel een baan hadden (8 jongens, van wie 63% zonder schooldiploma); van deze 11 hadden er 5 contact met het project, in 80% van de gevallen echter alleen voor vrijetijdsbesteding. Aan één jongen is hulp verleend door het project, en wel wegens politiecontacten. Tegenover dit alles staat dat 8 jongens vanuit de situatie van werkloosheid (waaronder 3 met veel randgroepkenmerken) andere bezigheden hebben gevonden: 3 jongens die hun vorige opleiding afbraken, zijn een beroepsopleiding gaan volgen (waarvan 2 indirect via het project) en 5 jongens, onder wie 4 drop-outs, hebben werk gevonden (in geen geval via het project). Ten slotte hebben 3 jongens, die overigens geen van allen hun opleiding afmaakten, direct vanuit school een arbeidsplaats gevonden (echter niet via bemiddeling van het preventieproject). Globaal beschouwd, treden al deze verschuivingen even vaak in de groep met als in die zonder projectcontacten op.

Het schoolfunctioneren van de respondenten in de controle- en de experimentele groep verandert nauwelijks tussen het eerste en tweede interview. Zo blijft in beide groepen de waardering van 'de school' en van 'de relatie met de klasgenoten danwel leraren' stabiel (gemiddeld als 'leuk' resp. 'goed' omschreven; schoolwaardering zie bijlage 5, tabel 11). De mate waarin men spijbelt, huiswerk maakt en van school gestuurd werd, blijft eveneens binnen beide groepen gelijk (verandering spijbelgedrag zie bijlage 5, tabel 12). Wel is opmerkelijk dat in de groep scholieren met projectcontacten, 4 jongens stoppen met spijbelen, terwijl in de controlegroep juist 3 dat gedrag tussen voor- en nameting zijn gaan vertonen.

Degenen die in beide metingen werkzaam waren (9 jongens) veranderen niet in de mate waarin zij hun werk prettig vinden (men beoordeelt gemiddeld als 'leuk'). Ook de waardering van de verhouding met superieuren en collega's blijft constant ('goed').

Hetzelfde verhaal gaat op voor gezinsomstandigheden. Zowel binnen de controlegroep als in de experimentele groep wonen de meeste jongens op beide meetmomenten bij hun ouders (tabel 14). De beoordeling van de gezinssituatie verandert bij beide groepen tussen de interviews nauwelijks (bijlage 5, tabel 13). Twee op de drie jongens vinden het (heel) gezellig thuis. Weglopen van huis vanwege onvrede met de situatie aldaar kwam ten slotte in het jaar voor het tweede interview even vaak voor binnen de experimentele als de controlegroep (resp. 15% en 17%).

De intensiviteit van uitgaansgedrag, gemeten naar het aantal avonden dat per week buitenshuis wordt doorgebracht, is per groep per meetmoment weergegeven in bijlage 5, tabel 14. De verschuivingen zijn marginaal, wat ook geldt voor de grootte van het gezelschap waarmee men meestal uitgaat. Het aantal jongens dat alcohol gebruikt als zij uitgaan, is binnen de contro-

Tabel 14: Verblijfplaats per groep per meetmoment

verblijfplaats	voormeting				nameting			
	controle		experimenteel		controle		experimenteel	
	N	%	N	%	N	%	N	%
bij ouders	23	79,3	34	87,2	23	79,3	27	69,2
elders	6	20,7	5	12,8	6	20,7	12	30,8
totaal	29	100	39	100	29	100	39	100

Tabel 15: Hasjiesjgebruik per groep per meetmoment

verandering hasjiesjgebruik	controle		experimenteel	
	aantal	%	aantal	%
voor en na niet gebruikend	16	57,1	25	64,1
gestopt	4	14,3	8	20,5
begonnen met gebruik	2	7,1	2	5,1
blijven gebruiken	6	21,4	4	10,3
totaal	28	100	39	100

n.s.

legroep in de nameting enigszins toegenomen van 28% naar 48% (resp. 8 en 14 jongens); in de experimentele groep blijft het aandeel constant, te weten 23% (9 van de 39). Het alcoholgebruik op zich (aantal glazen per week, frequentie aangeschoten zijn) blijft over de tijd in beide groepen constant; aangeschoten zijn komt op beide meetpunten wat meer voor bij de alcoholgebruikers in de controlegroep (gemiddeld bij 85% van de jongens tegen 60% in de experimentele groep). Waarschijnlijk speelt het leeftijdsverschil tussen de groepen hier een rol (zie paragraaf 5.3). Als laatste hasjgebruik: het aantal respondenten dat wel eens hasjiesj gebruikt, is in zowel de controle- als de experimentele groep in de nameting afgenomen. De afname binnen de experimentele groep is significant¹⁴, die in de controlegroep niet. Vergelijking van de mate van afname van het hasjiesjgebruik in de controle- en experimentele groep laat evenwel zien dat deze niet verschilt tussen de groepen (zie tabel 15).

5.5 Effecten van de projectactiviteiten op delictgedrag

In deze paragraaf wordt een antwoord gegeven op vraagstelling 6 in de evaluatie (paragraaf 1.4): treedt er bij de jongeren die met het project in contact zijn geweest, een afname op in crimineel gedrag (projectdoelstelling 3)?

¹⁴ one sample $X^2(1)=4,33$; $p < 0,05$

Anders gezegd: is er in de experimentele groep een daling waarneembaar in het aantal jongens dat delinquent gedrag vertoont (prevalentie) of in de frequentie waarmee delicten begaan worden (incidentie), welke significant groter is dan die in de controlegroep?

Tabel 16 laat voor het delicttotaal per meetmoment en conditie het percentage jongens zien met minstens één delict in het jaar voorafgaande aan elk interview (zie ook bijlage 5, tabel 18). De one sample chi-kwadraattoetsen zijn voor de experimentele en controlegroep apart uitgevoerd. Zowel in de controle- als in de experimentele groep is een significante daling van het percentage daders opgetreden. Zo is eveneens bij beide groepen een significante daling in het percentage daders van vermogensdelicten aan de orde (bijlage 5, tabel 15). Voor vandalisme daalt het percentage daders in de controlegroep niet, in de experimentele groep echter wel significant (tabel 17). De prevalentie op het punt van agressieve delicten ten slotte blijft voor beide groepen van voor- op nameting even laag.

Zoals in paragraaf 5.3 al te lezen viel, zijn er op het tijdstip van de eerste afname alleen wat vandalisme aangaat, verschillen in prevalentie tussen de experimentele en de controlegroep (tabel 13). In tabel 17 springt dat verschil ook in het oog: binnen de controlegroep heeft (voormeting) één op de vijf jongens wel eens wat vernield, in de experimentele groep de helft. Op het moment van de nameting zelf zijn er op geen van de delictschalen verschillen in prevalentie tussen controle- en experimentele groep waarneembaar. Een en ander zou kunnen impliceren dat de vrij sterke daling in het percentage plegers van vandalisme in de experimentele groep meer een regressie-effect is dan een gevolg van contact(en) met (een) hulpverlener(s) van het project. Daar vandalisme – zoals gebleken – voornamelijk voorkomt onder Marokkaanse jongens van 12-16 jaar, is de te verwachten afname van vandalisme over de tijd groter voor de experimentele groep dan voor de controlegroep. De experimentele groep omvat immers een aanzienlijk groter aandeel jonge jongens dan de controlegroep. Anderzijds kan toch ook het feit dat het project (via de vrijetijdsactiviteiten) veel contact heeft gehad met juist die relatief jonge groep, een rol spelen, zodat effecten van preventie-activiteiten op vandalistisch gedrag niet geheel ondenkbaar zijn. Regressie- en preventie-effecten zijn in dit geval helaas niet te onderscheiden.

Tabel 16 van bijlage 5 toont een overzicht van de delictfrequenties (incidentie). Zowel in de voor- als in de nameting komt naar voren dat vermogensdelicten de hoofdmoot vormen (resp. 55% en 72% van alle opgegeven delicten). Over de *gehele* groep gerekend is de vermindering van het gemiddeld aantal delicten (van 30,3 naar 8,4) en die van de gemiddelde hoeveelheid vandalisme (van 5,1 naar 0,7) significant (resp. $T(60)=2,32$, $p < 0,05$ en $T(61)=2,48$, $p < 0,05$; gepaarde T-toets).¹⁵

¹⁵ Waar dat nodig was, zijn de delictscores herschaald om een vertekening door respondenten met extreme scores te voorkomen. Respondenten die 11 tot en met 50 delicten opgeven, hebben het gemiddelde van de gehele groep die in die range scoort toegekend gekregen. Hetzelfde geldt voor jongeren met scores van 51 en hoger.

Tabel 16: Prevalentie delicttotaal per meetmoment per groep

prevalentie	voormeting				nameting			
	controle		experimenteel		controle*		experiment.**	
	N	%	N	%	N	%	N	%
geen delictgedrag	11	37,9	9	23,7	18	62,1	15	39,4
wel delictgedrag	18	62,1	29	76,3	11	37,9	23	60,5
totaal	29	100	38	100	29	100	38	100

* one sample $X^2(1)=7,18$; $p < 0,01$

** one sample $X^2(1)=5,24$; $p < 0,05$

Tabel 17: Prevalentie vandalisme per meetmoment per groep

prevalentie	voormeting				nameting			
	controle		experimenteel		controle*		experiment.**	
	N	%	N	%	N	%	N	%
geen vandalisme	22	78,6	18	48,6	23	82,1	28	75,7
wel vandalisme	6	21,4	19	51,4	5	17,9	9	24,3
totaal	28	100	37	100	28	100	37	100

* n.s.

** one sample $X^2(1)=10,82$; $p < 0,01$

Voor de verschillende delictfrequenties in voor- en nameting is een relatieve verschillscore berekend.¹⁶ De zo ontstane continue schaal is vervolgens gecategoriseerd tot de volgende groepen: respondenten bij wie de frequentie op beide meetmomenten gelijk blijft, jongens die beginnen met delictgedrag, degenen bij wie een toename waar te nemen valt, idem voor afname, jongens die geheel stoppen met het vertonen van delictgedrag en een groep die zowel in de voor- als in de nameting aangaf in het geheel geen delicten begaan te hebben. In tabel 18 is ter illustratie voor het delicttotaal een overzicht te zien van de verdeling van de respondenten per conditie. Er zijn geen significante verschillen in de mate van verandering tussen de controle- en de experimentele groep, hoewel de groepen op de categorieën 'begonnen', 'toename', 'afname' en 'gestopt' percentueel tamelijk divers scoren. Wanneer men evenwel de eerste twee genoemde categorieën samenvoegt en beschouwt als een stijging in delictgedrag en vervolgens hetzelfde doet voor de laatste twee (te zien als een daling in delictgedrag), dan wordt het duidelijk dat het (percentuele) onderscheid in het verloop van het delictgedrag tussen de controle- en de experimentele groep gering is. Ook qua vermogensdelicten, vandalisme en agressief gedrag komen er geen significante verschillen tussen de groepen aan de dag.

¹⁶ De relatieve verschillscore bestaat uit de uitkomst van de formule (frequentie voormeting - frequentie nameting)/frequentie voormeting.

Tabel 18: Relatieve verschillscore totale delictfrequentie per groep

categorie	controle		experimenteel	
	aantal	%	aantal	%
gelijk gebleven (1 of meer delicten)	1	3,6	1	3,0
begonnen	4	14,3	1	3,0
toename	2	7,1	7	21,2
afname	3	10,7	9	27,3
gestopt	11	39,3	8	24,2
nul gebleven	7	25,0	7	21,2
totaal	28	100	33	100

n.s.; 7 missings

Met behulp van covariantie-analyse (Cook en Campbell, 1979) is voor de controle- en experimentele groep nagegaan in hoeverre de gemiddelde scores op de vier delictschalen van voor- op nameting veranderen.¹⁷ Hierbij is gebruikgemaakt van de herschaalde frequentiecijfers. Op geen van de schalen (totaal, vermogensdelicten, vandalisme en agressie) blijkt een significant verschil op te treden. Dit blijft ook zo indien men invloeden van leeftijd, randgroepsituatie of dagelijkse bezigheden uitschakelt. Interactie-effecten van conditie met leeftijd, randgroepsituatie of dagelijkse bezigheden treden al evenmin op.

Omdat er – wat veranderingen in delictgedrag aangaat – statistisch eigenlijk geen verschillen op te merken zijn (afgezien van een algemene daling in prevalentie en frequentie) tussen de mate waarin deze in de controlegroep en in de experimentele groep optreden, luidt de conclusie dat de activiteiten welke het project ontplooid heeft in de periode waarin de evaluatie plaats had, geen effecten heeft gesorteerd (in de zin van een daling in delictgedrag die voor de groep met wie contact was, groter is dan voor de controlegroep¹⁸). Hier moet direct vermeld worden dat de evaluatie op dit punt tot op zekere hoogte beperkt is. Het tijdsbestek waarin die plaatsvond, beslaat immers ongeveer de eerste 14 maanden van het project, terwijl dergelijke ondernemingen dikwijls vrij veel tijd nodig hebben om op de rails gezet te worden en op gang te komen. Dat de onder de groep als geheel gesignaleerde afname deels een gevolg zou kunnen zijn van uitstralingseffecten van de

¹⁷ In deze analyses fungeert de score op de voormeting als covariaat bij het toetsen van de nametingsscores van de onderscheiden groepen. Aan het criterium van paralleliteit van de regressiecurves is in deze analyses voldaan.

¹⁸ Zoals vermeld, is de experimentele groep samengesteld uit jongens die hulp van het project hebben genoten en/of jongens welke hebben deelgenomen aan door het project opgezette activiteiten in de recreatieve sfeer. Daar hulpverlening als een intensievere interventie zou kunnen worden beschouwd dan participatie aan ontspanningsactiviteiten, zou een eventueel effect van hulpverlening op delictgedrag 'verdund' kunnen worden door opname van jongeren die alleen aan recreatie hebben meegedaan in de experimentele groep (24 jongens). Het blijkt evenwel dat opname van degenen die alleen aan recreatie hebben deelgenomen in de controlegroep, voor de uitkomsten van de analyses niets uitmaakt.

door het project ontplooide activiteiten naar een subgroep, is niet erg plausibel. In dat geval zou namelijk verwacht mogen worden dat de directe effecten erg geprononceerd zouden zijn. Het optreden van regressie-effecten, voortkomend uit de veroudering van de groep als geheel, en het volgen van de landelijk dalende criminaliteitstendensen (Junger-Tas en Kruissink, 1990) zijn waarschijnlijker verklaringen voor de algehele teruggang in delictgedrag.

Tot slot wordt kort de ontwikkeling in de meest problematische groep, nl. werkloze jongens die tevens veel problemen op diverse leefgebieden tentoonspreiden, meer *en detail* belicht. Zoals in paragraaf 5.1 vermeld, onderscheidt deze subgroep van (in de voormeting) 10 jongens zich door een hoge graad van delictgedrag. In de nameting is bij 8 van deze 10 een interview gerealiseerd. Vijf van de 8 jongens zijn met het project in contact geweest voor hulpverlening (op de gebieden onderwijs, arbeid en ouderrelatie). Beschouwd over het delicttotaal, vermogensdelicten en vandalisme, zegt in de nameting resp. 75%, 87,5% en 75% van deze groep van 8 jongens volledig gestopt te zijn met het plegen van de delicttypen waaraan gerefereerd werd (zie ter illustratie voor het delicttotaal bijlage 5, tabel 17). Ten opzichte van de ontwikkeling van het delictpatroon in de rest van de respondentengroep ziet die in de werkloze probleemgroep er wat anders uit. Binnen de eerstgenoemde groep is, voor het delicttotaal, bij ruim een kwart van de jongens een stijging van het delictgedrag te constateren (bijlage 5, tabel 17). Dit verschijnsel kan wellicht deels verklaard worden uit het verschil in gemiddelde leeftijd tussen de groep die werkloos is en zeer veel problemen heeft, en de groep met veel minder problemen (resp. 18,5 en 16,8 jaar; $T(25)=3,18$; $p < 0,01$). Hoewel blijktens de gegevens van het tussenrapport (Terlouw en Susanne, 1990) in dit onderzoek geen expliciet verband naar voren komt (afgezien van vandalisme) tussen leeftijd en delictgedrag, laten diverse andere onderzoeksgegevens zien dat de piek in delictgedrag zich voordoet rond het 17e levensjaar (Junger-Tas, 1983; Hirschi en Gottfredson, 1983), waarna een afname intreedt. Bovendien bleken op de nameting drie van deze acht werkloze gemarginaliseerde jongens intussen werk gevonden te hebben, hetgeen een aanzienlijke verandering in hun (delict)gedrag teweeggebracht zou kunnen hebben. Deze factor zou op zich eveneens een deel van de verschuivingen in tabel 17 van bijlage 5 kunnen verklaren. De opvallende afname binnen de probleemgroep is in ieder geval (zoals aan het begin van deze alinea vermeld) niet verklaarbaar uit bv. het feit dat een hoger percentage jongens binnen die groep contacten met het project heeft gehad.

5.6 Self-report- en politiegegevens vergeleken

In zoverre met de beschikbare gegevens mogelijk was, is in het tussenrapport een vergelijking getrokken tussen de bij de jongeren zelf ingewonnen informatie omtrent delictgedrag en de politiegegevens met de intentie enig zicht te krijgen op de validiteit van de self-reportgegevens. Voorzover controleerbaar leek de validiteit niet onaanvaardbaar laag. Nu is het de bedoeling de verschuivingen, in zoverre aanwezig, tussen voor- en nameting in de self-report- en officiële delinquentiecijfers naast elkaar te zetten. Hierbij treden enige complicerende factoren op (veroudering van de self-reportgroep waar de politiegegevens steeds een groep van 12- tot 21- jarigen beslaan; een lichtelijk bredere leeftijdsrange bij de geïnterviewden en niet geheel overlappende referentieperioden), waardoor de vergelijking noodgedwongen globaal blijft. Inzake de self-reportgroep wordt als uitgangspunt bij de vergelijking de leeftijd van de Marokkaanse jongens op het eerste meetmoment gehanteerd.

In het voorgaande hoofdstuk (paragraaf 4.4) bleek het aantal Marokkaanse daders bij de politie procentueel licht toe te nemen (met 4,8%), maar ten opzichte van de populatiegroei 12,5% achter te blijven. Men zou daarom kunnen spreken van een relatieve afname. Met de geringe procentuele toename qua prevalentie bleek echter een groei van 22,7% van het totaal aantal Marokkaanse politiecontacten gepaard te gaan (vergelijkbaar met de groei van de populatie), als gevolg van een gemiddeld hoger recidivecijfer.

Uit de self-reportinformatie is op te maken dat in de eerste meting 70,1% van de Marokkaanse jongens delictgedrag vertoont en in de nameting 50,7% (prevalentie; tabel 16). Dit betekent dat het aantal daders terugloopt met 27,7% (van 47 naar 34). Uit de relatieve verschijscores komt naar voren dat 45,2% van de respondenten die delictgedrag toegaven in de voormeting, ten tijde van de nameting zegt met dat gedrag gestopt te zijn (19 jongens van de 42, 11 in de controle- en 8 in de interventiegroep), terwijl 5 juist met zulk gedrag begonnen (tabel 18). Het door de jongeren gerapporteerd totaal aantal delicten daalt tussen voor- en nameting van 1847 naar 512, een afname van liefst 72,3% (bijlage 5, tabel 16). Samenvattend lijkt het rond de Marokkaanse jongens beschikbare self-report- en politiële cijfermateriaal op een (verhoudingsgewijze) terugloop van het percentage delinquentie jongens te duiden. Wat betreft de delictfrequenties, spreken de twee gegevensbronnen elkaar tegen: in de politiestatistiek een stijging met 22,7% van het aantal Marokkaanse contactmomenten en in de interviewgegevens een daling met 72,3%. Deze situatie doet zich voor wanneer bv. de aangiftebereidheid stijgt, terwijl het aantal niet ter kennis gekomen delicten (het 'dark number') kleiner wordt. Anderzijds zou dit echter (ook) op een wat gebrekkige self-reportvaliditeit – althans wat de opgegeven delictfrequenties aangaat – kunnen duiden. Zulks zou dan wellicht te verklaren zijn als een effect van het voor een tweede maal (nameting) zo expliciet naar dit type informatie vragen: de geïnterviewden kunnen zich meer bewust zijn geworden van mogelijke consequenties van hun antwoorden (hoewel voor het be-

gin van de afname medegedeeld wordt dat alle informatie vertrouwelijk behandeld wordt) en als gevolg daarvan voorzichtiger zijn gaan antwoorden.

5.7 Samenvatting

Bij 68 Marokkaanse jongens zijn, met een jaar tussentijd, twee interviews afgenomen. Hierin werden zij, naast kenmerken als leeftijd en woonplaats, bevraagd omtrent dagelijkse bezigheden, uitgaansgedrag, gezinssituatie en delictgedrag. Vierentwintig respondenten konden niet voor een tweede gesprek bereikt worden. De respons- en de non-responsgroep verschillen niet qua leefsituatie of delictgedrag, wat betekent dat de groep met twee interviews geen speciale selectie uit de oorspronkelijke groep van 92 is.

Van de 68 respondenten zijn er 39 in contact geweest met het preventieproject (de experimentele groep) in verband met vragen/problemen, voor hulp en/of om mee te doen bij recreatieve activiteiten. De groep van 29 jongens die geen contact had (de controlegroep), onderscheidt zich in leeftijd van de experimentele groep; in de controlegroep is de gemiddelde leeftijd 18 jaar en in de andere groep 16. Het project heeft dus voornamelijk contact met relatief jonge Marokkanen (61,5% van de contacten) die voor vrijetijdsbesteding komen (gemiddeld 15 jaar); degenen die hulp zoeken bij het project, zijn een stuk ouder, nl. gemiddeld 18,5 jaar. Gezien de nadruk op het preventieve aspect, zijn deze uitkomsten niet onverwacht. De experimentele groep telt op de eerste afname een groter aandeel jongens die aan vandalisme doen; ook de frequentie waarmee vandalisme voorkomt, is in deze groep hoger dan in de controlegroep. Dit verschijnsel is een leeftijdseffect: wordt het leeftijdsverschil verrekend, dan verschillen de groepen niet op dit punt.

De cruciale vragen zijn of ten opzichte van de groep zonder die contacten (de controlegroep), de experimentele groep (die met contacten) op het tweede interview haar leefsituatie meer verbeterd (of minder verslechterd) vindt, en of het delictgedrag in deze groep sterker daalt (danwel minder sterk toeneemt) dan in de controlegroep.

Wat betreft leefomstandigheden (beoordeling van het gezinsfunctioneren, de waardering van de school-/werksituatie en de mate en intensiteit van het uitgaansgedrag) treden er nauwelijks variaties aan de dag tussen de situatie in de voormeting en de stand van zaken op het tweede meetmoment. Dat geldt voor zowel de controle- als de experimentele groep. Elf jongens zijn op het tijdstip van het tweede interview werkloos geworden, acht hebben een baan of opleiding gevonden. Deze verschuivingen treden in gelijke mate op binnen de experimentele en de controlegroep. Al met al moet men concluderen dat, wat leefsituatie betreft, alles grotendeels bij het oude gebleven is. Overigens hoeft hiermee niet meteen gezegd te zijn dat de werkwijze van het project ineffectief zou zijn. Echter, door de nadruk op de preventie zou het juist tamelijk lang kunnen duren alvorens men een aanzienlijke afname in het aantal gevallen van sterke marginalisering gaat waar-

nemen. In het kader van het voor deze evaluatie beschikbare tijdsbestek is, incidentele gevallen buiten beschouwing gelaten, een dergelijke mate van verbetering nog niet geconstateerd.

Wanneer men naar het voorkomen van delinquent gedrag in de beide groepen kijkt, dan blijkt in de nameting, gelet op het delicttotaal en vermogensdelicten, het percentage daders evenredig gedaald. Het aandeel vandalismeplegers daalt in de experimentele groep sterker dan in de controlegroep, waarbij de twee groepen in de nameting gelijk scoren (de experimentele groep telde in de eerste meting een hoger percentage jongens dat vandalistisch gedrag toegaf). Dit fenomeen is een gevolg van het leeftijdsverschil, in combinatie wellicht met effecten van de projectcontacten (vooral jonge jongens). Ten slotte is de prevalentie van agressief gedrag binnen de groepen op beide meetmomenten constant en zeer laag.

Wat betreft de frequentie waarin delicten voorkomen, is — over de gehele linie — een significante afname van het totaal aantal delicten en het aantal vandalismedelicten waarneembaar (met resp. een factor 3,6 en 7,3). De frequentie waarmee vermogensdelicten en agressieve delicten plaatsvinden, is stabiel. De genoemde dalingen zijn evenwel in de experimentele en controlegroep even sterk. Leeftijd, mate van randgroepsituatie of de wijze waarop men de dag besteedt, zijn hierop niet van invloed.

Evenals hiervoor, waar het ging over leefomstandigheden, luidt de conclusie inzake delictgedrag dat de experimentele groep nauwelijks andere verschuivingen laat zien dan de controlegroep. Slechts het aandeel vandalismeplegers daalt in de eerstgenoemde groep significant meer dan in de controlegroep. Dat als totaal het aantal delictplegers en delicten flink daalt, is een verheugende zaak; effecten van de projectactiviteiten zijn hierin echter niet direct aantoonbaar. Dergelijke effecten zijn overigens in principe niet geheel ondenkbaar, gezien het grote aantal jongeren met wie de preventiewerker contacten onderhoudt. Hier geldt evenwel hetzelfde als in het voorgaande reeds is aangestipt: wanneer een structurele positieverbetering pas op langere termijn bewerkstelligd kan worden, dan wordt ook een criminaliteitsvermindering pas later gerealiseerd (aangezien dit — volgens de redenering van het project — een gevolg zou zijn van een positieverbetering (zie paragraaf 1.3).

6 Procesbeschrijving van het preventieproject

Het interimrapport (Terlouw en Susanne, 1990) doet tamelijk gedetailleerd verslag van de activiteiten van het preventieproject. In dit eindverslag zullen de zaken in sommige opzichten wat minder uitvoerig belicht worden. Achtereenvolgens worden in dit hoofdstuk het functioneren van het project (formatie, directe hulpverleningscontacten) en de door het project opgezette danwel ondersteunde faciliteiten (scholing, arbeid, recreatie) behandeld. Tevens komen de projectactiviteiten zoals waargenomen vanuit het oogpunt van de Marokkaanse jongeren, aan de orde. Deze informatie is afkomstig uit de nametingsinterviews.

6.1 Functioneren van het project

6.1.1 *Formatie en beleidsafstemming*

In paragraaf 2.2 is de organisatiestructuur van het project beschreven. Deze beschrijving had betrekking op de intentie voor de opzet van de organisatie van het project zoals die in de subsidie-aanvraag uiteengezet werd. In de praktijk heeft de spil van het project, de preventiewerker, gedurende bepaalde periodes assistentie gehad van derden bij zijn werk. Zo heeft van maart tot begin november 1989 enige tijd een zogenaamd 'preventieteam' gefunctioneerd, bestaande uit de preventiewerker van het project, een medewerkster voor vragen/problemen op onderwijsgebied en een zogenaamde activiteitenleider, die zorgdraagt voor het aanbod aan recreatieve mogelijkheden. De onderwijsmedewerkster werd vanuit de Stichting Release bij het preventieproject gedetacheerd voor de periode van een jaar, beginnend november 1988, terwijl de activiteitenleider in maart 1989 met zijn werkzaamheden startte, in eerste instantie aangesteld in het kader van de werkgelegenheidsverruimende maatregel en vanaf begin februari 1990 verder betaald uit gelden van de Stichting voor Verslavingszorg Midden-Holland. De overwegingen om dit samenwerkingsverband aan te gaan luiden:

- de functies zijn goed op elkaar afgestemd;
- binnenkomende informatie wordt gebundeld;
- de subsidiegevers kunnen efficiënter geïnformeerd worden;
- men kan elkaar beter ondersteunen;
- een efficiëntere werkwijze wordt gerealiseerd.

Ten behoeve van afstemming van beleid en uitvoering overlegt het project vrij frequent (soms wekelijks) met andere instanties welke bezig zijn in hetzelfde veld en/of met dezelfde doelgroep. Het doel is activiteiten en werkwijzen zo mogelijk te coördineren en op elkaar af te stemmen. Het aangaan

van structurele samenwerkingsverbanden blijkt niet eenvoudig; een voornaam oorzaak daarvoor kan gevonden worden in de concurrerende positie die de diverse jeugd(hulpverlenings)instellingen ten opzichte van elkaar innemen. Tevens draagt daaraan het feit bij dat het project zich, zeker in de startfase, qua doelstellingen en werkwijze (te) weinig geprofileerd opstelde (of door de vrij vage concretisering van doelen en aanpak zich wellicht niet meer *kon* profileren).

De taken van de preventiewerker zijn in het voorgaande (paragraaf 2.3) reeds vermeld. In de periode dat de onderwijsmedewerkster actief was, hield zij zich bezig met het informeren van jongeren uit de doelgroep omtrent onderwijsmogelijkheden en met het geven van individuele hulpverlening bij problemen op school. Daarnaast onderhield zij contacten met sleutelfiguren op scholen en speelde gesignaleerde problemen door naar het project BG¹⁹. De activiteitenleider ten slotte is verantwoordelijk voor het ontwikkelen en opzetten van het activiteitenaanbod. Dat behelst eveneens het werven van deelnemers onder de doelgroep, pr-activiteiten en het begeleiden van vrijwilligers. Hij is alert op het signaleren van individuele problemen bij bezoekers, in welke gevallen hij kan proberen hulp te verlenen of de jongere door te verwijzen.

6.1.2 Doelgroepcontacten en directe hulpverlening

Zoals uiteengezet, zoekt de preventiewerker contacten met de doelgroep via de methode van het straathoekwerk (vindplaatsgericht). Contacten ontstaan zo op straat, in buurthuizen (Stichting Buitenlandse Jongeren bv.), scholen, cafés, enz. Op wekelijkse moskee-sprekuren worden contacten met ouders gelegd en onderhouden. In de loop van het tweede projectjaar is het aantal Marokkaanse ouders dat op eigen houtje voor hulp kwam, bij voortduring toegenomen, hetgeen erop duidt dat de preventiewerker steeds meer als volwaardige gesprekspartner wordt geaccepteerd. In de meeste gevallen betreft het simpele problemen, zoals het invullen van formulieren en onduidelijkheden rond diverse instellingen. Pas wanneer de ouders voor een langere periode worden bijgestaan door de preventiewerker en een vertrouwensrelatie wordt opgebouwd, kan dieper ingegaan worden op eventuele problemen in de ouder-kindrelatie. Naast de contacten die de preventiewerker op eigen initiatief legt, komen belangrijke signaleringen en doorverwijzingen bij hem terecht via de politie, het RSJ, het Halt-bureau, de SBJ, de Stichting Jeugd en Gezin en via diverse buurthuizen. Deze zijn een gevolg van de hiervoor genoemde beleidsafstemming.

¹⁹ Het project BG (Bijzondere Groepen) is een door het Ministerie van WVC voor een periode van twee jaar gesubsidieerd ondersteuningsproject in Gouda. Doel van het project is het vergroten van de toegankelijkheid van de bestaande jeugdhulpverleningsinstellingen voor allochtone jongeren door het vergroten van de deskundigheid en het bevorderen van onderlinge afstemming en samenwerking.

Het grootste deel van de tijd (60%) houdt de preventiewerker zich bezig met doelgroepcontacten. De rest wordt besteed aan individuele begeleiding van jongeren. Twee derde van de tijd is hij op straat en in buurthuizen actief. Een kwart van de tijd wordt op kantoor doorgebracht.

Hierna volgt, op basis van de projectadministratie, een overzicht van vragen/problemen van de jongeren, waarmee de projectmedewerker(s) geconfronteerd werd(en). Hierin zijn zowel de contacten van de preventiewerkers als die van de onderwijsmedewerkster en de activiteitenleider vervat. De vragen/problemen zijn op onderwerp ingedeeld: huisvesting, onderwijs, relatie met ouders, contacten met instellingen, en politie/justitie. Het totaal aantal (straat)contacten dat de medewerkers in de loop van het project hebben gehad, bedraagt circa 250. Het betreft vrijwel alleen Marokkaanse jongens. Ongeveer 65% (163) van deze 250 heeft op een of andere manier hulp gekregen van de preventiewerker, bestaande uit bemiddeling met ouders, doorverwijzingen, hulp bij instanties zoals het arbeidsbureau, enz. Uit het gegeven dat het aantal vragen groter is dan het aantal vragers, blijkt dat sommigen met meer dan één vraag/probleem kwamen.

Huisvesting (31 vragen)

Veelal betreft het jongeren die van huis weglopen of dat overwegen. De oorzaak ligt steeds in de negatieve relatie met de vader (zie ook onder: Relatie tussen jongens en ouders). Daarnaast zijn er jongeren die, wanneer de toewijzing van een woning lang op zich laat wachten, in problemen komen omdat zij gaan zwerven. Wanneer een woning is gevonden, blijkt zelfstandig wonen (wat niet tot de Marokkaanse cultuur behoort) veel begeleiding te eisen, omdat de jongere daar geenszins op voorbereid is. Dikwijls ontstaan er allerlei moeilijkheden, bv. rond de borgsom, de inrichting, koken en omgaan met geld. Voorts komen jongeren voor hulp bij incidenten waar zij niet mee uit de voeten kunnen, bv. inzake woningreparatie.

Onderwijs (56 vragen)

In het interimrapport (Terlouw en Susanne, 1990) is al opgemerkt dat de Marokkaanse jongens bij het bereiken van de 17-jarige leeftijd *en masse* van school blijken te gaan (enkele factoren die daaraan bijdragen, komen hieronder impliciet aan de orde, zie verder het tussenslag). Velen willen echter na enkele maanden ervaring met baantjes via uitzendbureaus weer een opleiding gaan volgen. De meeste onderwijsvragen komen dan ook uit deze groep voortijdige schoolverlaters. Maar ook zijn er onder de hulpvragers nieuwkomers uit Marokko, die daar middelbaar onderwijs hebben genoten en hier verder onderwijs willen volgen. Voor bijna alle jongeren geldt dat een zwak punt de beheersing van de Nederlandse taal is. Daarbij komt nog dat het plaatsen van deze jongeren in het regulier onderwijs zeer moeizaam verloopt.

De jongeren zelf hebben nauwelijks een reëel idee over het aanbod en de inhoud van opleidingen, en over de arbeidssector waar een cursus toe opleidt. Hun verwachtingen wat betreft onderwijs zijn (derhalve) vaak te hoog

met als resultaat dat veel jongeren gedemotiveerd raken wanneer zij merken wat de mogelijkheden zijn met het te behalen diploma.

Iets anders is dat vele Marokkaanse ouders, die dikwijls zelf het lager onderwijs als hoogste opleidingsniveau hebben, weinig inzicht bezitten in de mogelijkheden die een hoger scholingsniveau opent. Zij staan evenwel meestal niet negatief tegenover doorleren. De taalbarrière zorgt ervoor dat zij weinig betrokken (kunnen) zijn bij de schoolactiviteiten. Slechts in die zin zijn zij betrokken dat zij wensen dat de kinderen doen wat de school van hen verlangt. Een voornaam verschil met Nederlandse ouders is dat Marokkaanse ouders de school de verantwoordelijkheid geven voor het verloop van de schoolcarrière en voor het gedrag van hun kind. De school krijgt een minstens zo grote opvoedende rol als het gezin toebedeeld. Vertoont het kind gedragsproblemen, dan rekenen de ouders erop dat de school daar maatregelen tegen treft. De school ziet zoiets evenwel niet als haar taak, hetgeen een spanningsveld teweegbrengt. Al met al wordt de jongere thuis weinig gestimuleerd in het scholingsproces.

Ook binnen de scholen bestaat een aantal knelpunten:

- weinig deskundigheid inzake het signaleren van de juiste oorzaak van de problemen, het omgaan daarmee en het vinden van een oplossing;
- problemen bij het benaderen van de ouders van de leerling door taalverschillen en onbekendheid met Marokkaanse normen en waarden;
- de toetsen die op school moeten worden afgelegd sluiten niet aan op de belevingswereld van Marokkaanse leerlingen. Sommige scholen houden hiermee overigens wel rekening.

Relatie tussen jongere en ouders (62 vragen)

Veel jongeren hebben problemen met de vader. Het ontstaan van deze problemen in de (vrijwel altijd vader-zoon)relatie komt voort uit het feit dat, voor de gezinshereniging, het gezinshoofd nauwelijks betrokken is bij de morele opvoeding van het kind en het kind dus onbekend is met zijn macht. Na de hereniging valt de maatschappelijke positie die vader bekleedt en zijn eigen positie de jongere vaak tegen. De vader is op zijn beurt teleurgesteld in zijn kind, dat naar zijn idee afwijkend gedrag vertoont. De financiële achteruitgang die de komst van de kinderen meestal met zich meebrengt, kan eveneens spanningen bij het gezinshoofd oproepen. Een en ander uit zich in ruzies over tijden van thuiskomen, de bijdrage van de jongere in het onderhouden van het gezin en, in geval van werkloosheid, over het feit dat de jongere niets uitvoert. In een aantal gevallen was bemiddeling tussen vader en kind door de preventiewerker voldoende om de situatie te doen opklaren.

Problemen met instellingen (74 vragen)

Problemen van jongeren met instellingen draaien in de meeste gevallen om uitkeringen. Taal speelt hier een belangrijke rol; bemiddeling door en/of meegaan van de preventiewerker naar de betreffende instantie is daarom veelal noodzakelijk om de moeilijkheden op te lossen. Het grootste knelpunt is de onbekendheid van de jongeren met de regels van de verschillende

instellingen. Dit is de oorzaak van het ontstaan van onnodige moeilijkheden. Ook de onvermijdelijke formulierenwinkel roept de nodige vragen op.

Politie en justitie (43 vragen)

De hulpvragen met betrekking tot politie of justitie komen zowel van de kant van deze instanties als van de kant van de Marokkaanse jongeren. Die van de jongeren concentreren zich rond de volgende onderwerpen:

- het verschaffen van duidelijkheid over bekeuringen;
- bemiddeling bij politiecontacten;
- alternatieve straffen;
- discriminerend optreden.

Anderzijds verwijst de politie jongeren naar de preventiewerker. Ook geeft de politie signalen door bij baldadigheid of overlast op een bepaalde plaats door Marokkaanse jongeren. De preventiewerker tracht door bemiddeling de zaak dan op een voor alle partijen bevredigende manier op te lossen.

Diversen (66 vragen)

De restcategorie diversen omvat hulpvragen welke niet direct vallen onder de voorgaande onderwerpen (bv. correspondentie met particulieren, hulp bij verhuizingen, informatie over mogelijkheden tot vrijetijdsbesteding).

6.2 De hulpverlening vanuit het perspectief van de jongeren

De in de vorige paragraaf gepresenteerde administratieve informatie voorziet in een globaal beeld van de vragen die onder de doelgroep leven en van de hulpverleningsmomenten vanuit het project. Afgezien echter van de kwestie hoeveel jongeren *überhaupt* in aanraking zijn gekomen met het preventieproject en waarvoor, is het uiteraard relevant de kwestie van de reden van het contact en de beoordeling van de kwaliteit van de hulpverlening vanuit de optiek van de jongeren zelf aan de orde te stellen. Om daaromtrent enige gegevens te verkrijgen is tijdens het tweede interview aan iedere respondent een aantal specifieke vragen gesteld over de onderwerpen scholing, werk, sport/recreatie, andere politiecontacten dan wegens delictgedrag en de relatie met ouders.

Vijftig jongens (73,5% van het totaal van 68) geven te kennen vragen op één of meer van deze terreinen te hebben. In tabel 19 is per onderwerp aangegeven hoeveel van de respondenten met problemen zitten. Uiteraard zit er enige overlap in de tabel. Immers, bijvoorbeeld sommige van de jongens met vragen over recreatie hebben misschien ook wel problemen in de relatie met hun ouders (dit kwam ook in de vorige paragraaf naar voren). Scholing en politiecontacten zijn uitschieters. Ruim één op de drie jongens heeft vragen inzake deze onderwerpen.

Wat waren nu precies die problemen waarmee de doelgroepjongeren rondliepen? Op het gebied van scholing betrof het vrijwel uitsluitend vragen omtrent het kiezen van een school of cursus. De verzameling vragen over werk vertoonde meer variatie. Het merendeel ervan (59%) had betrekking

Tabel 19: Aantal en % (van hele groep) respondenten met vragen/problemen

onderwerp vragen/problemen	aantal	%
school	25	36,8
werk	17	25,0
sport/recreatie	16	23,5
politiecontact	26	38,2
relatie met ouders	16	23,5
overige vragen	12	17,6

op problemen met uitkeringen. Andere vragen handelden over problemen met werkgevers en over het vergroten van kansen op de arbeidsmarkt. Op sport-/recreatiegebied zijn vechtsporten blijkbaar in trek: de helft van de vragen ging daarover. De overige betroffen andere sporten en muziek. Veel van de jongeren zeggen met de politie te maken gehad te hebben voor andere zaken dan delinquent gedrag. In ruim een kwart van de gevallen (27%) was een verblijfsvergunning de reden van het contact. Verder was 19% van de jongens slachtoffer van enig delict en 27% zocht de politie op voor informatie of hulp bij bv. verlies van een paspoort. Eveneens een vierde van de groep (27%) geeft politiecontact te hebben gehad wegens (vermeend) delictgedrag. Problemen in de ouderrelatie spitsen zich eigenlijk toe op enkele punten, welke vrijwel steeds in combinatie genoemd worden. Dat zijn het afstaan van geld aan de vader, het vertonen van 'te westers gedrag', het begaan van delicten en het hebben van schoolproblemen. Vragen in de restcategorie betroffen vooral financiële problemen en huisvestingsproblemen (beide 42%).

De hamvraag is natuurlijk hoeveel van de hulpzoekers voor steun naar het preventieproject zijn gegaan. Uit tabel 20 blijkt allereerst dat slechts een beperkt aantal jongens daadwerkelijk informatie danwel hulp gezocht heeft voor hun vragen/problemen.²⁰ Het preventieproject lijkt daarbij voornamelijk vragen omtrent opleiding, arbeid en ouderrelatie te krijgen. Vragen over sport/recreatie worden, zo lijkt het, meestal aan andere hulpverlenende instanties gericht. Het betreft hier evenwel zeer kleine aantallen, zodat het onderscheid tussen deze cijfers wat omzichtig geïnterpreteerd moet worden. Het gemiddeld aantal hulpverleningsmomenten per cliënt ligt bij het preventieproject voor alle onderwerpen even hoog of hoger dan voor andere hulpverlenende instanties.

Het totaal aantal jongens aan wie door enige instantie één- of meermaals hulp is verleend, bedraagt 29 (dat is 58% van de groep met vragen/problemen; zie bijlage 5, tabel 6). Van deze 29 heeft 41% (12 jongens) alleen hulp van het project genoten, 3 (10%) zijn door een combinatie van instellingen, waaronder het preventieproject, geholpen en de rest heeft hulp van

²⁰ Bij scholing 64% (16 van de 25, vergelijk de tabellen 19 en 20), en bij werk, sport, politiecontact, ouderrelatie en overige resp. 47%, 44%, 12%, 56% en 67%.

Tabel 20: Onderwerp contact(en) en gemiddeld aantal hulpverleningsmomenten*

onderwerp contact	N	project gem. hulpfreq.	N	andere instantie gem. hulpfreq.	geen hulp gezocht
school	9	3,4	7	3,4	7
werk	7	2,3	1	1,0	8
sport/recreatie	1	4,0	6	2,5	9
politiecontact	1	4,0	2	1,0	23
relatie ouders	5	4,0	4	3,7	6
overige vragen	4	3,7	4	2,6	4

* In de serie vragen over frequentie en vorm van hulpverlening ontbreken resp. 3 en 4 antwoorden. De gegeven cijfers zijn berekend aan de hand van de wel beantwoorde items. Op de onderwerpen school, werk en relatie ouders ontbreken resp. 2, 1 en 1 antwoord.

andere instanties dan het project gehad. Bij het lezen van tabel 20 dient men in de gaten te houden dat een respondent voor bv. schoolproblemen naar het project gegaan kan zijn, maar voor vragen inzake arbeid naar een andere instelling, zoals het GAB. Per onderwerp bezien echter is, in combinatie met tabel 21, steeds zichtbaar hoeveel jongens hulp hebben gezocht bij het project of bij een andere instantie, hoewel wel problemen hadden, maar geen hulp hebben gezocht, en hoeveel van de jongens die momenteel op het betreffende terrein geen vragen hebben, naar het project of een andere instantie zouden gaan als zij wel vragen hadden. Tevens is af te lezen hoever niet weten waar zij hulp zouden moeten zoeken. Voor sport/recreatie bv. liggen die cijfers op resp. 1, 6, 9, 6, 22 en 24 (samen 68 respondenten).

Wanneer een jongen vermeldde *wel* een vraag/probleem te hebben op enig terrein, maar daarvoor geen hulp gezocht te hebben, is aan de respondent gevraagd waarom er geen acties in die richting ondernomen zijn. In verreweg de meeste gevallen werd 'zelf oplossen', 'niet dringend' of 'niet belangrijk/vergeten' als reden genoemd. Slechts sporadisch kwam naar voren dat een jongen niet wist bij wie hij hulp zou moeten zoeken.

Eveneens is, per onderwerp, gevraagd naar de inhoudelijke kant van de hulpverlening. De gegeven antwoorden konden ingedeeld worden in de categorieën 'doorverwijzingen', 'voorlichting/bemiddeling' 'hulp bij formulieren invullen' en een combinatie van deze drie. Op elk gebied (scholing, werk, recreatie, politie en ouderrelatie) is de meest voorkomende vorm van hulpverlening door de diverse instanties het doorverwijzen naar een andere (meer geëigende) instantie (59% van de hulpverleningsmomenten). Van de geïnterviewde respondenten werden er twee (via het project) doorverwezen naar het CBB en één naar het bureau W&S (zie tevens paragraaf 6.3).²¹

²¹ Het CBB (Centrum voor Beroepsoriëntatie en Beroepsuitoefening) is een instelling voor laaggeschoolden en is gericht op directe plaatsing van het individu op de arbeidsmarkt. Ook doorstroming vanuit het CBB naar een verdere beroepsopleiding behoort tot de mogelijkheden. Werklozen en onvoldoende opgeleiden komen, indien zij niet meer leerplichtig zijn, in aanmerking voor het CBB. De afdeling W&S (Werk en Scholing) is ontstaan uit een initiatief van de gemeente Gouda met medewerking van het GAB Gouda.

Tabel 21: Instantie waar respondenten zich in geval van vragen/moeilijkheden zouden vervoegen (% berekend t.o.v. gehele groep; N=68)

onderwerp	project		andere instantie		weet niet waarheen	
	N	%	N	%	N	%
school	4	5,9	18	26,5	21	30,9
werk	7	10,3	19	27,9	25	36,8
sport/recreatie	6	8,8	22	32,4	24	35,3
politiecontact	13	19,1	17	25,0	12	17,6
relatie ouders	11	16,2	17	25,0	24	35,3

Het geven van voorlichting komt met 20% op de tweede plaats; in twee gevallen bemiddelde de preventiewerker tussen jongere en ouders. Erg veel verschil tussen de handelwijzen van het preventieproject en die van andere hulpverleningsinstanties is er niet. De laatste lijken jongeren iets vaker door te sturen naar andere instanties dan het project (resp. 77% en 56% van de gevallen).

Hoe kwalificeerden de jongeren de geboden hulp? Globaal gezien vindt ongeveer de helft (52%) de hulp goed, de overigen beoordelen het gebodene als matig tot slecht. Er is geen verschil in de kwalificatie van de hulp van het project en die verleend door andere instanties. In hoeverre en voor hoe lang de maatschappelijke situatie van de jongere door de hulp verbeterde, is onduidelijk; men zou zich evenwel kunnen voorstellen dat, wat dit aangaat, als 'goed' beoordeelde hulp bij gezinsproblemen meer en langduriger impact heeft dan dito gekwalificeerde bijstand bij bv. het invullen van formulieren.

Telkens is, per onderwerp (scholing, werk, enz.), aan respondenten die zeggen in het geheel geen vragen/problemen te ervaren op dat gebied, gevraagd of zij weten waar zij hulp zouden moeten zoeken, mochten zich wel vragen/problemen voordoen. Voor elk genoemd terrein heeft steeds ongeveer de helft van de jongens wel enig idee waar zij in geval van problemen op dat terrein zouden kunnen aankloppen. Tabel 21 laat zien bij welke instantie deze groep respondenten zich dan denkt te vervoegen.

Op elk van de potentiële probleemgebieden zou het merendeel van deze jongens zijn heil elders dan bij het project zoeken. Aangetekend moet worden dat (per onderwerp) steeds 40% à 50% van deze groep geen contact heeft gehad met het project en dus verondersteld kan worden relatief weinig ideeën te hebben over hetgeen het project op juist dat terrein te bieden heeft. Er zijn 18 jongens die vermelden op geen enkel van de genoemde gebieden vragen of problemen te hebben.

6.3 De projectfaciliteiten

In de subsidie-aanvraag werd — zoals in hoofdstuk 2 vermeld — gewag gemaakt van te organiseren danwel te promoten activiteiten op drie terreinen, namelijk scholing, werkgelegenheid en recreatie/sport. De scholingscursussen en arbeidsplaatsen werden niet door het project zelf gerealiseerd. Het project richt zich op het onder de aandacht van de jongeren brengen van die mogelijkheden. De recreatie-activiteiten zijn wel vanuit het project opgezet.

Scholing

Tijdens het eerste projectjaar (cursusjaar 1988-1989) zijn in het deeltijd-kmbo twee van de drie in de subsidie-aanvraag aangekondigde cursussen feitelijk uitgevoerd, te weten de voorschakelklas metaaltechniek en de cursus verzorging. Door negatieve ervaringen in het jaar 1987-1988 kwam de geplande nulklas metaaltechniek te vervallen. In het cursusjaar 1989-1990 zijn de genoemde kmbo-cursussen niet doorgegaan wegens gebrek aan belangstelling. Een gedeeltelijke verklaring daarvoor is de komst van een CBB in Gouda. In december 1988 begon het CBB (naast het reguliere cursusaanbod) een speciale cursus metaal met verlaagde instroomeisen (zesde groep lagere school i.p.v. achtste) en een verlengde cursusduur (totaal 18 maanden in plaats van een eenjarige cursus).

Het preventieproject heeft op geen van de cursussen (deeltijd-kmbo noch de speciale CBB-metaalcursus) in 1988-1989 *direct* deelnemers kunnen plaatsen. Dit heeft voor een groot deel te maken met het gegeven dat de activiteiten van het project daarvoor te laat startten (t.o.v. de aanvang van het cursusjaar). Maar ook is duidelijk geworden dat wat de Marokkaanse jongens aangaat, deze weinig belangstelling voor de richting metaal hebben, hetgeen zij voornamelijk motiveren uit de lage status die het vak heeft (in hun eigen ogen en die van hun kennissenkring) en uit het ontbreken van enige garantie op werk na afronding van de opleiding. Bovendien is het project zich in de loop der tijd, in plaats van met directe werving, steeds meer bezig gaan houden met het ontwikkelen van preventieve acties. Het accent ligt daarbij op het geven van voorlichting en directe hulp bij acute vragen danwel problemen over of in het onderwijs. Beide zaken gebeuren op zowel groeps- als individueel niveau.

Het in de voorgaande alinea gerapporteerde impliceert echter niet dat er geen jongeren, in reactie op vragen hunnerzijds, doorgestuurd zijn naar onderwijsinstellingen voor verdere informatie. Zo zijn in de loop van het tweede projectjaar 12 jongens doorverwezen naar het CBB (volgens gegevens uit het projectdossier), van wie er 3 een opleiding uit het standaard CBB-pakket zijn gaan volgen. Van de 9 Marokkaanse jongeren die in 1988 als deelnemers aan de anderhalfjarige CBB-cursus metaal begonnen, rondde er slechts één de cursus met succes af. Bemiddeling voor werk zal binnenkort voor deze cursist vanuit het CBB zelf plaatsvinden. De andere leerlingen zijn om onduidelijke redenen (niet meer komen opdagen, gebrek aan motivatie) gestopt.

Het gebrek aan continuïteit in het aanbod aan kortdurende cursussen werkt nogal verwarrend, voor zowel het onderwijzend personeel als begeleiders en hulpverleners op dit gebied. Geplande cursussen worden soms op het laatste moment afgelast (wegens gebrek aan belangstelling) en nieuwe cursussen worden van uiteenlopende kanten georganiseerd. Als het voortdurend veranderend scala van opleidingsmogelijkheden al moeilijk te volgen is voor degenen die beroepshalve in dit veld werkzaam zijn, dan moet dat zeker als chaotisch op de potentiële leerlingen overkomen. Het maken van een gegronde en realistische keuze wordt zo voor de (Marokkaanse) jongeren extra bemoeilijkt. Als eerste reactie op deze situatie is sinds kort een verwijsgids samengesteld vanuit het onderwijsvoorrangbeleid in de gemeente Gouda en het project BG. Deze gids is bestemd voor mensen die uit hoofde van hun beroep te maken hebben met scholings- en werkbemiddelingsmogelijkheden voor (allochtone) jongeren. Het is de bedoeling dat hierin wijzigingen in het bestaande aanbod van cursussen worden bijgehouden. Wellicht dat uit deze gids een versie kan worden samengesteld waarmee de leerlingen zelf uit de voeten kunnen.

Vanaf het vertrek van de onderwijsmedewerkster zijn de contacten met de scholen in het slop geraakt. Het project heeft wel de intentie die weer te intensiveren; momenteel ontbreekt het echter aan personele sterkte. Als gevolg vindt de hulpverlening wat betreft onderwijs vrijwel alleen op individuele basis en ad hoc plaats (bv. geen huiswerkbegeleiding gedurende en wat langere periode, zoals de onderwijsmedewerkster die realiseerde). Dit is te betreuren, daar gebleken is dat, zolang de jongeren op school zitten, zich nog relatief weinig problemen voordoen wat betreft gezinssituatie, delictgedrag, enz. (zie Terlouw en Susanne, 1990, en paragraaf 5.1). Het lijkt derhalve geraden voortijdige schooluitval waar mogelijk te voorkomen, daar dat veelal gepaard gaat met werkloosheid en marginaliseringsprocessen.

Werkgelegenheid

Het lokale werkproject, JWG/TV-plaatsen en WEP-plaatsen vormden voor het project de drie alternatieven om jongeren aan een baan te helpen.

In de periode april 1988 tot januari 1990 telde het werkproject 42 deelnemers, 27 Nederlandse en 15 Marokkaanse jongeren in de leeftijd van 15 tot 21 jaar. De meeste deelnemers van beide groepen werden geplaatst via de Stichting Release en een jongerenopvangcentrum in de buurt. Het achterliggende idee van deze verwijzingen is dat een zinnige dagvulling een belangrijke aspect van de hulpverlening vormt voor jongeren die opvang krijgen. De periode van deelname in het werkproject loopt uiteen van twee weken tot tien maanden. In de aangegeven periode hebben 38 jongeren het werkproject verlaten. Twaalf ervan hebben werk gevonden, waaronder vier Marokkaanse jongens. Het preventieproject heeft geen van de deelnemers direct geplaatst noch jongeren doorverwezen voor informatie.

In de loop van het jaar 1989 zijn vier Marokkaanse jongens en één Marokkaans meisje bij de gemeentelijke afdeling W&S aangemeld voor WEP-plaatsen. Slechts bij één van de vier jongens is men erin geslaagd een eenjarig arbeidscontract af te sluiten.

Bij het JWG/TV gaat om werkplaatsen voor werkloze jongeren van 16-21 jaar oud in de collectieve sector, vaak in de verzorging. Gezien de verdeling van de door de afdeling W&S gerealiseerde JWG/TV-plaatsingen in het jaar 1989 (2 Marokkaanse mannen, 10 Marokkaanse vrouwen, 4 Nederlandse mannen en 11 Nederlandse vrouwen) lijkt dit type arbeidsplaatsen beter te realiseren en aantrekkelijker voor meisjes dan voor jongens. Volgens de afdeling W&S (Evaluatieverslag TV/GWJ over 1989; 1990) zijn Marokkaanse meisjes meer gemotiveerd dan Marokkaanse jongens. Werkgevers zijn over het algemeen tevreden over hen. Problemen onder Marokkaanse meisjes komen in de meeste gevallen voort uit het gebrek aan toekomstperspectief, waardoor zij ook moeilijk te motiveren zijn om een verdere opleiding te volgen.

Het preventieproject heeft, volgens eigen dossiers, in de loop der tijd drie jongens doorverwezen naar W&S. Of deze onder de genoemde zes (vier WEP plus twee JWG/TV) vallen (en dus inderdaad naar W&S zijn gegaan), is niet na te gaan (privacy).

Op JWG/TV- en WEP-plaatsen is van diverse zijde kritiek. Jongeren, scholen, hulpverleners, de preventiewerker, de coördinator van het werkproject en de afdeling W&S zelf delen de gedachte dat het bij deze voorzieningen aan een financiële impuls ontbreekt, wat de deelname van de jongeren aan de JWG/TV- en WEP-plaatsen zou belemmeren.

Als verklaringen voor de problematieken die men waarneemt onder de Marokkaanse deelnemers bij het krijgen van een baan, worden cultuurverschillen, onvoldoende taalbeheersing, een gebrek aan kennis over de Nederlandse samenleving en aan een realiteitszin in hun beroepsbeeld genoemd. Vaak zouden zij te hoge verwachtingen van het werk hebben; zo willen zij dikwijls een bepaald type arbeid, omdat daar een zekere status aan vast zit (overigens is de status welke bepaald werk heeft in deze groep nogal aan fluctuatie onderhevig als gevolg van 'modeverschijnselen'). Wanneer dat onmogelijk blijkt omdat zij niet de juiste opleiding hebben, levert dat teleurstellingen op. Ook een gebrek aan kennis over loopbanen en aan scholings-traditie in de families worden genoemd als redenen. Ten slotte zou onbekendheid met gangbare strategieën om aan werk te komen een rol spelen.

Recreatie

Kort na de start van het project initieerde de preventiewerker wekelijkse voetbalmiddagen, met het oogmerk de jongeren van de straat te houden. De overlast (probleem- en delictgedrag) die de jeugd in de buurt veroorzaakte, werd zo met succes teruggedrongen. Daarop gaf de gemeente toestemming en financiële steun teneinde verdere activiteiten te ontplooiën voor de Marokkaanse jongeren. Voorts stelde de gemeente een verdieping in een buurthuis ter beschikking. Een activiteitenleider werd (eind maart 1989) aangesteld om met assistentie van vrijwilligers uit de Marokkaanse gemeenschap de activiteiten te ontwikkelen. Deze vrijwilligers worden onder de bezoekers gerecrueteerd en vervullen een voorbeeldfunctie voor de Marokkaanse jongeren. Om continuering van de activiteiten in geval van een eventueel vertrek van de activiteitenleider zeker te stellen, probeert men degenen die

assisteren, te leren hoe de zaak zelfstandig gerund moet worden. Dit gebeurt door hen te betrekken bij de organisatie en uitvoering. In werkelijkheid blijkt dit tot nu toe niet zo eenvoudig als het klinkt.

Het activiteitencentrum is acht dagdelen per week geopend. De zogenaamde 'crea'-middagen zijn bestemd voor de jonge bezoekers (10-14 jaar), de avonden voor de ouderen (15-22). Marokkaanse meisjes komen in de oudere groep niet voor. Gemiddeld bezoeken per dag 30 jongeren het centrum. Naast het regelen van sportfaciliteiten (zwemmen, voetbal, fitness) verzorgt het centrum regelmatig film, disco, themamiddagen, enz. voor de doelgroep.

Via het activiteitencentrum werkt men aan de preventie van een randgroepsituatie bij jongeren. Door de frequente contacten tussen de activiteitenleider/vrijwilligers en de doelgroep worden problemen bij jongeren snel gesignaleerd, verholpen of doorgegeven aan de preventiewerker. Deze regelt dan een gesprek met de jongere, neemt contact met de ouders op of verwijst de jongere naar een instantie die hem verder kan helpen.

De Marokkaanse ouders in de buurt reageren positief op het activiteiten-aanbod voor de jongeren. Zij zijn blij dat hun kinderen ergens terecht kunnen. Ook de wijkagent heeft zijn tevredenheid geuit over het feit dat de jongeren nu een uitwijkplaats hebben en over de afname van de problemen in de buurt.

6.4 Samenvatting

Gedurende de periode van een jaar heeft de Marokkaanse preventiewerker assistentie gehad van een Marokkaans medewerkster voor onderwijszaken. Daarnaast is vanaf het voorjaar van 1989 een organisator voor de recreatieve activiteiten bezig.

De preventiewerker besteedt ruim de helft van zijn tijd aan het leggen en onderhouden van contacten met doelgroepjongeren. Het restant gaat zitten in de begeleiding van jongeren. Aan twee op de drie jongeren met wie in de loop van het project contacten zijn gelegd, is op enigerlei wijze hulp verleend als reactie op vragen. De meeste vragen/problemen doen zich voor op de gebieden onderwijs, ouderrelatie en de omgang met instellingen (meestal het GAB); zij lijken voornamelijk te ontstaan uit cultuurverschillen.

Van de groep in het kader van de evaluatie geïnterviewde jongens hebben er 29 hulp gehad op vragen. Van deze 29 werden er 15 door (onder andere) het project bijgestaan. In de meeste gevallen kwam de projecthulp tot stand na vragen inzake opleiding, arbeid en ouderrelatie. Inhoudelijk bestond de hulpverlening uit het doorverwijzen van de jongere naar de juiste instantie en het verschaffen van voorlichting. Het project lijkt, in vergelijking met andere instanties, een wat intensievere begeleiding van jongeren te realiseren. In de helft van de gevallen werd de geboden hulp als 'goed' gekwalificeerd. Ten slotte blijkt onder de groep jongeren die geen hulp (van het project noch van anderen) heeft genoten (39 jongeren, van wie er 19 in het geheel niet met het project in contact zijn geweest, d.w.z. ook niet via

het recreatiecentrum; zie bijlage 5, tabel 6), het preventieproject geen totaal onbekende te zijn. Wel komt naar voren dat deze groep veelvuldig andere instanties opsomt als plaats waar zij in geval van problemen hulp zouden zoeken. Ook weet van deze jongens een relatief groot deel geen enkele hulpverschaffende instelling te noemen waar zij heen zouden kunnen gaan bij moeilijkheden. Contacten met het project lijken zo te zien te leiden tot een wat grotere bekendheid met diverse instanties voor hulp in de gemeente.

Directe werving van deelnemers voor scholingscursussen (metaal, verzorging) blijkt niet mogelijk. Wel zijn 12 jongens doorverwezen naar het CBB voor verdere voorlichting; drie van hen zijn een cursus gaan volgen. Het vak metaaltechniek kampt met een dusdanig gebrek aan belangstelling dat de in het deeltijd-kmbo voor 1989-1990 geplande cursussen afgelast werden.

Drie jongens zijn via het project doorverwezen naar het bureau W&S. Of deze aan een arbeidsplaats (JWG/TV danwel WEP) zijn gekomen, is om privacyredenen onbekend gebleven. Wel maken gegevens van het bureau W&S duidelijk dat het geen sinecure is werk te vinden voor Marokkaanse jongens. Zo heeft men in 1989 voor slechts één van de vier aangemelde Marokkaanse jongens een baan kunnen regelen. Het preventieproject heeft geen jongeren direct geplaatst in of voor informatie doorverwezen naar het gemeentelijk werkproject.

Het project accentueert zowel qua scholing als qua arbeid de preventieve en voorlichtende functies. De vanuit het project georganiseerde recreatieve faciliteiten hebben een grote aantrekkingskracht op de Marokkaanse jongeren. Het dagelijkse bezoekersaantal ligt gemiddeld rond de 30; het betreft over het algemeen tamelijk jonge personen (zie paragraaf 5.3). De ouders van de jongeren oordelen positief over het feit dat de jongeren niet langer doelloos op straat hoeven te zwerven. Het recreatiecentrum heeft voor de preventiewerker (en de organisator van de activiteiten) een contact- en signalerende functie. Dit onderdeel van het project is als zodanig succesvol, wanneer men weet dat de overlast van de jongeren in de buurt aanzienlijk verminderde.

7 Slotbeschouwing en aanbevelingen

Dit slothoofdstuk begint met een globale behandeling van de ervaringen en resultaten op de diverse projectonderdelen. Aan de hand daarvan wordt de in paragraaf 1.4 als laatste vermelde kwestie aan de orde gesteld: is er behoefte aan een preventieproject in deze vorm en zo ja, werkt het project efficiënt? In deze context wordt ook een aantal aanbevelingen gedaan.

Projectopzet

Toen in 1987 in Gouda het initiatief tot het opzetten van een preventieproject tot ontplooiing kwam, leek het — althans op papier en tamelijk algemeen verwoord — vrij duidelijk welke koers men wilde varen teneinde de nadelige positie waarin de Marokkaanse jeugdigen verkeerden, om te buigen in een positievere situatie en (daarmee) tegelijkertijd het hoge niveau van criminaliteit onder deze jongeren terug te dringen. Men stond daartoe een *integrale* projectmatige aanpak voor, welke de gehele problematiek van de Marokkaanse jongeren diende te beslaan en samenhang zou scheppen tussen de diverse beleidsonderdelen en -uitvoerders (Gemeente Gouda, staf-bureau ERZ, 1987).

Meer in concreto was de intentie, vooral inhakend op de tweede van de in het beleidsplan SEC uitgezette beleidslijnen (de versterking van de integratie van jeugd en maatschappij), de genoemde ommekeer te verwezenlijken door ten eerste het aanstellen van een vertrouwenspersoon (preventiewerker) om de contacten met de doelgroep te onderhouden. Deze zou zorgdragen voor het voorkomen en een vlotte afhandeling van problemen bij doelgroepjongeren en voor de ontwikkeling van samenwerkingsverbanden met andere jeugd(hulpverlenings)instellingen. Voorts zou het project zich richten op het propageren van (reeds bestaande) laag-niveau-onderwijscur-sussen op die terreinen waar een grote markt naar geschoold personeel bestaat en op het binnensluizen van Marokkaanse jongeren in arbeidsplaatsen in het kader van de regelingen WEP danwel JWG/TV of in een Gouds werkproject voor jongeren. Om de jongerenoverlast in bepaalde buurten te verlichten zou het project ten slotte enige voor die groep aantrekkelijke activiteiten in de recreatieve sfeer organiseren. Als belangrijk (neven)effect zouden al deze acties moeten resulteren in een daling van het delictniveau onder de doelgroep.

Scholing en arbeid

Vrij snel na de start bleek dat bepaalde doelstellingen (voornamelijk die welke passen onder de curatieve noemer: het weer op gang helpen van werkloze en ontspoorde jongeren) niet eenvoudig te realiseren vielen. Na een klein jaar was het duidelijk dat het animo onder de werkloze Marok-

kaanse jongens voor zowel het gebodene aan arbeidsplaatsen als aan onderwijs cursussen vrijwel nihil was. Als gevolg kwamen de scholingscursussen in het tweede projectjaar te vervallen. De meest gehoorde argumenten ter verklaring van de geringe belangstelling waren het vrijwel ontbrekende financiële voordeel (boven een uitkering) van de (bovendien tijdelijke) arbeidsplaatsen binnen de genoemde regelingen, het lage aanzien van het vakgebied (metaalsector) waarvoor laag-niveaucursussen beschikbaar waren, waarbij ook nog geen enkele garantie op een werkplek geboden kon worden na eventuele succesvolle afronding, een gebrek aan scholingstraditie en kennis over het onderwijssysteem binnen de Marokkaanse gezinnen (en de jongeren) en onrealistische ideeën onder de jongeren over hun mogelijkheden op de onderwijs- en arbeidsmarkt. Onder degenen die wel deelnamen aan een cursus, bleek bovendien de gebrekkige taalbeheersing een groot struikelblok, terwijl ook onacceptabel gedrag bij de cursisten en knelpunten aan de kant van de scholen zelf gesignaleerd werden (zie ook Terlouw en Susanne, 1990).

Recentelijk deed de WRR²², teneinde het gevaar van werkloosheid voor alloctonen te verminderen, de suggestie kortelings geïmmigreerde leden van etnische groepen die 'ten laste komen van de overheid', verplicht te stellen een taal cursus te volgen. Tegelijk pleitte de raad voor een uitbreiding van het aantal arbeidsplaatsen voor laaggeschoolden (waaronder zich veel alloctonen bevinden) en voor het verplichten van werkgevers om meer leden uit minderheidsgroeperingen in dienst te nemen, waarbij een jaarlijkse rapportage over de opbouw van hun personeelsbestand vereist is (in de trant van de Canadese 'Employment Equity Act'). Tevens wordt een uitbouw van het WEP-stelsel aangeraden (WRR, 1989).

De ervaringen in het Goudse project wijzen echter uit dat banen in het kader van de huidige WEP-regeling door Marokkaanse jongens nauwelijks geapprecieerd worden (dit geldt trouwens ook voor JWG/TV-plaatsen). Het is derhalve nog maar de vraag of een verruiming van dit systeem op de werkloosheid onder deze groep merkbaar effect zal sorteren. Een zekere vorm van baangarantie, mits men bevredigend functioneert op zo'n WEP-c.q. JWG/TV-plaats, zou de aantrekkingskracht van dit type arbeidsplaatsen op de Marokkaanse jongens waarschijnlijk aanzienlijk versterken. Een vergroting van het aantal 'echte' banen voor laaggeschoolden is waarschijnlijk eveneens een effectieve optie ter verbetering van de arbeidsmarktpositie. Wel dient men, zoals de Adviescommissie Onderzoek Minderheden (ACOM; 1989) terecht stelt, ervoor zorg te dragen dat discriminatie ten opzichte van de alloctonen zoveel mogelijk uitgebannen wordt, willen dergelijke maatregelen effectief zijn (als voorbeeld geeft de ACOM hier het ten onrechte hanteren van de eis van taalvaardigheid om alloctonen niet in dienst te nemen).

²² Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, een onafhankelijk adviesorgaan voor de regering

Het effectueren van een sanctiesysteem in een of andere vorm (zoals onder de JWG) om de werkloze (Marokkaanse) jongens op een arbeidsplaats danwel opleiding te krijgen is een andere mogelijkheid. Een belangrijk bezwaar tegen de JWG (o.m. geuit door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten) is dat jongeren moeilijk kunnen worden verplicht een tijdelijke arbeidsplaats te accepteren als zij na die periode toch weer zonder werk zitten, omdat hun verder niets kan worden geboden (hetgeen bovendien dus slechts een schijnbare reductie in werkloosheid teweegbrengt). Wat het idee van 'verplichte' scholing aangaat (onder dreiging van korting op of stopzetting van de uitkering), moet men zich afvragen of de betreffende jongeren met een dergelijke stok achter de deur erg gemotiveerd bezig zullen zijn (hoewel het denkbaar is dat de motivatie al doende ontstaat). Aan de ene kant zullen zij een strafkorting willen ontlopen (door als het ware 'betaald' op cursus te gaan), anderzijds verkeren zij in de wetenschap dat hetgeen hun aangeboden wordt, slechts van tijdelijke aard is, waarna zij waarschijnlijk weer in hun vroegere situatie zullen terugvallen. Bovendien zijn criminaliteitsverhogende effecten als gevolg van een dergelijk sanctiesysteem niet op voorhand uit te sluiten (jongeren die weigeren te participeren in een cursus en een korting op hun inkomen willen compenseren). Alleen indien een breder perspectief dan dat van tijdelijke bezigheid kan worden gerealiseerd, lijkt een systeem gebaseerd op sancties te rechtvaardigen. Werk en/of scholing lijken overigens geschikte opties als alternatieve methode van aanpak van Marokkaanse first offenders.

Op onderwijsgebied wijst de WRR (1989) vooral een (te) geringe taalbeheersing, de houding en achtergrond van allochtone ouders en schoolfactoren (bv. houding en kennis van de docenten) als verklaringen aan voor de slechte prestaties van allochtone leerlingen. In lijn daarmee wenst de raad, naast een herinvoering van opvangklassen voor op latere leeftijd geïmmigreerde kinderen, dat er taalklassen opgezet worden voor allochtone kleuters die het Nederlands onvoldoende beheersen. Een verbetering in de kwaliteit van het onderwijs aan allochtonen via specifieke maatregelen, die passen binnen het kader van het onderwijsvoorrangsbeleid, zou moeten effectueren in een afname van het aantal drop-outs en een toename van het aantal allochtonen in hogere opleidingen. De WRR toont zich daarbij voorstander van het financieel belonen van die scholen waar sprake is van een doelmatige achterstandbestrijding. In de WRR-adviezen krijgt vooral de bestrijding van de taalachterstand veel accent (hoewel dus tegelijk gesteld is dat naast kennis van de Nederlandse taal ook andere zaken belangrijk zijn voor schoolsucces); aanzienlijk minder aandacht gaat uit naar de aanpak van het onderwijs zelf. Kerkhoff (1989) meent dat het niet nodig is speciale programma's te ontwikkelen voor het taalonderwijs aan allochtone leerlingen (afgezien van allochtone kleuters en neveninstromers), daar hun lagere kansen in het onderwijs niet zozeer zouden voortkomen uit hun tweetaligheid, maar uit sociaal-economische ongelijkheid. De kwaliteit van taalonderwijs op de basisschool op zich behoeft volgens deze auteur echter wel verbetering. De onderwijsproblemen van de allochtone kinderen moeten, zo luidt

de stelling, gerelativeerd worden om tot een zakelijke discussie over de oplossing ervan te kunnen komen.

Ondanks het feit dat er in Gouda speciale opvangmogelijkheden beschikbaar zijn voor pas gearriveerde allochtone jongeren (Terlouw en Susanne, 1990), waar extra tijd en aandacht wordt besteed aan het leren van functioneel Nederlands, is er toch nog veel uitval in het reguliere vervolgonderwijs. In de loop van het project is wel geconstateerd dat een gebrek aan taalvaardigheid en problemen onder Marokkaanse jongeren, zowel in het onderwijs als op de arbeidsmarkt, dikwijls samengaan. Die taalproblemen en het hoge percentage voortijdige schoolverlaters lijken te ontstaan door een interactie van een aantal discrepanties, die zowel in de onderwijs sfeer als in de gezinscultuur en in de verschillen tussen de Nederlandse en Marokkaanse cultuur gezocht moeten worden.

Ten eerste is het plausibel te veronderstellen dat wanneer, ondanks specifieke opvang, veel Marokkaanse jongeren problemen in vervolgonleidingen hebben ten gevolge van in het bijzonder een onvoldoende beheersing van het Nederlands, de wereld/cultuur van de allochtone leerlingen en die van het onderwijzend personeel en/of de vorm die het lesmateriaal heeft, onvoldoende op elkaar aansluiten. Doordat al in het beginstadium de overdracht van essentiële kennis (i.c. in eerste instantie de Nederlandse taal) op de allochtone leerlingen op een niet volledig geëigende wijze plaatsvindt en daarom niet het minimaal beoogde effect heeft, wordt de voortgang van de leerling in latere opleidingen (en in breder opzicht het gehele proces van sociale integratie (in de Nederlandse cultuur)) cumulatief bemoeilijkt, waarmee de kans op uitval stijgt.

In de tweede plaats wijst de praktijk uit dat er bij diverse opleidingen in Gouda, vooral rond de wat oudere Marokkaanse jongens, nogal wat problemen op het disciplinaire en motivationele vlak bestaan, die op hun beurt de kans op schooluitval vergroten. Verschillen tussen de manier waarop zij geacht worden zich te gedragen binnen de (Marokkaanse) gezinscultuur (als deel van een grote sociale structuur waarbinnen een bevelshuishouding heerst) en de (Nederlandse) onderwijscultuur (het ontwikkelen van eigen opinies en individueel bewustzijn) en negatieve schoolervaringen dragen daaraan bij.

Ten derde zijn de problemen die voor vele Marokkaanse jongens (en, als de signalen juist zijn, groeiende aantallen meisjes) thuis ontstaan wanneer de (gedrags)elementen welke zij overnemen uit de dominante cultuur, niet blijken te passen in het door het gezinshoofd gekoesterde ideaal, een voedingsbodem voor verdere moeilijkheden (Terlouw en Susanne, 1990). Enerzijds gaan zij zich afzetten tegen de thuissituatie, maar aan de andere kant lijkt het er tegelijkertijd op dat zij zich niet al te veel wensen aan te trekken van de Nederlandse waarden en normen. Wanneer het gezinshoofd inzake het handhaven van de Marokkaanse normen bijzonder conservatief is, zou dat voor het kind een belemmering kunnen vormen bij het aanleren van de sociale vaardigheden die essentieel zijn om binnen de dominante cultuur goed te kunnen functioneren.

Ten slotte werd duidelijk dat veel Marokkaanse ouders zelf — en overigens ook het merendeel van de Marokkaanse jeugd — nauwelijks op de hoogte zijn van het onderwijssysteem, en (daarom) voor hun kinderen slechts van geringe steun (kunnen) zijn. Vanuit hun achtergrond achten zij vooral de school verantwoordelijk voor de leerprestaties van hun kinderen. Daarnaast geven veel van de geïnterviewde Marokkaanse jongeren aan er wat betreft opleidingsniveau (in een aantal gevallen irreëel) hoge aspiraties op na te houden (Gouda, bureau W&S, 1990). Teleurstelling en demotivatie wanneer men zich realiseert hoe de feitelijke schoolcarrière verloopt, komen bij beide partijen nogal eens voor, hetgeen elders negatieve repercussies kan hebben, bv. problemen in de ouder-kindrelatie (Terlouw en Susanne, 1990; Wermölder, 1986; WRR, 1989).

Het project tracht, bij jongeren die nog schoolgaan, dergelijke knelpunten in een zo vroeg mogelijk stadium te signaleren en zoveel mogelijk uit de weg te ruimen om te voorkomen dat een kettingreactie volgt en uitval optreedt (preventie). Het gebrek aan aantrekkingskracht van de laag-niveau-cursussen op werkloze jongeren, zoals dat gedurende de projectperiode naar voren kwam, kan waarschijnlijk voor een groot deel opgeheven worden door een bepaalde baangarantie te koppelen aan een succesvolle afronding van zo'n opleiding (analoog aan hetgeen in het voorgaande voorgesteld is voor WEP- en JWG/TV-plaatsen; zie ook WRR, 1989).

Dat verschillende partijen zoveel nadruk leggen op (de verbetering van) het taalonderwijs, is niet erg verwonderlijk: een voldoende beheersing van het Nederlands is in de meeste opleidingen en beroepen een basisvereiste; bovendien kan men op deze factor beleidsmatig enige invloed uitoefenen, in tegenstelling tot meer culturele verschillen. Het alleen verbeteren van het taalonderwijs kan echter slechts dan voldoende zijn als dat tegelijk een nauwere aansluiting impliceert op de belevingswereld van de Marokkaanse leerlingen. Zo niet, dan zullen voor deze groep wat betreft het onderwijs in de Nederlandse taal specifieke maatregelen nodig zijn. Daarnaast verdient het aanbeveling — zoals reeds in het tussenrapport voorgesteld (Terlouw en Susanne, 1990) — ten behoeve van schoolgaande Marokkaanse jongeren, een gestructureerd informatie-aanbod te realiseren inzake het onderwijssysteem en de mogelijkheden op arbeidsgebied. De Marokkaanse ouders zouden via voorlichtingsdagen of -avonden of zo nodig op individuele basis, liefst in hun moedertaal, daarover geïnformeerd kunnen worden.

Vrijtijdsbesteding

De organisatie en begeleiding van recreatieve activiteiten door het project verliep vlot vanaf het moment dat via de gemeente een ruimte beschikbaar kwam. Deze locatie is behoorlijk populair geworden bij de Marokkaanse jeugd. Toen de jongeren van de straat waren, namen de spanningen in de buurt merkbaar af. Tevens bleek het centrum voor het project een handige extra locatie om contacten met de jongeren te leggen en/of warm te houden.

Agnew en Petersen (1989) concluderen uit onderzoek naar verbanden tussen vrijetijdsbesteding en delictgedrag onder jeugdigen dat het crimineel gedrag van jongeren toeneemt met de mate waarin jeugdactiviteiten plaats-

vinden zonder toezicht en samen met andere jongeren. Van een afname in delinquente activiteiten is volgens de auteurs juist sprake wanneer de vrije tijd besteed wordt aan georganiseerde ontspanningsactiviteiten, het passief beziggehouden worden en niet-competitieve sporten. Volgens Roberts (1983) gelden deze relaties in sterkere mate voor jongeren in een achterstandssituatie. De gevolgtrekkingen van Agnew en Petersen worden ondersteund door de effecten die in de Goudse buurt optraden nadat georganiseerde vrijetijdsactiviteiten en meer passief vermaak de ongestructureerde besteding van vrije uren had vervangen.

Het project betreft het evenwel dat de aandacht van de activiteitenleider beperkt is gebleven tot één locatie. Het eigenlijke idee was vrijwilligers te trainen om de zaak met enige begeleiding zelf draaiend te houden. De activiteitenleider zou dan elders beschikbaar komen voor coördinatietaken. In praktijk blijkt dat echter moeilijk te verwezenlijken. Bovendien worden de projectactiviteiten als concurrerend beschouwd door andere club- en buurthuizen, wat een gevolg is van het noodgedwongen in beheer nemen van enkele faciliteiten van het buurthuis waarin de projectactiviteiten plaatsvinden. Het project suggereert daarom de functie van activiteitenleider te vervangen door die van preventie(straathoek)werker, omdat men nog steeds verkiest op bredere stedelijke basis te opereren. Deze extra kracht zou zich veel intensiever dan momenteel het geval is, moeten richten op het sociaal-cultureel gebeuren voor de Marokkaanse jongeren. Hij/zij zou een ondersteunende factor moeten zijn voor alle buurthuizen die te maken hebben met Marokkaanse jongeren. De voornoemde vermeende concurrentie zou daarmee direct uit de wereld zijn.

Realisatie van dit voorstel zou kunnen effectueren in verdere reductie van overlast (probleem- en delictgedrag) en meer ingangen tot de Marokkaanse jeugd. Als kritische noten evenwel mag direct opgemerkt worden dat men met een dergelijke aanpak niet kan volstaan, en dat deze deel moet uitmaken van een breder maatregelenpakket. De achterstandssituatie wordt immers via alleen (recreatieve) buurthuisvoorzieningen niet structureel aangepakt (deelname is vrijblijvend) en het is onzeker of er niet slechts een verplaatsing optreedt van het te bestrijden gedrag (overlast, delinquentie) onder invloed van de tijden waarop de activiteiten beschikbaar zijn. Ook is het bereik van dergelijke activiteiten beperkt: de sterk gemarginaliseerde jongens (die goed zijn voor verreweg de meeste delicten) trekt men zo niet. Anderzijds dient men er alert op te blijven dat de aantrekkingskracht van de activiteiten niet zo groot wordt dat die spijbelgedrag onder de bezoekers in de hand werkt of dat deze wijze van vertier als opstap naar een verdergaande vorm van uitgaansgedrag gaat fungeren. Het verdient de voorkeur dat het project in het kader van het preventiewerk eerder de contacten met de scholen intensiveert dan (nog) meer tijd gaat steken in het aanknopen van betrekkingen met het buurthuiswerk.

Hulpverlening

De vroegtijdige preventieve hulpverlening kwam soepel op gang. Het leeuwedeel van de vragen betrof de onderwerpen onderwijs, arbeid en ouderre-

latie. Veelal werd de hulpvrager doorverwezen naar de juiste instelling, in andere gevallen werd hij/zij individueel voorgelicht danwel via concrete acties geholpen (bv. door te bemiddelen tussen ouders en kind). De jongeren die hulp hebben gehad van het project, kwalificeren die in de helft van de gevallen als goed (idem voor andere hulpinstellingen); wellicht valt hier nog iets te verbeteren. In ieder geval is er duidelijk behoefte aan contactpersonen als de preventiewerker.

Globaal beschouwd wijkt de werkwijze van het project niet veel af van die van andere instellingen voor jeugdhulpverlening, wanneer eenmaal de vraag van de jongere voorligt. Het project lijkt in iets meer gevallen zelf directe hulp te bieden, maar de meest voorkomende hulpvorm is een doorverwijzing. Het onderscheid tussen de methode van het project en die van andere instellingen ligt voornamelijk in de sfeer van de benadering van de doelgroep. Omdat het project preventie sterk accentueert, is een bijzonder cliëntgericht beleid nodig: terwijl veel instanties afwachten tot een cliënt zich meldt met een probleem (waardoor het ingrijpen veelal een curatieve tint krijgt), zoekt het project de cliëntgroep bij voortdurend zelf op. Zo is ook enkele malen voorlichting in schoolklassen gegeven. In de loop der tijd zijn er tussen het project en andere instanties (politie, scholen, SBJ, GAB, enz.) dwarsverbanden ontstaan; een optimale samenwerking en stroomlijning van de hulpverlening wordt wel eens belemmerd door competentieafwegingen en vormen van 'territoriumgedrag' (waarschijnlijk met het oog op subsidieconcurrentie) tussen jeugd(hulpverlenings)instellingen.

Hoewel de projectaanpak niet geresulteerd heeft in aantoonbare effecten wat betreft een verbetering in de maatschappelijke positie van de Marokkaanse jongeren, is hiermee niet meteen gezegd dat de werkwijze van het project ineffectief is. Echter, door de nadruk op de preventie zou het juist tamelijk lang kunnen duren alvorens men een *structurele* afname in het aantal gevallen van sterke marginalisering gaat waarnemen (men tracht immers de instroom van onderaf in de randgroepsituatie in te dammen). Ook kan het zijn dat het bereik van het project nog wat breder moet worden, wil dit proces goed op gang komen. In het kader van het voor deze evaluatie beschikbare tijdsbestek evenwel is, incidentele gevallen buiten beschouwing gelaten, een dergelijke mate van verbetering nog niet geconstateerd.

Criminaliteitsbestrijding en -preventie

Een overtuigende daling van de criminaliteit onder de doelgroep, als (indirect) effect van de projectaanpak (zie paragraaf 1.3) werd binnen de evaluatieperiode niet geconstateerd. Een lichte daling van het percentage jongens binnen de Marokkaanse populatie dat met de politie in aanraking kwam, werd echter wel waargenomen. Voor de bewering dat deze afname een (neven)effect is van de projectactiviteiten, is geen deugdelijk bewijs aan te voeren. De interviewgegevens laten zien dat, ofschoon zowel het aantal daders als het aantal delicten vermindert, deze daling in evenredige mate optreedt bij jongeren die wel en zij die geen projecthulp hebben gehad. Het is waarschijnlijker dat de vermindering te verklaren is uit een regressie-effect en/of uit de dalende landelijke trend van criminaliteit (Junger-Tas en Kruis-

sink, 1990). Overigens blijven de Marokkaanse jongens voorsnog oververtegenwoordigd in de politiedossiers, daar de Nederlandse jongenspopulatie qua percentage daders eveneens een flink afnemende tendens vertoont.

Wanneer — zoals in het voorgaande aangestipt — een structurele positieverbetering pas op langere termijn bewerkstelligd kan worden, dan impliceert dat meteen ook dat een criminaliteitsvermindering pas later gerealiseerd wordt, aangezien dit (volgens het project) een gevolg daarvan zou zijn. In dit opzicht is het feit dat de afname in delictgedrag niet aantoonbaar door de projectactiviteiten totstandkwam, vrij logisch (er waren immers nog geen aantoonbare effecten wat betreft positieverbetering als gevolg van projectactiviteiten).

Aanbevelingen

In paragraaf 1.4 is als laatste vraag gesteld of er behoefte is aan een preventieproject in deze vorm en indien dat het geval is, of het project efficiënt is.

Louter het gegeven dat enige extra actie voor de Marokkaanse jeugd noodzakelijk werd geacht, wijst erop dat de gemeente, zich baserend op signalen uit een scala van bronnen (politie, de Marokkaanse gemeenschap, de professionele hulpverlening, de jongeren zelf) destijds in ieder geval de mening toegedaan was dat de beschikbare faciliteiten niet optimaal aan de behoeften voldeden. De projectmatige manier waarop de integrale aanpak van de problemen sindsdien gestalte heeft gekregen, is gedeeltelijk succesvol. Het adjectief 'integraal' lijkt op deze plaats op grond van het vertoonde echter enigszins overtrokken. 'Preventief' lijkt voorlopig meer op zijn plaats.

Het feit dat de gemeente Gouda het initiatief heeft genomen het project uit eigen middelen (na afloop van de subsidiëring in het kader van het SEC-beleid) voorlopig te continueren, is zeer te waarderen. Men kan dit als een positieve beoordeling van de door het project ontplooidde activiteiten beschouwen. Het is duidelijk dat de gemeente de noodzaak van een lange-termijnaanpak inziet.

Dat er een markt is bij de Marokkaanse jeugd voor een preventiewerker die fungeert als gemakkelijk bereikbare hulpverlener en intermediair, lijkt daarbij een uitgemaakte zaak. De recreatie-activiteiten zijn een trekpleister, met positieve gevolgen voor de leefsituatie in de buurt en lijken dus ook te voorzien in een behoefte. Naar omstandigheden loopt de afstemming van beleid en samenwerking met andere instellingen behoorlijk. Daarentegen bleek het curatieve aspect (directe plaatsing op cursussen/arbeidsplaatsen) met de gehanteerde werkwijze niet te verwezenlijken, voornamelijk omdat de beschikbare mogelijkheden in de gegeven vorm onaantrekkelijk blijken te zijn. Het verdient de voorkeur het informeren en werven van werkloze en gemarginaliseerde Marokkaanse jongens voor cursussen of tijdelijke arbeidsplaatsen over te laten aan instanties zoals het GAB en/of het bureau W&S, die veelal uit hoofde van hun functie automatisch in contact komen met die groep jongeren en op de hoogte zijn van voor hen openstaande faciliteiten. Het geven van een bepaalde baangarantie bij het voltooiën van een cursus op een bepaald niveau of bij een bevredigend functioneren op

een tijdelijke baan is (indien haalbaar) gewenst (Roelandt en Veenman, 1990). Zulk een initiatief zal vrij zeker het animo voor deelname vergroten.

Wanneer men over de efficiëntie gaat spreken, dan ligt het allereerst voor de hand te stellen dat het project deze niet rendabele activiteiten zou moeten afstoten (althans zolang de secundaire voorwaarden daaromtrent niet verbeteren) ten faveure van de preventieve activiteiten. In praktijk is dat reeds gebeurd. Rond de resterende projectonderdelen dient zich dan een volgende netelige kwestie aan, namelijk de vraag of het op enigerlei wijze mogelijk is binnen de bestaande projectmatige structuur en met hetzelfde budget (nog) betere resultaten te boeken (of met minder middelen even veel resultaat), of dat het wenselijker zou zijn de preventiewerker of de geslaagde projectonderdelen (en het bijbehorende budget) onder te brengen bij (een) andere organisatie(s) en het project op te heffen.

Op deze vraag moet men wat voorzichtig reageren, daar de effecten van de huidige werkwijze niet steeds eenduidig vast te stellen zijn. Daarenboven is een waarschuwing voor overdreven optimisme inzake het in korte tijd oplossen van de problematieken rond de Marokkaanse jeugd gerechtvaardigd. Er zijn immers sterke aanwijzingen dat de gesignaleerde school- en verdere problemen (uitval, marginalisering, delictgedrag) in aanzienlijke mate het gevolg zijn van verschillen in cultuur en wijze van opvoeding tussen de Marokkaanse en Nederlandse bevolking, die moeilijk ontkend of op korte termijn sterk teruggebracht kunnen worden. Men kan echter wel trachten de scherpe kantjes van het integratieproces via bepaalde interventies zoveel mogelijk weg te nemen. Met deze bedenkingen in het achterhoofd kan men in antwoord op de gestelde vraag tot enkele adviezen komen:

1. Van de werkwijze die de preventiewerker momenteel hanteert op het punt van doelgroepcontacten (en ouders van de doelgroep) is te betwijfelen of die voor veel verbetering vatbaar is; wellicht dat in de vervolgfase – het hulpverleningsproces zelf – nog hier en daar verbeteringen mogelijk zijn. Immers, de door het project geboden hulp wordt (net zoals hulp vanuit andere instellingen) door weliswaar de helft van de jongeren als goed, maar door de andere helft als matig tot slecht beoordeeld.
2. De hier en daar haperende beleidsafstemming tussen instellingen draagt er ook toe bij dat het hulpverleningsproces niet optimaal functioneert. Dit kan ervoor pleiten het project niet langer als zelfstandige eenheid te laten opereren. Als zodanig vormt het immers een extra schakel en een extra concurrent in de hulpverlenings- en overlegketen. Het lijkt derhalve, zo mogelijk, efficiënter de preventiewerker structureel onder te brengen bij een passende instantie, van waaruit hij zijn werkzaamheden kan voortzetten. Met een vaste aanstelling wordt bovendien het gevaar bezworen dat de preventie-activiteiten vrijwel stilvallen door vertrek van personeel wegens bv. gebrek aan financiën voor contractverlenging (hetgeen zich bij het preventieteam voordeed).
3. Het projectidee om de activiteitenleider te vervangen door een tweede preventiewerker die zich op stedelijk niveau gaat bezighouden met het openbreken van buurthuisvoorzieningen voor Marokkaanse jongeren, is het overwegen waard. Misschien kan echter reeds volstaan worden met

het vanuit de gemeente extra attenderen van de buurthuizen op hun verantwoordelijkheid wat betreft voorzieningen voor de Marokkaanse jeugd. Een knelpunt is namelijk dat er weliswaar duidelijke indicaties zijn dat bij de jongere Marokkaanse bezoekers dit type faciliteiten positief werkt, in die zin dat de overlast in de buurt vermindert, maar dat anderzijds gebleken is dat onder de oudere Marokkaanse jongens (vanaf 17 jaar) een intensief uitgaansgedrag (grotendeels buurthuisbezoek) veelal samengaat met problematische situaties op allerlei andere terreinen (waaronder delictgedrag). De exacte richting van het laatstgenoemde verband is op grond van deze evaluatie overigens niet vast te stellen. Vooralsnog moet de bijdrage van jongerencentra aan een aanzienlijke verbetering in maatschappelijke positie voor de Marokkaanse groep van relatief gering belang geacht worden (wegens het vrijblijvende karakter van de activiteiten). Wellicht dat deze bijdrage te vergroten is via het accentueren van hun toezichhoudende verantwoordelijkheden (in de trant van de vroegtijdige signaleringsfunctie van de recreatieve projectactiviteiten, waardoor bij (dreigende) problemen snel kan worden ingegrepen; vgl. Junger en Polder, 1991). In ieder geval moet er voor worden gewaakt dat het buurthuis op de jonge bezoekers zo'n grote aantrekkingskracht gaat uitoefenen dat het aanleiding geeft tot spijbelgedrag danwel een opstapje gaan vormen voor intensief cafébezoek enz., als gevolg waarvan weer andere moeilijkheden kunnen ontstaan.

4. Vooral preventiewerk op onderwijsgebied lijkt in aanleg (en zeker op langere termijn) eerder een vruchtbare bijdrage te kunnen leveren aan een blijvende verbetering in positie en daarmee ook aan een reductie van criminaliteit, dan (het uitbreiden van) buurthuisvoorzieningen. Aange-toond is dat bijna de helft van de Marokkaanse jongens met een baan een vo-diploma had (kmbo of lts), terwijl het bezit van een vo-diploma onder de werklozen procentueel te verwaarlozen is. Tegelijkertijd bleek werkloosheid vaak samen te gaan met marginalisering en delictgedrag. De projectcontacten met de scholen — belangrijk wanneer men vroegtijdig wil kunnen inspringen op problemen — zijn na het wegvallen van de onderwijsmedewerkster sterk verminderd. Mocht eventuele extra mankracht (zie punt 3) voor het project beschikbaar komen, dan dient de uitbreiding van de preventieve inspanningen op onderwijsgebied (voorlichting, leerlingbegeleiding, specifiek lesmateriaal) een hogere prioriteit te krijgen dan de intensivering van de recreatie-/buurthuisfunctie. Eveneens is, indien personele versterking niet gerealiseerd wordt, een constructie denkbaar waarbij de huidige preventiewerker personen begeleidt die reeds in de onderwijssector bezig zijn met Marokkaanse jongeren (via deskundigheidsbevordering, wijzen op geschikt lesmateriaal en -methoden, informeren over cultuurverschillen en hun effecten), en/of de jongeren zelf voor een deel begeleidt. Het streven dient met nadruk te zijn een adequate taalbeheersing te bewerkstelligen, schooluitval hoe dan ook te voorkomen en ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk jongeren minimaal een diploma in het voortgezet onderwijs behalen.

Meer in het bijzonder, en als inleiding op enkele slotnotities met een meer algemeen karakter, kan nog opgemerkt worden dat de brede en nogal onduidelijk geoperationaliseerde projectdoelstellingen en -aanpak niet alleen de evaluatie van het project bemoeilijkten, maar ook het consistent functioneren van de projectmedewerkers zelf af en toe in de weg leken te staan bij gebrek aan concrete referentiepunten. Uiteraard komt deze indruk ook voort uit de beperkte projectmiddelen, de gekozen werkwijze, het tijdelijk karakter en wellicht een te geringe voorbereidingstijd. Deze constatering leidt tot enige adviezen, welke neerkomen op een pleidooi voor het verrichten van wat meer 'voorwerk' alvorens van wal te steken met de onderneming, voor meer concretisering en operationalisatie en een doorzichtiger proces van interne formatieve evaluatie, zonder overigens een blauwdruk voor 'preventieprojecten' te willen zijn:

1. Een gedetailleerde knelpuntenanalyse vooraf is onontbeerlijk. Daarin moeten vragen als bv. welke problemen hulpverleners precies bij deze jongeren signaleren, in hoeverre deze problemen specifiek zijn voor deze groep en welke problemen er in het hulpverleningsproces zelf aanwezig zijn, expliciet beantwoord worden
2. Op grond van de uitkomsten van deze analyse dienen concrete keuzes gemaakt te worden voor de specifieke probleemgebieden waaraan het project aandacht gaat besteden. Tevens moet aangegeven worden bij welke probleemttypen men doorverwijst naar welke (categoriale) voorzieningen (Van Dijk en Hoolboom, 1989).
3. Er dient een duidelijk werkplan op papier gezet te worden, waarin naast de onder 1 en 2 genoemde aspecten de aanpak van de geselecteerde problemen geoperationaliseerd wordt, waarom dat op die manier plaatsvindt, hoe de samenwerkingsverbanden en overlegstructuren met andere instellingen liggen en bij welke personen bepaalde verantwoordelijkheden liggen.
4. Het is nodig bepaalde criteria te omschrijven waarmee de mate van succes van een bepaalde aanpak vastgesteld kan worden.
5. In regelmatige verslaglegging (bv. halfjaarlijks, mits een en ander goed wordt bijgehouden) kunnen eventuele wijzigingen in de aanpak aan de hand van het werkplan verantwoord worden (een soort formatieve evaluatie). Zo is het bovendien mogelijk na te gaan op welke punten de oorspronkelijk geprefereerde aanpak faalde en waar die effectief was. Het gebruiken van succesvolle onderdelen op andere locaties wordt dan ook eenvoudiger.

Het extra voorwerk biedt ten slotte als bijkomend voordeel dat een veel grotere profilering van het project mogelijk is vanaf de start, zodat zowel voor de projectmedewerkers, als voor andere instellingen op hetzelfde terrein, als voor de doelgroep helderheid verschaft wordt over het hoe en wat van het project.

Literatuur

ACOM

Een beter beleid. Commentaar op het rapport 'Allochtonenbeleid' van de WRR.
Adviesnr. 35, 1989

Bureau voor Werk en Scholing
Gemeente Gouda m.m.v. GAB Gouda
Evaluatieverslag TV/GJW, 1989, maart 1990

Agnew R., D.M. Petersen
Leisure and delinquency
Social problems, vol. 36, nr. 4, oktober 1989

Berg-Eldering, L. van den
Marokkaanse gezinnen in Nederland
Alphen aan den Rijn, Samson, 1981

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)
Minderheden in Nederland
Den Haag, Staatsuitgeverij, Statistisch vademecum, 1988

Commissie kleine criminaliteit
Interimrapport
Den Haag, Staatsuitgeverij, 1984

Commissie kleine criminaliteit
Eindrapport
Den Haag, Staatsuitgeverij, 1986

Cook T.D., D.T. Campbell
Quasi-Experimentation: design and analysis issues for field settings.
Boston, Houghton Mifflin Company, 1979

Dickes, P.
What kind of homogeneity for self-report items
Paper presented at the NATO advanced research workshop on self-report methodology, first draft, 1988

Dijk, R. van, H. Hoolboom
Problemen bij allochtone jongeren; een laatste waarschuwing
Nederlands Centrum Buitenlanders, 1989

Ellemers, J.E.
Tussen wal en schip: etnische minderheden in Nederland
Intermediair, jrg. 16, nr. 1/2, 1980, pp. 1-11

Esch, W. van
Etnische groepen en het onderwijs
Harlingen, Flevodruk Harlingen, 1982

Geer, J.P. van de
Homals
Leiden, department of data theory, University of Leiden, 1985

- Gemeente Gouda
Brief aan de Minister van Binnenlandse Zaken
Gouda, stafbureau ERZ, 1987
- Gifi, A.
Homals user's guide
Leiden, University of Leiden, Department of Data Theory, 1981
- Hagedoorn, E., L. Schippers
Jonge Marokkanen op de arbeidsmarkt in Gouda. Een studie naar de knelpunten die Marokkaanse jongeren tegenkomen op de Goudse arbeidsmarkt
Rotterdam, Erasmus Universiteit, 1987
- Hirschi, T.
Causes of delinquency
Berkeley, University of California Press, 1972
- Hirschi, T., M. Gottfredson
Age and the explanation of crime
American journal of sociology, vol. 89, nr. 3, 1983
- Hoeven, E. van der
Allochtone jongeren bij de jeugdpolitie; Deel 1
Den Haag, Coördinatiecommissie Wetenschappelijk Onderzoek Kinderbescherming, 1985
- Hoeven, E. van der, A. van Loon
Seponeren en verbaliseren op grond van punten
Delict en delinquent, jrg. 17, nr. 4, 1987, pp. 356-370
- Junger, M., M. Zeilstra
Deviant gedrag en slachtofferschap onder jongens uit etnische minderheden I
Arnhem, Gouda Quint, 1989
WODC nr. 90
- Junger, M., W. Polder
Achtergronden van delinquent gedrag onder jongens uit etnische minderheden II
Arnhem, Gouda Quint, 1991
WODC nr. 107
- Junger-Tas, J.
Jeugd delinquentie: achtergronden en justitiële reactie
Den Haag, Staatsuitgeverij, 1983
WODC nr. 42
- Junger-Tas, J.
Allochtone jongeren in Nederland: een inleiding
Justitiële verkenningen, jrg. 11, nr. 3, 1985, pp. 5-33
- Junger-Tas, J., Kruissink, M.
Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit: periode 1980-1988
Arnhem, Gouda Quint, 1990
WODC nr. 100
- Kaufman P., H. Verbraek
Marokkaan en verslaafd; een studie naar randgroepvorming, heroïnegebruik en criminalisering
Utrecht, gemeente Utrecht, afdeling onderzoek ROVU, 1986

- Kerkhoff, A.
De geschiedenis herhaalt zich: onderwijskansen van allochtone kinderen
Migrantenstudies, nr. 2, 1989
- Kornalijnslijper, N.
Minderheden en structurele belemmeringen in de volkshuisvesting
Migrantenstudies, jrg. 4, nr. 1, 1988, pp. 67-78
- Kerkhoff, A.
De geschiedenis herhaalt zich: onderwijskansen van allochtone kinderen
Migrantenstudies, nr. 2, 1989
- Kruissink, M., C. Verwers
Halt: een alternatieve aanpak van vandalisme. Eindrapport van een evaluatie-
onderzoek naar Halt-projecten
Arnhem, Gouda Quint, 1989
WODC nr. 97
- Kruissink M., C. Verwers
Eindrapport evaluatie-onderzoek winkeldiefstalproject (in voorbereiding)
Te verschijnen in 1991
- Roelandt, Th., J. Veenman
Allochtonen van school naar werk.
Rotterdam, Erasmus Universiteit, Instituut voor sociologisch-economisch onder-
zoek, 1990
- Roberts, K.
Youth and Leisure. In: Agnew en Petersen, 1989
London, George Allen and Unwin, 1983
- Samenleving en criminaliteit: een beleidsplan voor de komende jaren
Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 1984-1985, 18 995, nrs. 1-2
- Terlouw, G.J., M.G. Susanne
Een preventieproject in Gouda; eerste resultaten van een project voor Marok-
kaanse jongeren
Den Haag, Ministerie van Justitie, 1990
WODC K7
- Werdmolder, H.
Machteloos, teleurgesteld en af en toe verlinkt
Intermediair, jrg. 21, nr. 4, 1985, pp. 21-25
- Werdmolder, H.
Van vriendenkring tot randgroep, Marokkaanse jongeren in een oude stadswijk
Baarn, Wereldvenster, 1986
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
Allochtonenbeleid
Den Haag, SDU, 1989

Bijlage 1: Samenstelling begeleidingscommissie bij de start van het project (april 1988)

Voorzitter: mw. J. Gorter-Koningh, wethouder gemeente Gouda

Secretaris: J.P. Woudstra, medewerker afd. WZC, sector ERZ, gemeente Gouda

Leden: mw. mr. N.J. de Ruyter, plv. korpschef politie Gouda
mw. E.M. Vervoorn, coördinator onderwijsvoorrangsgebied Gouda-Moordrecht
J.C.M. Hammann, coördinator bureau Halt, Gouda
mw. R. Bergshoeff, coördinator project 'Bijzondere Groepen', Stichting Regionaal Samenwerkingsverband Jeugdhulpverlening Midden-Holland
M. Luyten, leerplichtambtenaar, Gouda
H. van Strien, coördinator Stichting Verslavingszorg Midden-Holland

Supervisie: mw. dr. J. Junger-Tas, hoofd WODC, Ministerie van Justitie

Bijlage 2: Overzicht van de delictvragen in de self-reportlijst

- Heb je het afgelopen jaar wel eens dingen volgeklad met stiften of met een spuitbus, zoals een muur of een trambuisje of in de tram/bus?
- Heb je het afgelopen jaar wel een met opzet iets beschadigd of kapot gemaakt?
 - bijvoorbeeld een telefooncel
 - bijvoorbeeld een straatlantaarn
 - bijvoorbeeld ruiten ingooien of opzettelijk met een voetbal kapot schieten
 - bijvoorbeeld een auto
 - bijvoorbeeld een fiets
 - bijvoorbeeld in bus/tram/trein dingen
 - andere dingen
- Heb je het afgelopen jaar wel eens een fiets gestolen?
- Heb je het afgelopen jaar wel eens iets uit een winkel meegenomen, zonder te betalen?
- Ben je het afgelopen jaar wel eens zonder te betalen meegereden in een tram, metro of bus?
- Heb je het afgelopen jaar wel eens een brandje aangestoken, bv. in een kelder, een fietsenbox of een houten keet, of ergens anders?
- Heb je het afgelopen jaar wel eens met opzet iemand op straat, op school, in de disco of in een café, lastiggevalen of bedreigd?
- Heb je het afgelopen jaar wel eens met opzet iemand op straat, op school, in de disco of in een café, in elkaar geslagen of zo geslagen dat die naar de dokter moest?
- Ben je het afgelopen jaar wel eens zonder toestemming ergens naar binnen geklommen — in een school of huis — met de bedoeling iets mee te nemen?
- Heb je het afgelopen jaar wel eens iets gekocht of verkocht waarvan je eigenlijk wel wist/het idee had dat het gestolen was?

Bijlage 3: Constructie der delictschalen

Op basis van somming van de antwoorden op 'losse' delictvragen (zie Dickes, 1988) zijn voor beide meetmomenten twee groepen van vier nieuwe delictschalen geconstrueerd. De eerste groep van vier berust qua constructie op de in de vragenlijst voor elk delicttype voorkomende vraag 'heb je het laatste jaar wel eens ...'. De tweede groep van vier nieuwe delictmaten bestaat uit frequentiegegevens, gebaseerd op de in de vragenlijst bij elk delicttype voorkomende vraag 'zo ja, hoe vaak heb je dat gedaan?' (deze vraag volgt telkens op 'heb je het laatste jaar wel eens ...'). Kortom, de eerste groep van vier nieuwe delictmaten draait om wel/niet gegevens (het aantal personen van de betreffende groep dat wel eens zo'n delict begaan heeft in het jaar voorafgaande aan de meting, ofwel prevalentie), de tweede groep om frequentiegegevens (het aantal gepleegde delicten, ofwel incidentie).

De vier delictmaten binnen elk van de twee groepen bestaan uit:

1. een totaaldelictmaat, gevormd door alle (16, zie bijlage 2) items met betrekking tot delictgedrag;
2. een maat voor vermogensdelicten, gevormd door de delicttypen fietsendiefstal, winkeldiefstal, inbreken en heling;
3. een maat voor vandalisme, gevormd door de items graffiti, vernielen van telefoocellen, lantaarns, ruiten, auto's, fietsen, openbaar vervoer, en overige dingen, en het item brandstichten;
4. een maat voor agressief gedrag tegenover personen, gevormd door de vragen over bedreiging en in elkaar slaan.

Bijlage 4: Constructie der schalen m.b.t. aspecten van de levenssituatie

Elke respondent is onder andere een serie vragen gesteld met betrekking tot drie terreinen: school, thuissituatie en vrijetijdsbesteding.

Vervolgens is nagegaan of op elk van die gebieden tussen de originele individuele items zodanige samenhangen bestaan dat de constructie van een nieuwe schaal mogelijk was, welke dat concept omvat. Binnen elk van de drie hiervoor genoemde onderwerpen bleek het inderdaad mogelijk een schaal te construeren uit een aantal van de op het respectievelijke onderwerp betrekking hebbende vragen. Voor het maken van de schalen is gebruik gemaakt van het computerprogramma Homals (een computerprogramma voor de homogeniteitsanalyse van nominale variabelen). In dit geval is deze methode gebruikt als eendimensionale schaaltechniek¹ (Gifi, 1981; Van de Geer, 1985). Voor elk van de drie aandachtsgebieden wordt hieronder aangegeven welke vragen gebruikt zijn bij het vervaardigen van de conceptmaat.

Uit de vragen 'hoeveel dagen per week zit je op school', 'hoe vind je het op school', 'spijbel je wel eens', 'hoe is de relatie met je leraren', 'maak je je huiswerk' en 'ben je wel eens van school gestuurd', is met behulp van bovengenoemde schalings-techniek de variabele 'schoolfunctioneren' samengesteld. Evenzo is uit de vragen 'waar woon je', 'vind je het gezellig thuis', 'heb je wel eens ruzie met je ouders' en 'ben je wel eens weggelopen', de variabele 'gezinsfunctioneren' geconstrueerd.

Als laatste is een schaal met de benaming 'uitgaansgedrag' gevormd door samenvoeging van de vragen 'hoeveel avonden per week ga je uit', 'als je uitgaat ga je dan meestal alleen of met anderen uit', 'hoeveel glazen alcohol drink je per week', 'ben je wel eens dronken' en 'gebruik je wel eens hasjiesj'.

De verdeling van de respondenten over de categorieën van de drie schalen is weergegeven in de tabellen 1, 2 en 3.

Zoals uit tabel 1 valt op te maken, zijn er gemiddeld bij 6 op de 10 Marokkaanse jongens niet veel problemen binnen het gezin. Van de overigen kan gezegd worden dat zij thuis meer problemen ondervinden.

Tabel 1: Kwaliteit van gezinsfunctioneren

gezinsfunctioneren	aantal	%
goed	54	58,7
matig	23	25,0
slecht	15	16,3
totaal	92	100

¹ De eigenvalues op respectievelijk de eerste en tweede dimensie voor de schalen bedragen achtereenvolgens: gezinsfunctioneren: 0,5417 en 0,3007; schoolfunctioneren: 0,3624 en 0,1933; uitgaansgedrag: 0,5550 en 0,2804.

Tabel 2: Kwaliteit van schoolfunctioneren

schoolfunctioneren	aantal	%
goed	54	58,7
matig	21	22,8
slecht	17	18,5
totaal	92	100

Tabel 3: Mate van uitgaansgedrag

uitgaansgedrag	aantal	%
intensief	16	17,4
matig	23	25,0
gering	53	57,6
totaal	92	100

Op school gaat (danwel 'ging', afhankelijk van het gegeven of de respondent op het tijdstip van het interview nog schoolgaand was of niet; indien de respondent niet (meer) naar school gaat, hadden de vragen betrekking op de laatste school die hij bezocht) het met 19% van de ondervraagden slecht; van de rest is bij één op de drie de situatie op school matig, bij de anderen goed (tabel 2).

Bijna 60% van de Marokkaanse jongens vertoont een gering uitgaansgedrag. De overblijvende 42% heeft een matig tot intensief uitgaanspatroon (tabel 3).

Bijlage 5: Tabellen

Tabel 1: Reden politiecontact per meetmoment per etnische groep

delict	voormeting*				nameting**			
	Marokkanen		Nederlanders		Marokkanen		Nederlanders	
	N	%	N	%	N	%	N	%
(brom)fietsdiefstal	15	11,5	25	7,5	19	12,1	16	7,0
winkeldiefstal	16	12,3	49	14,7	18	11,5	28	12,3
baldadigheid	7	5,4	115	34,4	12	7,6	64	28,2
vernietiging	13	10,0	50	15,0	20	12,7	38	16,7
inbraak	20	15,4	18	5,4	28	17,8	26	11,5
mishandeling	4	3,1	16	4,8	4	2,5	10	4,4
diefstal	35	26,9	26	7,8	36	22,9	16	7,0
bedreiging	7	5,4	7	2,1	7	4,5	7	3,1
overig	13	10,0	28	8,4	13	8,3	22	9,7
totaal	130	100	334	100	157	100	227	100

* $X^2(8)=75,6$; $p < 0,01$; 3 maal onbekend (toets voormeting)

** $X^2(8)=45,0$; $p < 0,01$; 10 maal onbekend (toets nameting)

Tabel 2: Etniciteit en politiecontact wegens vermogensdelicten (nameting)

contact	Marokkanen		Nederlanders	
	aantal	%	aantal	%
geen	61	37,7	146	62,9
wel	101	62,3	86	37,1
totaal	162	100	232	100

$X^2(1)=23,44$; $p < 0,01$

Tabel 3: Etniciteit en politiecontact wegens vandalisme (nameting)

contact	Marokkanen		Nederlanders	
	aantal	%	aantal	%
geen	130	80,2	130	56,0
wel	32	19,8	102	44,0
totaal	162	100	232	100

$X^2(1)=23,85$; $p < 0,01$

Tabel 4: Verloop populatie en aantal daders

groep	voormeting				nameting			
	populatie		daders		populatie		daders	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Nederlanders	4143	90,9	263	71,2	4038	89,2	197	64,4
Marokkanen	417	9,1	104	28,3	489	10,8	109	35,6
totaal	4560	100	367	100	4527	100	306	100

Tabel 5: Delictfrequentie voormeting (N=92)

delict	min. éénmaal gedaan		gemiddelde frequentie
	aantal	%	
bekladden/graffiti	9	9,8	14,8
vernielen telefooncel	3	3,3	4,0
vernielen lantaarn(paal)	4	4,3	1,5
vernielen ruiten	7	7,6	4,3
vernielen auto	11	12,0	5,8
vernielen fiets	10	10,9	4,6
vernielen in openbaar vervoer	5	5,4	4,5
vernielen andere dingen	10	10,9	3,7
stelen fiets	13	14,1	8,8
winkeldiefstal	30	32,6	22,0
zwartrijden	29	31,5	20,4
brandje stichten	6	6,5	3,2
bedreiging	14	15,2	4,9
iemand in elkaar slaan	6	6,5	1,2
inbreken	18	19,6	3,7
heling	19	20,7	13,9

Tabel 6: Verdeling contacttypen over de respondentengroep

contacttypen	aantal	%
alleen recreatie**	20	29,4
recreatie + projecthulp**	5	7,4
recreatie + hulp andere instantie**	4	5,9
recreatie + projecthulp + hulp andere instantie**	2	2,9
geen recreatie, wel projecthulp**	7	10,3
geen recreatie, wel hulp andere instantie*	10	14,7
geen recreatie, wel projecthulp + hulp andere instantie**	1	1,5
geen recreatie noch enige vorm van hulpverlening*	19	27,9
totaal	68	100

* controlegroep (29 respondenten)

** experimentele groep (39 respondenten)

Tabel 7: Dagelijkse bezigheden per groep

bezigheden	controle		experimenteel	
	aantal	%	aantal	%
(partieel) school	12	41,4	23	59,0
werk	11	37,9	6	15,4
werkloos	6	20,7	10	25,6
totaal	29	100	39	100

n.s.

Tabel 8: Prevalentie delicttotaal per groep

delicttotaal	controle		experimenteel	
	aantal	%	aantal	%
geen enkel delict	11	37,9	9	23,7
wel delict(en)	18	62,1	29	76,3
totaal	29	100	38	100

n.s.

Tabel 9: Prevalentie vermogensdelicten per groep

vermogensdelicten	controle		experimenteel	
	aantal	%	aantal	%
geen enkel vermogensdelict	16	55,2	13	33,3
wel vermogensdelict(en)	13	44,8	26	66,7
totaal	29	100	39	100

n.s.

Tabel 10: Prevalentie agressieve delicten per groep

agressieve delicten	controle		experimenteel	
	aantal	%	aantal	%
geen enkel agressiedelict	24	85,7	29	74,4
wel agressiedelict(en)	4	14,3	10	25,6
totaal	28	100	39	100

n.s.

Tabel 11: Waardering school nameting t.o.v. voormeting (selectie respondenten die op beide momenten schoolgaand waren)

waardering	controle		experimenteel	
	aantal	%	aantal	%
leuker	0	0,0	2	10,0
gelijk	6	75,0	18	90,0
minder leuk	2	25,0	0	0,0
totaal	8	100	20	100

n.s.

Tabel 12: Spijbelgedrag op nameting t.o.v. voormeting (selectie respondenten die op beide momenten schoolgaand waren)

verandering spijbelgedrag	controle		experimenteel	
	aantal	%	aantal	%
voor en na niet spijbelend	5	62,5	13	65,0
gestopt	0	0,0	4	20,0
begonnen met spijbelen	3	37,5	1	5,0
blijven spijbelen	0	25,0	2	10,0
totaal	8	100	20	100

n.s.

Tabel 13: Waardering gezinssituatie nameting t.o.v. voormeting (selectie respondenten die op beide momenten thuis woonden)

waardering gezinssituatie	controle		experimenteel	
	aantal	%	aantal	%
positiever	10	43,5	7	25,9
gelijk	10	43,5	13	48,1
negatiever	3	13,0	7	25,9
totaal	23	100	27	100

n.s.

Tabel 14: Avonden uit/week

aantal avonden uit	voormeting				nameting			
	controle		experimenteel		controle		experimenteel	
	N	%	N	%	N	%	N	%
0-1	6	20,7	10	25,7	2	6,8	8	20,5
2-4	15	51,7	19	48,7	19	65,5	17	43,6
4-7 avonden uit/week	8	27,6	10	25,7	8	27,6	14	35,9
totaal	29	100	39	100	29	100	39	100

Tabel 15: Prevalentie (in %) vermogensdelicten per groep per meetmoment

prevalentie	voormeting				nameting			
	controle		experimenteel		controle*		experiment.**	
	N	%	N	%	N	%	N	%
geen vermogensdel.	16	55,1	13	33,3	23	79,3	25	64,1
wel vermogensdel.	13	44,8	26	66,7	6	20,7	14	35,9
totaal	29	100	39	100	29	100	39	100

* one sample $X^2(1) = 6,83$, $p < 0,01$ ** one sample $X^2(1) = 16,62$, $p < 0,01$

Tabel 16: Incidentie delicten per meetmoment per groep

type	voormeting				nameting			
	controle		experimenteel		controle		experimenteel	
	N	%	N	%	N	%	N	%
vermogensdelict	355	59,8	654	52,2	16	32,0	354	76,6
vandalismedelict	51	8,6	265	21,1	11	22,0	31	6,7
agressiedelict	8	1,3	33	2,6	1	2,0	13	2,8
zwartrijden	231	38,9	301	24,0	22	44,0	64	13,9
totaal	594	100	1253	100	50	100	462	100

Tabel 17: Relatieve verschillscore totale delictfrequentie tussen de sterkst gemarginaliseerde groep* en de overige respondenten

categorie	randgroep		niet randgroep	
	aantal	%	aantal	%
gelijk gebleven	0	0,0	2	3,8
toename	0	0,0	14	26,7
afname	2	25,0	10	18,9
gestopt	6	75,0	13	24,5
nul gebleven	0	0,0	14	26,4
totaal	8	100	53	100

* werkloze jongens met veel problemen op het gebied van onderwijs, uitgaansgedrag en gezin

Tabel 18: Delictfrequentie voor- en nameting (N=68)

delict	voormeting			nameting		
	N	%	gem. freq.	N	%	gem. freq.
bekladden/graffiti	7	10,3	16,7	5	7,4	4,4
vernielen telefooncel	2	2,9	5,5	3	4,4	1,0
vernielen lantaarn(paal)	3	4,4	1,7	0	0,0	0,0
vernielen ruiten	7	10,3	4,3	1	1,5	2,0
vernielen auto	9	13,2	6,1	0	0,0	0,0
vernielen fiets	7	10,3	5,6	4	5,9	1,3
vernielen in OV	4	5,9	4,5	0	0,0	0,0
vernielen overig	10	14,7	3,7	3	4,4	3,7
fietsendiefstal	13	19,1	8,8	10	14,7	1,3
winkeldiefstal	25	36,7	26,0	11	16,2	4,0
zwartrijden	21	30,9	27,5	13	19,1	7,8
brandstichten	4	5,9	3,8	2	2,9	g.a.
bedreiging	11	16,2	5,6	6	8,8	2,8
iemand in elkaar slaan	4	5,9	1,3	7	10,3	1,0
inbreken	13	19,1	3,8	3	4,4	1,5
heling	15	22,1	17,6	7	10,3	52,0*

* standaarddeviatie in dit geval 121,5

Lijst van verschenen rapporten in de reeks ONDERZOEK EN BELEID van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum

Uitgave: Staatsuitgeverij

1. Behandeling van verslaafden aan heroïne
mr. L.J.M. d'Anjou
2. Strafrechtelijke vervolging en bestraffing van Nederlanders en buitenlanders
drs. C. van der Werff
3. Regiem en recidive
drs. B. van der Linden
4. Proefneming gestructureerde voorlichtingsrapportage-reclassering
dr. M.J.M. Brand-Koolen
5. Transactie in handen van de politie - een terreinverkenning
dr. J.J.M. van Dijk
6. Verlenging van de bewaring (art. 64 Sv)
drs. C. van der Werff
7. De organisatie van de vroeghulp
drs. L.C.M. Tigges
8. Criminaliteitsoverlast bij de horeca
drs. P.C. van Duyne
9. Het reclasseringswerk: de tijdbesteding
drs. J.L.P. Spickenheuer
10. Voorlopige hechtenis in de jaren 1972-1975
drs. L.C.M. Tigges
11. Relatie tussen de primaire politie-opleiding en de politiepraktijk
dr. J. Junger-Tas
12. Het reclasseringswerk: houdingen en meningen van de medewerkers
drs. J.L.P. Spickenheuer
13. De WODC-slachtofferenquêtes
dr. J.J.M. van Dijk
14. Projectmatig rechercheren
drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek
15. Preventieve hechtenis minderjarigen
dr. J. Junger-Tas
16. Eis en vonnis bij rijden onder invloed
dr. C. van der Werff
17. Voorlopige hechtenis: toepassingen, schorsingen en zaken met lange duur
drs. A.C. Berghuis
18. Opvattingen over en ervaringen met reclasseringsvroeghulp
drs. L.C.M. Tigges
19. Amsterdam, 30 april 1980
drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek

20. De vroeghulp in de praktijk in relatie tot haar doelstellingen
drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek; drs. L.C.M. Tigges
21. Meningen van de Nederlandse bevolking over alimentatie na echtscheiding
drs. C. Cozijn; dr. C. van der Werff
22. Plaatsing op een landelijke afzonderingsafdeling
drs. B. van der Linden
23. Rechtsgelijkheid en sepotpraktijk
mr. F.W.M. van Straelen; dr. J.J.M. van Dijk
24. De balie geschetst
drs. A. Klijn
25. De strafvordering en straftoemeting in gevallen van zware criminaliteit
drs. O.J. Zoomer
26. Achternamen
drs. M.W. Bol; drs. A. Klijn
27. Middellanggestraften
drs. B. van der Linden
28. Terbeschikkinggesteld
drs. J.L. van Emmerik
29. De Sprang
drs. A.C. Berghuis
30. Surveillance en voorkoming misdrijven in Hoogeveen
drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek
31. Selectiebeleid middellanggestraften
drs. B. van der Linden
32. Het functioneren van de vreemdelingendiensten
dr. M.J.M. Brand-Koolen; drs. F.M.E. Zoete
33. Effecten van voorlichting en controle - experiment motorrijtuigenbelasting
drs. A.C. Berghuis; M.M. Kommer
34. Bevolking en criminaliteit op de Nederlandse Antillen; bevolkingsonderzoek
drs. J.L.P. Spickenheuer
35. Minderheid - minder recht?
mr. H.H.M. Beune; mr. A.J.J. Hessels
36. Criminaliteitsbestrijding op langere termijn
drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek
37. Criminaliteitsbeheersing in Enschede
drs. J.L.P. Spickenheuer
38. Het alcohol verkeer project tijdens detentie
mr. R. Bovens
39. Misbruik van BV's
drs. A.C. Berghuis; G. Paulides
40. Leden van etnische minderheden in detentie
drs. G. van Immerzeel; drs. A.C. Berghuis
41. Besluitvorming over verloftoekenning in het kader van de AVG
drs. A. Rook; M. Sampiemon
42. Jeugd delinquentie: achtergronden en justitiële reactie
dr. J. Junger-Tas
43. Opvatting over alimentatieduur - eindrapport
dr. C. van der Werff; drs. C. Cozijn

44. Voetsurveillance en preventievoorlichting in Amsterdam-Osdorp
drs. J.L.P. Spickenheuer
45. Bestrijding van discriminatie naar ras
mr. A.J. van Duijne-Strobosch
46. Opvattingen over de maatregel TBR
drs. J.L. van Emmerik
47. Dienstverlening - eindrapport
drs. M.W. Bol; mr. J.J. Overwater
48. Opinions over belastingontduiking en uitkeringsmisbruik, en over maatregelen ter bestrijding daarvan
drs. A.C. Berghuis; M.M. Kommer
49. Mishandeling en Hulpverlening
drs. C.H.D. Steinmetz; H.G. van Andel
50. Het reclasseringswerk: visies van cliënten en maatschappelijk werkers op het hulpverleningsproces
drs. J.L.P. Spickenheuer
51. Goed gemerkt: een nieuwe manier van inbraakpreventie?
dr. A. Roëll; P.J. Linckens
52. Extra politie-inzet en rijden onder invloed
mr. R. Bovens
53. Wijkteampolitie
drs. A. Slothouwer
54. De rechter aan het werk: overbelast of onderbenut?
mr. J.R.A. Verwoerd; mr. P.A.J.Th. van Teeffelen
55. Experimenten opvang drugverslaafde gedetineerden
drs. M.L. Meijboom
56. Politie misdaadbestrijding; de ontwikkeling van het Amerikaanse, Engelse en Nederlandse onderzoek aangaande politie misdaadbestrijding sedert de jaren '60
dr. C. Fijnaut; drs. J.L.P. Spickenheuer; drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek
57. Het toekennen van prioriteiten bij de tenuitvoerlegging van de voorlopige hechtenis
drs. A.C. Berghuis; J.J.A. Essers
58. Gelet op de persoon van de rechter. Een observatie-onderzoek naar het strafrechtelijk beslissen in de raadkamer
dr. P.C. van Duyne; mr. J.R.A. Verwoerd
59. Privacy en persoonsregistraties
drs. C. Cozijn
60. Gezinsvorming door jonge migranten
drs. M.M.J. Aalberts
61. TBR en recidive
drs. J.L. van Emmerik
62. Effecten van de Wet Ketenaansprakelijkheid op malafiditeit
drs. A.C. Berghuis; dr. P.C. van Duyne; J.J.A. Essers
63. Jeugddelinquentie II
dr. J. Junger-Tas; drs. M. Junger; E. Barendse-Hoornweg
64. De algemene verlofregeling gedetineerden
André Rook; Marianne Sampiemon

65. Regiem in ontwikkeling
M. Grapendaal; B. van der Linden; A. Rook
66. Gemeentelijke herindeling en politie-organisatie
drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek
67. Recidive 1977
dr. C. van der Werff
68. De transactie in misdrijfzaken
M.M. Kommer; J.J.A. Essers; W.A.F. Damen
69. Sexueel geweld en anticipatiestrategieën
E.T. van Buuren; M. Wöstmann; M. Junger
70. De lengte van de wetgevingsprocedure
dr. G.J. Veerman
71. Vrijheid in gevangenschap
M.M. Kommer; M. Brouwers
72. Eindrapport experiment frauderegistratie
dr. Petrus C. van Duyne
73. Recidive van dienstverlener
drs. M.W. Bol; mr. J.J. Overwater
74. Samen/Gescheiden
drs. E.G.A. Hekman; drs. A. Klijn
75. Kleine criminaliteit in Utrecht
R. Hesseling
76. Alimentatie na scheiding in 1982
dr. C. van der Werff; m.m.v. B.J.W. Docter-Schamhardt
77. Indirect onderscheid tussen migranten en autochtonen in de WAO
mr. P.E. Minderhoud; R.O. Radema
78. In dynamisch evenwicht
drs. M. Grapendaal
79. Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit
dr. J. Junger-Tas; drs. M. Kruissink
80. Vervolg en Strafvoeding bij Opiumwetdelicten
A. Rook; J.J.A. Essers
81. Duurder recht, minder vraag?
drs. A. Klijn; m.m.v. G. Paulides
82. Schadevergoeding binnen het strafrecht
M. Junger; T. van Hecke
83. Vrouwen in detentie
M. Brouwers; M. Sampiemon
84. Rechterlijke uitspraken over de regeling van het gezag en de omgang bij scheiding
dr. C. van der Werff; drs. E.M. Naborn; m.m.v. B.J.W. Docter-Schamhardt
85. Particuliere recherche: een verkenning van enige ontwikkelingen
drs. A.B. Hoogenboom
86. Een blik op de toekomst van de CRI: verslag van een onderzoek bij politie en Openbaar Ministerie
drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek; drs. A. Slothouwer
87. Het winkelcentraproject: preventie van kleine criminaliteit
drs. J.C. Colder; m.m.v. drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek

88. Schadevergoeding door het Schadefonds of door de dader: het oordeel van het slachtoffer
mr. drs. C. Cozijn

Uitgave: Gouda Quint BV

89. Ik zal eens even vragen naar zijn naam: voor- en nadelen van een legitimatieplicht
dr. G.J. Veerman; G. Paulides; dr. E.J. Hofstee
90. Deviant gedrag en slachtofferschap onder jongens uit etnische minderheden I
M. Junger; M. Zeilstra
91. Winkeldiefstal in Europees perspectief. Een vergelijkend onderzoek in Amsterdam, Zürich en München
P. Kapteyn
92. Groepscommandanten bij de Rijkspolitie. Een beschrijvend onderzoek naar hun werk en werkbeleving
drs. J.L. van Emmerik
93. Scheidingsmanieren. Het Buro Echtscheiding Groningen als experiment in multidisciplinaire vroeghulp
drs. E.G.A. Hekman; drs. A. Klijn
94. Operationeel vreemdelingtoezicht in Nederland
drs. M.M.J. Aalberts
95. Tbs en recidive. Een vervolgstudie naar de recidive van ter beschikking gestelden van wie de maatregel is beëindigd in de periode 1979-1983
drs. J.L. van Emmerik
96. Twee jaar bestuurdersaansprakelijkheid volgens de WBA en de WBF. Verslag van een verkennend onderzoek
mr. drs. C. Cozijn
97. Halt: een alternatieve aanpak van vandalisme. Eindrapport van een evaluatie-onderzoek naar Halt-projecten
drs. M. Kruissink; drs. C. Verwers
98. Hulp aan slachtoffers van ernstige misdrijven. Effecten van slachtofferhulp en primaire opvang
Carl. H.D. Steinmetz
99. De Kwartaalkursus en recidive. Een onderzoek naar de effecten van het experiment Kwartaalkursus
P.H. van der Laan; A.A.M. Essers
100. Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit: periode 1980-1988
dr. J. Junger-Tas; drs. M. Kruissink
101. Informatieverschaffing en schadebemiddeling door de politie. Evaluatie-onderzoek van een experiment bij slachtoffers van misdrijven in Alkmaar en Eindhoven
drs. M.I. Zeilstra; drs. H.G. van Andel
102. Over regels en appèl. De conflictopwekkendheid van artikel 57 AAW
mr. H.R. Schimmel; dr. G.J. Veerman
103. Misdaadondernemingen. Ondernemende misdadigers in Nederland
dr. P.C. van Duyne; drs. R.F. Kouwenberg; mr. G. Romeijn
104. Werken met mensen. Een onderzoek naar werksituatie en functioneren van penitentiair inrichtingswerkers
drs. M.M. Kommer

105. Initiation and continuation of a criminal career. Who are the most active and dangerous offenders in the Netherlands?
C.R. Block; C. van der Werff
106. Politie en milieuhandhaving
drs. E.A.I.M. van den Berg; drs. W. Waelen
107. Achtergronden van delinquent gedrag onder jongens uit etnische minderheden II
dr. M. Junger; drs. W. Polder
108. Voorlichting over vandalisme doorgelicht. Evaluatie-onderzoek van een grootschalige voorlichtingscampagne en studie naar (on)mogelijkheden van voorlichting
mr. drs. R.F.A. van den Bedem; m.m.v. E.C. van den Heuvel, H. Schelling, A. Schiewold
109. Criminaliteitspreventie onder allochtonen. Evaluatie van een project voor Marokkaanse jongeren
drs. G.J. Terlouw; m.m.v. drs. G. Susanne